

udenrigs

Klimaforandringer:
For sent at sætte ind?

*Ministeren og
miljøforkæmperen*

*Klodens
klimakterium*

Syv nye oliestre

*Ingen vej uden om
atomkraft?*

Guide til det russiske parlamentsvalg

Lars P. Poulsen-Hansen

Muslimsk Broderskab i bevægelse

Demokratisk teater i Arabien

EU's libyske affære

USA's bundløse gæld

3 · 2007

Verdenshavet og Frederiksholms Kanal:
Demokratisk fedtspilleri 3
Noter i Marginen: Den ignorante presse
Øjvind Kyrø 6

TEMA

Ministeren og Miljøforkæmperen:
Bud på COP15
Interview med Connie Hedegaard og Kim Carstensen 10
Klodens klimakterium *Frede Vestergaard* 22
Ingen vej uden om atomkraft *Bertel Lohmann Andersen* 35
Syv nye søstre *Anders Jerichow* 43

BAGGRUND

Rusland går til valg *Lars P. Poulsen-Hansen* 48
Egyptens Muslimske Broderskab i bevægelse
Jakob Skovgaard-Petersen 61
Jordansk lokalvalg med nationale implikationer
Morten Valbjørn 76
Marokkansk demokratisk teater *Julie Pruzan-Jørgensen* 90
Forholdet Libyen-EU: Kærlighed af nødvendighed
Rikke Hostrup Haugbølle 98
USA's valuta – vores problem *Flemming Larsen* 106

Danmarks stemme: Tredje kvartal 2007
Michael Seidelin og Anders Jerichow 115
Spørgetid: EU-traktat og folkeafstemning? 120

LITTERATUR

Russisk statsopbygning *Anna Libak* 124
Dansk udenrigspolitik i tegningernes tegn
Klaus Carsten Pedersen 125

Stormfulde højder

Der var en gang, for blot et par årtier siden, hvor uligheden mellem denne verdens rige og fattige lande stod allerøverst på FN's agenda.

Sådan er det ikke længere. Den globale opvarmning har skiftet fokus – muligvis fordi klimaforandringerne rammer os alle, så vi denne gang vitterligt er "børn af samme jord", som Sebastian sang i sit Afrika-nummer i firserne. De rige landes interesse i at få reduceret udslippet af drivhusgasser er denne gang ingenlunde mindre end de fattiges – tværtimod tyder alt foreløbig på, at bekymringen er størst i den vestlige verden.

Det er der flere indlysende grunde til. For det første har udviklingslandenes regeringer og befolkninger andre mere påtrængende problemer at slås med – jævnfør den ulighed i levevilkår, som FN ikke fik udryddet. Klimaet er en luksus, som almindelige indere, brasilianere og kinesere ikke har råd til at bekymre sig om.

For det andet kan udviklingslandene påpege, at de industrialiserede lande blandt andet er blevet rige, fordi de netop har udnyttet muligheden for at udlede drivhusgasser, som har medført klimaforandringer, samt at en gennemsnitlig inders udledning stadig kun er en lille del af en danskers og endnu mindre af en amerikaners. Ergo må de vestlige lande selv tage ansvaret.

Men den vestlige verden kan ikke løse problemet uden udviklingslandenes hjælp.

Og det bliver den helt store udfordring for klimatopmødet COP15 i 2009, som Danmark har værtskabet for, og som skal munde ud i en afløser for Kyoto-protokollen.

For selv om EU ambitiøst har meldt ud, at man vil påtage sig en 20 procents reduktion, så forslår det ingen steder, når EU kun tegner sig for 14 procent af den globale udledning.

Tallene taler deres eget tydelige sprog: Siden Kyoto-aftalen blev undfanget er udviklingslandenes energi bestemte kuldioxidudslip steget hen ved 15 gange så meget, som Kyoto-protokollen pålægger EU-landene at reducere deres udslip med. Det er USA's argument for, at man kun er villig til at tilslutte sig en aftale med bindende reduktionsmål, hvis lande som Kina og Indien også gør det.

Så håbløs opgaven kan synes, er der dog nu for første gang tegn på et rigtigt fremskridt. Amerikanerne afholdt for nylig en klimakonference i Washington med deltagelse af jordens femten største klimasyndere og erklærede i den anledning, at USA vil påtage sig lederskabet i kampen mod klimaforandringerne. Og selv om USA har fået mange gnutbede ord med på vejen, fordi strategien fortsat er på 'frivillighed' frem

for 'faste lofter', så er der trods alt grund til at glæde sig over det amerikanske engagement. Virkeligheden er, at EU aldrig uden USA ville kunne få Indien og Kina til at opføre sig forpligtende.

Dette er COP15's helt store chance: At USA faktisk får de nye, fremstormende stormagter med deres milliardbefolkninger overtalt, så der bliver en global aftale. Som klimapolitikens *enfant terrible*, Bjørn Lønborg, så præcist har udtrykt det: "Så længe USA, Kina og Indien ikke er med, kan europæerne sidde og føle sig meget hellige. Men i realiteten har det ingen effekt, hvad de gør, før de store udledere af CO₂ beslutter sig for at være med."

Forhåbentlig vil den udfordring

ikke blive overskygget af en dansk indenrigspolitisk diskussion om, hvor stor en byrde Danmark specifikt er villig til at tage på sig.

Som Kyoto var skruet sammen, betød den store danske reduktionsforpligtelse nemlig blot, at andre EU-lande fik lov til at forurene tilsvarende mere. Det er fint og godt, hvis Danmark vil være foregangsland: Blot skal man ikke foregøgle vælgerne, at klimaet også får det bedre.

I dette nummer af *Udenrigs* har vi valgt at sætte fokus på klimaforandringerne forud for det forestående topmøde – i håb om at ruste læsere til en debat, der i de næste år når stormfulde højder.

Redaktionen

Demokratisk fedtspilleri

Gør os en tjeneste, siger den russiske system- og Putinkritiker, Garri Kasparov. "Lad være med at behandle vores undertrykkere som ligeværdige. Ta' frihed og ytringsfrihed alvorligt, så sandt som I skylder disse værdier jeres egen frihed".

Kasparov, der sidst i september var i København for at modtage *Politikens* nye 'Pundik-pris', er ikke principiel modstander af handel med regimer som det nuværende russiske, det kinesiske eller det saudiske. Men han opfatter det som et ubehageligt svigt, når han ser demokratisk valgte ledere i Vesten bukke og neje for regulære undertrykkere ved topmøder og ministerbesøg.

Vi handler med undertrykkere, ligesom vi spiller fodboldlandskampe mod lande, hvor regimer knægter menneskerettighederne. Men hvis vi lige tager Kasparov alvorligt for et øjeblik: Behøver vores regeringer behandle undertrykkende regimer som ligeværdige?

For ikke så mange år siden var der en europæisk diplomat – han kunne være dansk, han kunne også være af anden nationalitet – som i Syrien formulerede sig således: "Jeg er syg og træt af disse selvbestaltede demokratiforkæmpere".

Det var i sig selv en interessant bemærkning, for hvem er mest selvbestaltet i lige netop Syrien – Bashar al-Assad, der titulerer sig præsident og siger, at han er valgt med over 95 pct. af stemmerne, eller Haytham Maleh, kendt advokat og menneskeretsaktivist?

Men bemærkningen var yderligere interessant, al den stund ambassadørens regering ikke forsømmer nogen lejlighed til at bekende sin trætteløse støtte til demokratisering overalt, også i det nuværende Mellemøsten.

Så enten var denne ambassadør illoyal mod sin regering. Eller også var sympatien for demokrati mere formel end handlingsorienteret.

Hertil kan siges, at den nuværende danske ambassadør i Damaskus jo aldrig ville have formuleret sig så firkantet om Syriens hårdt pressede demokratiforkæmpere. Ambassadør Ole Egberg Mikkelsen er tværtom manden, der ved flere lejligheder har gjort en dyd ud af at invitere såvel demokratiforkæmpere som ministre til møder og receptioner i Damaskus. Derfor var den danske diplomatiske fryd stor, da det efter karrikaturballaden sidste sommer lykkedes at samle både systemkriti-

keren Haytham Maleh og flere ministre om de samme fyldte fade på Hotel Meridien, hvor den danske ambassade fejrede grundlovsdag.

Også andre danske ambassadører som fx Hans Grunnet allerede for 17 år siden på den danske ambassade i Teheran og adskillige ambassadører og diplomater i Israel og de besatte palæstinensiske områder har – længe før en ‘aktivistisk udenrigspolitik blev moderne’ – sat prestige og Danmarks navn ind på at dyrke bekendtskaber med ikke alene regeringsrepræsentanter, men også deres kritikere. I Teheran har verdslige kulturpinger med et syrligt forhold til præstestyret derfor været inviteret til ambassaden. I Israel og de besatte områder har palæstinensiske menneskeretsaktivister tilsvarende været inviteret til de danske repræsentationer for, at danske diplomatiske ører kunne lytte til deres trængsler.

Men det ville være interessant at vide, om den danske og andre europæiske regeringer har en konkret instruks til ambassaderne om, at vores diplomatiske repræsentationer skal åbne dørene for demokratiets lokale forkæmpere. Danmark behøver jo ikke købe aktier i enkelte systemkritikeres eller bevægelsers konkrete politiske kampagner for at lytte til dem. Men hvis Danmark skal have nogen realistisk mulighed for at vide, hvad der rører sig under overfladen i de totalitære stater, må vi vide, hvad menneskeretsforkæmperne har at sige.

Det er prøvet før. Under den kolde krig var der faktisk en hensigtsmæssig tradition for, at vi handlede med de kommunistiske undertrykkere – samtidig med, at hverken borgerlige eller socialdemokratiske regeringer holdt sig tilbage fra samtidig at pege fingre af Øst-undertrykkernes censur, arbejdslejre, rejseforbud, politiske begrænsninger og grovkornede overvågning.

Handel blev kombineret med politisk pres.

Alligevel piner det folk som Garri Kasparov og Haytham Maleh at se, hvordan demokratiske regeringer i dag husker handlen, men glemmer det politiske pres. De baner gladeligt vejen for handel med undertrykkere i Moskva, Pyongyang, Riyadh og Damaskus. Men hvor tit hører vi udenrigsministre i demokratisk valgte regeringer sige up-front til undertrykkere, at vi misbilliger deres knægtelse af frihedsrettigheder? Og hvor sikre kan vi føle os på, at vores ambassader ikke bukkes og skraber for undertrykkende regimer frem for at gøre en pointe ud af også at møde deres kritikere?

Der er stadig regimer, som ud fra enhver demokratisk målestok fortjener en ‘ideologisk koldkrig’: Klare krav om demokratisering, ytrings-, religions- og forsamlingsfrihed m.m. – uanset hvordan vi i øvrigt handler med dem.

Den danske ambassade i Beijing bør åbne sine døre for advokaten Gao Zhisheng, der er talsmand for

Falun Gong-bevægelsen, og holde øje med, at de behandles ordentligt. Den danske ambassade i Cairo bør modsætte sig Mubarak-regimets chikanering af Saad Eddin Ibrahims *Ibn Khalkoun-center for civilsamfundsstudier* og måske direkte sørge for økonomisk støtte til centret. Den danske mission i Algeriet & Tunesien bør invitere demokratiaktivisten Sihem Bensedrine på en kop thé og advare Ben Alis regime mod at forfølge hende. Og de undertrykkende

regimer i Syrien, Saudi-Arabien osv bør ikke alene få klar besked om, at Danmark ønsker en demokratisering. De bør heller ikke være i tvivl om, at lokale demokratiaktivister og menneskeretsforkæmpere naturligvis er velkomne på danske ambassader.

Findes en sådan instruks for danske ambassader? Efterleves den?

Navigator
(Pseudonymet dækker skiftende skribenter)

Den ignorante presse

Hvad er egentlig en nyhed?

Da jeg for et kvart århundrede siden begyndte på "Hold S" på Journalisthøjskolen, kunne vi revolutionære, der ville bruge journalistikken som et våben i klassekampen, mantraet udenad: "En nyhed er noget, nogen ikke vil have frem i lyset. Alt andet er reklame."

Sandheden skulle frigøre samfundet.

Men der eksisterede flere definitioner. På Journalisthøjskolen, som dengang mestendels var bemandet med lærere, der havde haft en lovende karriere inden for den socialdemokratiske presse, men som ved skæbnens mangel på gavmildhed var endt i betonbunkerer i Århus, lærte vi noget andet og mere. En af de få lærere, der havde begået en bog om faget (Kaj Asmussen og Mogens Meilby: *Før deadline. Dagbladsjournalistikkens grundtrin*. DJH 1977, s. 37), docerede, at presseforskere mente noget forskelligt. Og han sluttede af med at citere, hvad DR havde nedfældet som sine retningslinjer i 1973.

Hvor er det interessant at læse igen anno 2007:

"Nyhedsafdelingerne har både ret og pligt til at anlægge væsentlig-

hedskriterier, som lægger mere vægt på stedfundne begivenheders virkelige betydning og samfundsmæssige implikationer end på oplysninger, der blot måtte tilfredsstille en eventuel sensationstrang eller nysgerrighed hos modtageren."

Halløj, monstro denne tankegang stadig er rettesnor i den ny DR-By? Virkeligheden skal prioriteres højere end sensationslyst, mente man for 34 år siden, og man så genvordighederne ved en så fornem målsætning stift i øjnene. For videre står der:

"Et væsentlighedskriterium modvirker en uønsket sensationalisering og trivialisering af nyhedsformidlingen, men det stiller til gengæld store krav til nyhedsformidlernes evne og vilje til gennem forklaringer og baggrundsstof at skabe sammenhænge mellem nyhedsstrømmens ofte fjerne og abstrakte begivenheder og den hverdagsverden, som den menige lytter og seer kender og færdes i."

Javel, ja. Det kræver altså 'evne og vilje' at fortælle om, hvordan verden i virkeligheden ser ud. Den nøgne verden. Kloden uden distraherende detaljer, der truer med at dominere billedet.

Og man betonedede i sit redaktionelle credo, at der ifølge sagens natur var tale om "ofte fjerne og abstrakte begivenheder".

Verden var rent faktisk bedre dengang.

Hvis jeg må have lov til at komme med et illustrativt eksempel, har jeg netop barslet med en bog om Congo, og hovedpointen i den er, at det er uforståeligt, at hverken medier eller private nødhjælpsorganisationer kerrer sig om den kæmpemæssige stat, hvor knap fire millioner mennesker er døde i løbet af fem år – det største tabstal siden 2. Verdenskrig.

Syv udenlandske hære samt Congos regeringshær har kæmpet i 'Afrikas 1. Verdenskrig' om kontrollen over diamanterne, gullet, kobberet, uranen og det efterspurgte mineral *coltan*, som bruges til mobiltelefoner og Playstation. Krigen fandt sted fra 1998 til 2003, men i de østlige provinser, som jeg sidste år rejste igennem, er freden langt fra brudt ud. Der dør stadig hver dag 1.200 mennesker på grund af kamphandlinger.

De store tabstal er ikke afstedkommet af faldne på slagmarken, men på grund af at folk er flygtet fra krigshandlingerne – og dermed fra deres marker og husdyr. De har gemt sig i de uendelige skove og lidt en stille død af mangel på enkle nødhjælpsartikler som mad, medicin og rent vand. Fire millioner mennesker har udåndet, uden nogen bemærkede det.

Og hvorfor?

Mit svar er lige så fyldestgørende som enhver anden, der studser over nyhedsformidlingen.

Men før jeg kommer med nogle bud eller citerer andres, vil jeg gerne henlede opmærksomheden på, hvor årvågen pressen var førhen.

I begyndelsen af 1900-tallet rejste der sig en veritabel folkebevægelse i England, USA og flere andre vestlige lande mod den belgiske Kong Leopold II.

Han havde ved Berlin-konferencen i 1885 fået tildelt Congo af de stater, deriblandt Danmark, der var med ved det hesteskoformede forhandlingsbord, hvor man delte Afrika op. Kongen, der aldrig selv satte sine lange ben i 'Fristaten Congo' ejede landet, som vi andre ejer et sommerhus.

Han iscenesatte et rædselsregime, der skulle sikre, at han tjente latterligt høje summer på at tvinge congoleserne til at tappe gummi, som skulle sælges til de ivrige oversøiske aftagere. Skotten John B. Dunlops opfindelse til at polstre hjulene på cykler og biler var blevet populær, og Congo var et af de få steder, hvor der fandtes let tilgængelig gummi.

Congo blev den mest profitable af alle afrikanske kolonier, takket være Leopold II's håndgangne mænd, der tvang congoleserne til at tappe gummi, og opfyldte de ikke deres kvoter, blev de aflivet – eller i bedste fald fik de deres hænder hugget af.

Omkring 10 millioner mennesker døde, og det var først og fremmest

NOTER I MARGINEN

beretninger fra missionærer, der åbnede øjnene og tændte harmen hos avislæserne verden over, takket være englænderen Edmund D. Morel. Han solgte artikler, baseret på vidnesbyrd fra missionærer og andre sandhedskærlige vidner til massakrerne, til pressen, og de knusende kendsgerninger gjorde, at en folkebevægelse blev vakt, og få år efter tvang offentligheden i form af politiske flertal det belgiske parlament til at købe Congo af Kong Leopold, så blodbadet kunne bringes til ophør.

Pressen kendte sin besøgelsestid dengang. Uden den intet stop for slagteriet.

Da jeg var barn, otte-ni år gammel, hørte jeg om aftenen *Pressens Radioavis*, hvor autoritative stemmer nævnte en række uforglemmelige navne i en fjern krig: Moïse Tshombe. Katanga. Dag Hammar-skjöld. Mobutu. Og Lumumba.

Patrice Lumumba var det store håb i Congo, som blev tilintetgjort af mordere på foranledning af Belgien og CIA. Lumumba vandt valget, da landet fik sin selvstændighed, men den gamle kolonimagt ville nødtigt overlade de enorme rigdomme til uuddannede personer, ligesom CIA var sikker på, at Lumumba var kommunist.

Mordet på Lumumba og belgiernes forsøg på at løsrive den rigeste provins af alle, Katanga, var på forsiden af aviserne dengang i 1960'erne, selv om Congo lå fjernt, og man skulle bruge mindst en halv

dag på at sende en artikel via telex eller fragte filmruller, der skulle fremkaldes, hjemover til redaktionen.

Men pressens bevågenhed gav resultater. FN udstationerede en kæmpemæssig styrke, og i mange storbyer verden over brød der demonstrationer ud i protest mod henrettelsen af Lumumba. Også i danske medier bølgede debatten heftigt, især fordi en yngre bibliotekar ved navn Jørgen Schleimann, som netop havde været i Congo og rapporteret til dagbladet *Information*, rettede skarpe angreb på FN, Belgien og USA.

Schleimanns pen spruttede af raseri i en sådan grad, at hans artikler blev forsynet med en redaktionel note om, at redaktionen ikke delte hans meninger.

Pressen har således to gange haft afgørende betydning for Congos historie.

Men i dag, trods internet og billige flypriser, har interessen for Congo aldrig været så ringe. Uhyre få redaktører vil i ædru tilstand foreslå at sende en medarbejder til Congo.

Nogle forklarer, at vi er midt i en såkaldt forbrugsfest, og festens natur er den, at man hygger og morer sig med ligesindede, og at man ifølge sagens natur ikke bekymrer sig om dem, der ikke er inviteret. Eller vender sig væk fra selskabet og kikker ned på gaden, hvor posedamen ligger og sover.

TV-redaktørerne siger, at seerne

zapper væk, hvis der kommer anmassende billeder af lidende afrikainere på skærmen; derimod bringer de gerne reportager om Afrikas dyreliv.

Nødhjælpsorganisationerne melder, at de oplever en 'giver-træthed', når ordet Afrika nævnes.

Den ene statschef efter den anden basunerer, at nu skal Afrika hjælpes, og at de personligt vil marchere i spidsen. Det giver dem stemmer hos venstreorienterede og kvinder, men statscheferne glemmer i sjældnen upåagtet grad at føre deres ord ud i handling.

Alle har en forklaring på tingenes tilstand.

Men hvis man lader hensynet til medmenneskelige holdninger ligge, kan man indvende, at det skader demokratiet, når man – og aldrig har vi været så højt uddannede – ikke

får at vide, hvordan verden ser ud. Hvis Danmark, som bebudet, skal føre en aktiv udenrigspolitik, kan vælgerne ikke føre en kvalificeret diskussion, hvis de ikke aner noget om, hvad der foregår i de lande, hvor 2/3 af menneskeheden bor. Og i Hal Kochs fædreland ved vi, at i et demokrati er det ikke afstemningen, men debatten, der er det vigtigste.

Men det kræver, som konstateret i DR for 34 år siden, både 'evne og vilje.' Og i dag: krav fra pressens brugere om ikke at blive anset for rene ignoranter.

*Øjvind Kyrø, forfatter og journalist.
Han har netop udsendt bogen Congo:
"Farezone 5. En rejse gennem verdens
største krigsskueplads." People's Press,
2007.*

Ministeren og Miljøforkæmperen: Bud på COP15

I slutningen af 2009 bliver København vært for FN's 15. klimakonference – (conference of parties) – som i kortform er blevet døbt COP15. Konferencen er omgæret af stor forhåndsinteresse, for der er store forventninger til, at COP15 i 2009 vil føre til en ny ambitiøs Københavner-protokol, der kan afløse Kyoto-protokollen, når den ophører i 2012.

Men ifølge skeptikerne, vil selv den mest ambitiøse og forpligtende nye klimaaf tale om reduktion af drivhusgasser aldrig kunne blive andet end et forsøg på at slukke et flammehav med en vandkande. Befolkningsekspllosionen i udviklingslandene over de næste årtier vil nemlig betyde, at udledningen af drivhusgasserne globalt vil stige samlet set, uanset hvad den rige, vestlige verden foretager sig. Globalt har der været en stigning i udslippet af drivhusgasser på 27 procent fra 1990 til 2005.

Udenrigs har bedt miljøminister Connie Hedegaard og generalsekretær for Verdensnaturfonden Kim Carstensen om at svare på de samme ti skarpe spørgsmål om konferencen og om verdenssamfundets miljøpolitiske prioriteringer.

Anna Libak

Spørgsmål 1

Hvad er den mest ambitiøse aftale, som realistisk set kan blive resultatet af COP15? Spørgsmålet skal ses i lyset af den amerikanske modstand mod bindende reduktionsmål og af, at EU ser ud til at ville få problemer med at reducere udslippet af drivhusgasser med 8 procent i forhold til 1990 som lovet under Kyoto?

Miljøministeren

En ambitiøs aftale efter COP15 vil være en aftale, der som minimum omfatter alle store udledere af CO₂. Og dermed også USA, Kina og Indien. En ambitiøs aftale vil desuden omfatte mål, der forpligter industri-

landene til reduktioner inden 2020 på måske det dobbelte eller tredobbelte af Kyoto, og mekanismer, der sikrer, at væksten i de rigeste udviklingslande bliver baseret på ren teknologi. Endelig vil det være afgørende, at afskovningen i de tropiske skove, der udgør 20 procent af de globale udledninger, bliver stoppet.

Et centralt element i forhandlingerne af en ny klimaaf tale vil være at styrke det globale CO₂ marked og dermed sikre, at der eksisterer en stabil global pris på, hvad det koster at forurene med CO₂. En global CO₂ pris kan bidrage til, at udledningen af CO₂ og andre drivhusgasser reduceres billigst muligt. Samtidigt vil en global CO₂ pris medføre,

at virksomhederne tager højde for miljøomkostningen i deres beslutninger og produkter. En international CO₂ pris giver således et incitament til at investere i nye teknologier til at reducere udledningen. Uden en sådan pris vil disse investeringer ikke finde sted.

På nuværende tidspunkt er det dog svært at sige, hvordan de store udledere vil forholde sig til klimaudfordringerne om to år, og om de vil være villige til at forpligte sig. Der er stadig lang tid til både de mange formelle og uformelle forhandlinger og processer frem mod COP15.

Meget tyder dog på, at USA, som jo ikke har ratificeret Kyoto-protokollen, så småt er begyndt at rykke på sig og komme med positive udmeldinger. Hvis USA vil indgå i en ny klimaaftale i 2009, kan vi jo håbe, at dette har en afsmittende effekt på andre store udledere.

Hvad angår EU's opfyldelse af reduktionsmålene har vi allerede taget et stort skridt i den rigtige retning, eftersom alle EU-landene er ved at implementere lovgivning, der skal sikre målopfyldelsen i de enkelte lande. Jeg er sikker på, at EU vil opfylde de 8 procent, der blev lovet i forbindelse med Kyoto.

Miljøforkæmperen

Vi *kan* få en aftale, som fører til det resultat, der er brug for, nemlig at kurven over det globale udslip af drivhusgasser knækkes og begynder at falde inden 2015. Det kræver en

vis optimisme at forestille sig et så markant resultat, men det er vigtigt at notere sig, at klimadebatten virkelig har flyttet sig markant det seneste år eller to, og at et gennembrud i dag virker langt mere realistisk end det gjorde for nogle år siden. For første gang nogensinde kan man se en sammenhæng mellem hvad forskningen siger og hvad politikerne er villige til at diskutere, hvilket selvfølgelig også hænger sammen med, at almindelige mennesker rundt omkring i verden er begyndt at opfatte klimaforandringer som et vigtigt problem. Samtidig med at erhvervsvirksomheder over hele verden efterspørger klar handling og forudsigelige rammer fra politikerne.

Det er ikke kun i Danmark – eller i EU-landene for den sags skyld – at der et sket en markant ændring i den måde, klimaforandringer diskuteres på. Det gælder faktisk i hele verden – og både i rige og fattige lande, og derfor er der også grund til at tro, at USA kan bringes til at medvirke til en aftale. Allerede nu er det jo tydeligt for enhver, at det langt fra er alle i USA, der er modstandere af bindende reduktionsmål. Og der er gode muligheder for, at USA's næste præsident vil føre en helt anden politik end den nuværende.

Et gennembrud i forhandlingerne vil stadig kræve, at de rige lande går forrest med store reduktioner af udslippet i stil med den tyske politik om at reducere med 40 procent i

TEMA: KLIMAFORANDRINGER

2020 (ift. 1990). Præcis hvordan en ambition af den størrelsesorden vil kunne udtrykkes i en amerikansk politisk kontekst – eller i en australsk, canadisk eller japansk – er det endnu nok for tidligt at gætte meget præcist på. Jeg tror det er vigtigt, at man på det punkt går ind i forhandlingerne med et ret åbent sind. Der kan ikke gås på kompromis med hensyn til det at få bindende aftaler, men der er givetvis forskellige måder at skruet et aftalekompleks sammen på, og dørene bør ikke lukkes for kreative løsninger.

Det samme gælder med hensyn til de andre store lande som Kina, Indien og Brasilien. Det er givet, at disse lande også må påtage sig meningsfulde forpligtelser, men vi skal næppe forvente, at de kan pålægges absolutte reduktionsmål for deres udslip i denne omgang. Derfor må vi tænke på andre typer af mål, som for Kinas vedkommende eksempelvis kunne handle om at spare på energien, mens et mål for Brasilien kunne sætte fokus på at stoppe skovrydningen.

Det er muligt at nå sådan en aftale, hvis EU lægger sig i selen, fastholder et højt ambitionsniveau og begynder at føre en aktiv politik for at overføre teknologi til de store vækstøkonomier.

Spørgsmål 2

Er det helt ude i skoven at forestille sig, at COP15 kan enes om en aftale

som binder alle lande under FN's klimakonvention til senest i 2050 – samlet set – at halvere udslippet af drivhusgasser i forhold til i dag?

Miljøministeren

Nej, jo længere ude i fremtiden man lægger målet, des lettere er det på sin vis at få tilslutning. Sagen er bare, at der *skal* ske reelle reduktioner på langt kortere sigt. Derfor er 2020/2030 det pt. vigtigste og pt. sværeste.

Miljøforkæmperen

Nej, det er ikke urealistisk at nå frem til en aftale med det nævnte ambitionsniveau. Men det er måske svært at forestille sig, hvordan man laver et mål, der er meningsfuldt *bindende* med en så lang tidshorisont. Et langsigtet mål vil være vigtigt som pejlemærke både for landene, som jo skal vedtage politikker hen over perioden, og for virksomheder og andre, der jo reelt har hovedbyrden med hensyn til at gennemføre disse politikker og sikre at målene bliver nået.

Men samtidig er det afgørende, at vi ikke lader os nøje med at vedtage forpligtelser, der ligger så langt ude i tiden, at de ikke fører til et konkret pres for ændringer allerede i dag og i morgen. Det vil derfor være meget uheldigt, hvis der i forhandlingerne alene fokuseres på et mål for år 2050. Langsigtede mål skal i øvrigt fastsættes på en måde, så de ikke blokerer for en forstærket indsats,

når eller hvis en sådan skulle vise sig nødvendig. Vores viden om klima-problemet øges hele tiden, og det kan vise sig at blive nødvendigt med en endnu større indsats, end vi regner med i dag.

Spørgsmål 3

Er det mere sandsynligt, at topmødet vil munde ud i at stadfæste det, som man allerede er blevet enige om i dag: EU forpligter sig til at reducere med 20 procent frem til 2020, mens store lande som USA, Kina, Brasilien og Indien fremsætter ikke-bindende hensigtserklæringer?

Miljøministeren

EU-landene tegner sig for 14 procent af den globale udledning af drivhusgasser, og derfor kan EU ikke alene klare klimaudfordringen. Det er et globalt problem, og det kræver en global løsning. Med EU's udmeldinger om at ville påtage sig 20 procent reduktion uanset, hvad andre lande måtte gøre og 30 procent, såfremt andre industrilande påtager sig lignende forpligtelser, er der sendt et utrolig stærkt signal til det internationale samfund. Nu skal det så vise sig, hvordan andre parter reagerer på dette. EU's udmeldinger kan selvfølgelig ikke alene danne fundamentet for en ny, global klimaaftale, men jeg mener, at vi har vist vejen, når 27 forskellige lande er enedes om et så ambitiøst udspil. Det lægger pres på andre store udledere.

Miljøforkæmperen

Nej, jeg er overbevist om, at andre lande end EU også kan se behovet for bindende aftaler, der fører til reelle reduktioner. Som sagt tror jeg, at man skal have et åbent sind for, hvordan disse målsætninger udtrykkes, men ikke-bindende hensigtserklæringer vil bestemt ikke være et tilstrækkeligt eller tilfredsstillende resultat. Det tror jeg heller ikke EU ville gå med til.

Spørgsmål 4

Præsident Bush har hidtil krævet, at udviklingslande som Indien og Kina også bliver omfattet af en ny bindende klimaaftale som betingelse for, at USA vil indgå aftale om forpligtede reduktioner. Argumentet er vel meget rimeligt i betragtning af, at udviklingslandenes energibestemte kuldioxidudslip steg med 74 procent mellem 1990 og 2005, hvilket er en omkring 15 gange så stor forøgelse, som Kyoto-protokollen pålægger EU-landene at reducere deres udslip med. Hvad er udsigten til, at Kina og Indien vil påtage sig bindende reduktionsforpligtelser under COP15?

Miljøministeren

Det er vigtigt, at holde sig proportionerne for øje. På trods af den betydelige vækst i emissionerne fra ulandene, så er fx den gennemsnitlige inders udledning stadig kun en lille del af en danskers og endnu mindre

af en amerikaners. Men derfor kommer vi ikke uden om, at både Indien og Kina skal med i en ny aftale på en måde, hvor der bliver skabt de rette incitamenter til at begrænse udledningerne. Det bliver svært for de to lande at blive klar til reduktionsforpligtelser, som vi kender det for Danmarks vedkommende, men særligt i Kina ser vi nu øget fokus på energiforbrug og luftforurening.

Det gør vi, fordi det ud over at bidrage til klimaproblemet også giver meget alvorlige regionale og lokale forureningsproblemer med betydelige konsekvenser for folkesundheden til følge. Derfor har kineserne et klart incitament til at arbejde for afkobling af økonomisk vækst og øget emission. Adgangen til energi og dårlig udnyttelse af energi – dvs. lav energieffektivitet – er den helt afgørende begrænsende faktor for vækst i Kina.

Derudover ligger nøglen til både Indien og Kinas deltagelse i en fremtidig aftale i, hvad USA foretager sig, og derfor er det også særlig positivt, at der flere steder i det amerikanske politiske system og det amerikanske samfund kan spores et stemningsskifte. Fx ved at stater og store virksomheder påtager sig reduktionsforpligtelser, og ved at præsidenten nu taler om at deltage i de internationale drøftelser. Senest har præsident Bush jo ved G8-mødet i Heiligendamm accepteret, at alle anstrengelser skal løbe sammen i en FN-løsning i 2009.

Miljøforkæmperen

Der er meget af præsident Bush' retorik på klimaområdet, der er fuldstændig uantagelig. Det er absurd at forestille sig, at Kina eller Indien skulle bidrage lige så meget til løsningen af klimaproblemerne, som USA, eller at de skulle være omfattet af samme type forpligtelser. Det er absurd, hvis USA stiller den slags betingelser. Amerikanerne har et gigantisk ansvar for skabelsen af den globale opvarmning.

Hver dag udleder en gennemsnitsamerikaner ca. fire gange så mange drivhusgasser som en kineser og tolv gange så meget som en inder. Hvis alle lande kunne nedbringe deres udslip af drivhusgasser pr. indbygger til det indiske niveau, var der slet ikke noget klimaproblem, idet klodens kuldiioxid-udslip så ville blive absorberet af naturens egne mekanismer.

Hvis lande som Kina og Indien nogensinde skal bringes i en position, hvor de påtager sig direkte reduktionsforpligtelser, så vil det være nødvendigt, at et land som USA er begyndt at optræde ansvarligt og har begrænset egne udslip. Jeg kan ikke forestille mig, at vi får løst klimaproblemerne uden at de rige lande går forrest. Det er der heldigvis også kræfter i USA, der arbejder for.

Dette ændrer ikke ved, at Kina og Indien skal være med i en kommende klimaaf tale, og at de skal påtage sig meningsfulde forpligtelser. Der vil bare være tale om forpligtelser af en anden karakter end forpligtelserne for de rige lande.

Spørgsmål 5

Ja, og i det hele taget: Hvis det er rigtigt, som det er fremgået af pressen, at det samlede energibetingede udslip af kuldioxid mellem 2000 og 2004 steg med i alt 244 millioner ton i de otte G-8-lande og med i alt 1.964 millioner ton i de fem store udviklingslande Kina, Indien, Brasilien, Mexico og Sydafrika, er sagen så ikke den, at den samlede klodes klimatiske velbefindende ikke forbedres synderligt af, at den rige verden reducerer, mens den fattige øger sin udledning?

Miljøministeren

Lige præcis derfor er det så vigtigt, at få Kina og Indien med i en ny global aftale. Retfærdigvis skal det dog understreges, at de industrialiserede lande bl.a. er blevet rige, fordi vi har udnyttet muligheden for at udlede drivhusgasser, der har ført til en betydelig forøgelse af atmosfærens indhold af drivhusgasser og dermed til forandringer i klimaet. De rige lande bør bidrage til, at udviklingslandenes vækst i højere grad baseres på moderne teknologi, således at også udviklingslandene kan opleve en velstandsstigning med mulighed for adgang til helt basale ydelser som skole, sundhed, infrastruktur og energiforsyning.

Et væsentligt element i en ny aftale bliver derfor teknologioverførsel og teknologiudvikling. Derfor bør vi i de industrialiserede lande gå foran

med skrappe reduktionsforpligtelser og derigennem fremme udviklingen af den teknologi, der kan sikre, at grundlaget for økonomisk vækst globalt bliver afkoblet fra energiforbrug og udledning af drivhusgasser. Men de store udviklingsøkonomier er også nødt til at påtage sig konkrete forpligtelser.

Miljøforkæmperen

Det er rigtigt, at der er en betydelig vækst i udslippet af drivhusgasser i de fem store udviklingslande, og vi får ikke løst de globale klimaproblemer, hvis de ikke er med i løsningen. Men vi skal også holde os for øje, at de samlede udslip fra de fem store udviklingslande faktisk endnu ikke har overhalet udslippet i de rige lande i G8. Og deres udslip pr. indbygger er langt lavere end de rige landes. Der bor tre gange så mange mennesker i de fem udviklingslande som i de otte rige lande, og det er svært at overbevise dem om, at de skal gøre en indsats, hvis de rige lande ikke gør noget.

Men som sagt: de fem store udviklingslande *skal* med, og det kommer de også, hvis de rige lande vælger at gøre en seriøs og omfattende indsats for at bekæmpe den globale opvarmning.

Det vil eksempelvis være forkert, hvis EU alene fokuserer på at reducere sit eget udslip af drivhusgasser. EU råder over mange former for teknologi, som kan bruges i ulandene til at reducere deres udledning

ger. Som verdens største handelsnation må EU indrette handelspolitikken, så vi stimulerer vækst i produktionen af vedvarende energi og energibesparende produkter i de store ulande. Fx må EU straks fjerne handelshindringer som den antidumping-told, som er lagt på elsparepærer fra Kina. Det er absurd, at vi lægger en told på op til 66 procent på kinesiske miljørigtige produkter, som kunne skabe en reduktion på 1/2 procent af det samlede udslip af drivhusgasser i EU.

Der må også tages hensyn til klimaet, når europæiske virksomheder og fonde investerer i ulandene. Endelig er EU et forbillede for mange i udviklingslandene, og det vil have stor inspirationskraft, hvis EU-landene begynder at indrette samfundene, så de ikke er stærkt afhængige af fossile brændsler.

Spørgsmål 6

Det er kommet frem, at udledningen af drivhusgasser sidste år formentlig faldt relativt mere i USA end i Kyoto-ivrige lande som Tyskland og Storbritannien. Hvordan forklarer man det?

Miljøministeren

Landenes drivhusgasudledninger er påvirket af mange faktorer. Eksempelvis vil der altid ske udsving fra år til år som følge af udsving i temperaturer og nedbør, da dette fører til udsving i opvarmningsbehov og

vandkraftproduktion, som påvirker omfanget af den fossilt baserede energiproduktion. Der er ikke i forbindelse med de foreløbige estimater for 2006, fra Det Hollandske Miljøvurderingsinstitut (MNP), lavet nogen analyse af disse og andre parametre, der påvirket udledninger i 2006. Det vil nok først ske, når de endelige og fuldstændige opgørelser for 2006 foreligger i løbet af næste år.

Når der nu fra år til år kan ske vejrbedingede udsving i drivhusgasudledninger, er det vigtigt at se på udviklingen over en længere årrække. De seneste officielle og endelige drivhusgasopgørelser offentliggjort af FN's Klimasekretariat viser, at USA's udledninger steg med 15,8 procent fra 1990 til 2004, hvorimod EU's udledninger faldt med 0,6 procent i samme periode. Så set over en længere periode er EU altså ubestrideligt nået længere i forhold til at begrænse drivhusgasudledningerne.

Og når vi er fremme ved den første forpligtelsesperiode under Kyoto-protokollen i 2012 vil vi i EU nå den reduktion på 8 procent, som vi har forpligtet os til under protokollen. Men det er da mit håb, at de nye toner fra USA betyder, at de vil påtage sig forpligtelser efter 2012. For selv om det er positivt, hvis væksten i CO₂-udslippet stopper – så er der jo stadig langt til et egentligt solidt fald.

Miljøforkæmperen

Jeg tror ikke man kan tage et enkelt

års tal som udtryk for særlig meget. De amerikanske tal for sidste år har formentlig en del at gøre med den generelle økonomiske udvikling, stigninger i oliepriserne og lignende, selv om jeg da håber og tror, at det også har haft en betydning, at delstater, virksomheder og borgere i USA nu tager klimaproblemet alvorligt på en helt anden måde, end vi har set før, og selv begynder at gøre en indsats.

Hvis vi ser på de lidt mere langsigtede tendenser, har den amerikanske regering bestemt ikke noget grundlag for at pudse glorien. FN's Klimakonvention, som USA har ratificeret, forpligter landene til at stabilisere udledningerne af drivhusgasser på 1990-niveauet, men USA lå i 2005 16 procent over dette niveau. Til sammenligning havde Tyskland i 2005 reduceret sit udslip med 18 procent, mens Storbritanniens udslip lå 15 procent under 1990-niveauet.

Spørgsmål 7

Der er dem, der mener, at vil man gøre noget for klimaet, så bør man i stedet for at satse på reduktion af drivhusgasser satse på at nedbringe befolkningstilvæksten i udviklingslandene. Om 45 år vil verden være vokset med to gange Kinas nuværende folketal, og stigningen sker ikke primært i den vestlige, miljøbevidste del af verden, hvor vi vil udgøre en lille beskedent andel af verdens samlede ni milliarder store befolkning i

2050. Burde en ny protokol til afløsning for Kyoto ikke rumme en generel anbefaling om at bremse befolkningstilvæksten af hensyn til miljøet?

Miljøministeren

Der er ingen tvivl om, at befolkningstilvæksten er en stor udfordring i mange henseender og ikke mindst i forbindelse med miljøet og de klimaforandringer, verden oplever. Men at indarbejde anbefalinger om at bremse verdens befolkningstilvækst af hensyn til miljøet synes dog ikke på rette plads i en ny global klimaaftale. Der er andre internationale fora, som fokuserer på udfordringerne forbundet med øget befolkningstilvækst. Og tidligere regnede man med, at vi ville være 11-12 mia. mennesker på kloden i 2050. Nu regner vi med 9 mia., så forsøgene på at begrænse befolkningstilvæksten er ikke uden virkning. For at ruste verden og ikke mindst de dele af verden, hvor befolkningstilvæksten og industrialiseringen sideløbende vokser meget hurtigt, er det nødvendigt at basere udviklingen på ny og ren teknologi og ikke på gammel og forældet teknologi som fx kulkraftværker.

I Danmark har det faktisk vist sig, at det er muligt at opretholde en betydelig økonomisk vækst samtidig med, at afhængigheden af fossile brændstoffer er reduceret. Gennem de sidste 25 år er Danmarks økonomi vokset med mere end 70 procent uden at øge energiforbruget, og

gennem de sidste 12 år er den danske økonomi vokset med 30 procent, mens bruttoenergiforbruget er forblevet stabilt, og CO₂ udslippet foreløbig er reduceret med 13-14 procent. I lande, hvor industrialiseringen sker i et højt tempo, samtidig med at befolkningen øges væsentligt, er det vigtigt, at udvikling og indførelsen af miljøvenlig og energieffektiv teknologi følger med, således at væksten ikke kommer til at ske på bekostning af miljøet og klimaet.

Miljøforkæmperen

Befolkningstilvæksten er et reelt problem, og der bør klart gøres en større indsats for at hjælpe især de fattigste lande, som har den højeste befolkningsvækst, med at reducere tilvæksten.

Men jeg har svært ved at se, at den beskedne indsats på befolkningsområdet specielt behøver blive koblet sammen med klimaspørgsmålet. Der er rigeligt med andre årsager til, at befolkningsvæksten er et problem. Jeg tror heller ikke, at der på internationalt plan er mangel på generelle anbefalinger om at begrænse befolkningsvæksten. Det der er brug for, er politisk vilje og finansiering af helt konkrete indsatser, og de mest effektive midler er at skabe udvikling, øge uddannelsesniveaut og give kvinder flere rettigheder. En indsats på disse områder skal understøttes af ulandsbistand, og alle rige lande bør hurtigt leve op til FN's

målsætning om at yde 0,7 procent af BNP i bistand.

I denne sammenhæng er det måske værd at bemærke, at USA også på dette område, ligesom i klimasammenhæng, er ualmindeligt fodslæbende og aktivt modarbejder fx Danmarks politik på dette område. Langt hen ad vejen står USA for en religiøst betinget modstand imod prævention, seksuel rådgivning af kvinder og unge, abort og andre redskaber, der er afgørende elementer i at opnå en reduceret befolkningstilvækst. En aktiv bestræbelse på at inddrage også denne konflikt i klimaforhandlingerne vil derfor næppe være befordrende.

I øvrigt er det forkert at fremstille Vesten som miljøbevidst og andre landes befolkninger som tilbagesående. De vestlige lande har desværre indrettet deres samfund på en måde, så udslippet af drivhusgasser er meget højt sammenlignet med resten af kloden (minus OPEC-landene).

Spørgsmål 8

Under Kyoto påtog Danmark sig (sammen med Tyskland) at reducere med hele 21 procent i forhold til 1990-niveaut. Det har tvunget os til at være i front teknologisk, fordi det bindende mål har skabt en efterspørgsel på nye løsninger. Men den ekstra markante indsats fra 5,4 mio. danskere betyder jo næppe det store for kloden, da det blot førte til, at andre EU-lande kunne forurene til-

svarende mere, så det samlede mål at nedbringe 1990-niveauet inden for EU med 8 procent kunne nås. Vil Danmark også denne gang påtage sig en større byrde end de øvrige EU-lande, og hvis ja, hvad er så rationalet?

Miljøministeren

Man skal være påpasselig med at gøre Danmarks konkrete indsats op i betydning for temperaturstigning eller vandstandsstigning. Det er ikke uden grund, at Danmark har en stor forpligtelse til at reducere vores udledninger. På grund af vores meget store andel af kul i energiforsyningen og på grund af vores relative velstand har Danmark desværre en kedelig høj udledning af CO₂ pr. indbygger sammenlignet med resten af EU. Vi vil også skulle bære vores rimelige del af byrden i næste omgang.

Samtidig er det afgørende politisk, at der er nogen, der stiller sig i front og driver den internationale proces fremad. Derfor pressede jeg også meget stærkt på i forhold til beslutningen, der førte til, at EU nu kan vise internationalt lederskab i klimapolitikken med udmeldingen om, at man er klar til at reducere EU's udslip med 30 procent som led i en global klimaaf tale, hvor andre industrilande påtager sig sammenlignelige forpligtelser, og hvor de mest velstående udviklingslande også bidrager. Det har en uvurderlig politisk betydning, at lande og regioner tør gå forrest og vise lederskab.

Ambitiøse og klare udmeldinger har jo tilmed den fordel, at det giver industrien en pejling på, at der også fremover vil være potentiale i at opfinde og udvikle miljørigtige teknologier. Noget som de jo så kan indarbejde i deres forretningsstrategier.

Miljøforkæmperen

Dengang Danmark påtog sig 21 procent forpligtelsen, lå det danske udslip af drivhusgasser pr. indbygger helt i top i EU, og den danske forpligtelse var bestemt ikke så urimelig som mange siden har villet gøre den til. I øvrigt er det heller ikke rigtigt, at den danske ekstra indsats var ligegyldig for den samlede, globale klimaindsats. Faktisk er det min opfattelse, at den danske forpligtelse var en væsentlig bevæggrund for, at EU fik sit samlede regnestykke til at gå op og kunne stille op med en samlet linje i forhandlingerne om Kyoto-protokollen. Den danske forpligtelse havde stor, international politisk betydning.

Det danske udslip er stadig et stykke over EU-gennemsnittet, og det vil kun være rimeligt, hvis Danmark også fremover påtager sig en større reduktionsforpligtelse end de fleste andre EU-lande. Bemærk i øvrigt, at det slet ikke er nogen dårlig forretning for samfundet at begrænse udslippet af drivhusgasser. Når vi erstatter kul og olie med vedvarende energi og energibesparelser, undgår vi de løbende udgifter til køb af brændsel. Hertil kommer fordele

for de store dele af erhvervslivet, som lever af at sælge moderne energiteknologier. De har brug for løbende at blive udfordret af nye krav fra staten for at kunne være i front internationalt. Det lægger de ikke skjul på.

Jeg er sikker på, at det danske samfund vil være bedre tjent med en ambitiøs klimapolitik, der er sam-tænkt med innovation og erhvervs-udvikling, som kan *brande* Danmark som et forbillede for verden, end vi vil være med en fodslæbende poli-tik, som alligevel højest fører til, at vi 'sparer' 1 procent eller 2 i vores fremtidige forpligtelse.

Spørgsmål 9

Den stigende bekymring over driv-husgasserne har i nogle lande fået kernekraft til at fremstå som et at-traktivt alternativ til fossile brænd-stoffer. Kan man forestille sig, at holdningen til kernekraft også vil ændre sig i Danmark, så vi på sigt om ti år vil bygge atomkraftværker herhjemme?

Miljøministeren

Med Folketingets beslutning i 1985 om, at atomkraft ikke skal indgå i den danske energiforsyning, har vi – med enighed mellem partierne i Folketinget – valgt en anden vej, hvor vi udbygger det danske natur-gassystem, øger udbygningen med kraftvarme og vedvarende energi samt styrker energibesparelsesind-

satsen. Danmark valgte altså et an-det spor – et spor, som har været succesrigt, og som jo også har skabt fx en global førende vindindustri, og som har en meget stor del af æren for, at miljø- og energiteknolo-gi i dag er et af vores hastigst vok-sende eksportområder. Regeringen har fortsat ikke nogen planer om at genoptage diskussionen af kerne-kraftens rolle i Danmark.

I stedet for at bruge år på en ny atomkraft-diskussion, så ser jeg me-get hellere, at vi bruger kræfterne på at udvikle fremtidens nye energi-former, om det så er brændselscel-ler, bølgekraft eller teknologier vi endnu ikke kender.

Regeringen udsendte i 2005 op-lægget *Energistrategi 2025*, der er en langsigtet energistrategi. Oplægget viser, at Danmark står godt, når det handler om at klare de fremtidige udfordringer, som energisektoren står overfor, og frem mod 2025 for-ventes især en markant udbygning med vindkraft.

Miljøforkæmperen

Det tvivler jeg meget på. Der er in-gen grund til at bygge atomkraftvær-ker i Danmark. Det er alt for dyrt i forhold til en videre udvikling af vedvarende energi og energibespa-relser, og det er svært at se, hvilke danske samfunds- eller erhvervsfor-dele der ville være forbundet med at gå den vej. Jeg har også svært ved at se, hvor i landet man skulle kunne placere et a-kraftværk

Spørgsmål 10

Hvad er din personlige holdning til kernekraft? Har vi overdrevet de risici, der er forbundet med det?

Miljøministeren

Jeg mener, det ville være meget kortsigtet politik at erstatte en problematisk energikilde – nemlig kul – med en anden, og der er stadig sikkerhedsaspekter ved atomkraft – som i øvrigt også påvirker atomkraftens rentabilitet. Jeg synes, vi bruger kræfterne langt bedre ved at investere i fremtidens teknologier.

Miljøforkæmperen

Det er ikke min opfattelse, at problemerne ved kernekraft overdrides. Selv i Europa i dag er der problemer med at opretholde sikkerheden på atomkraftværkerne. Alvorlige uheld forekommer, og der er aktuelle eksempler fra Tyskland på, at myndighederne ikke får de oplysninger, de har brug for fra de selskaber, som driver værkerne. Hvis der satses mere på kernekraft globalt, vil der blive flere mål for terrorister, større

risiko for misbrug af radioaktivt materiale og spredning af atomteknologi til lande, som er ustabile eller med fjendtligtsindede regeringer. Nordkorea og Iran vil ikke være de eneste lande, som søger at skaffe sig atomvåben.

WWF International har gennemført en analyse af, hvordan det vil kunne lade sig gøre at opfylde verdens behov for energi i 2050 og samtidig holde udslippene af drivhusgasser under det niveau, hvor der bliver stor risiko for, at udviklingen går amok. Analysen viser, at det *kan* lade sig gøre at holde temperaturstigningerne under den kritiske grænse på 2 grader celsius med de teknologier vi kender i dag, og uden at drage kernekraft ind i viften af løsninger. De andre løsningsmodeller i viften, fx energibesparelser, vedvarende energi, stop for skovrydning, er langt mere attraktive end kernekraft, og derfor ser jeg ingen aktuel grund til at bruge tid på at diskutere kernekraft. Analysen, som har titlen *WWF Climate Solutions*, kan findes på WWF's hjemmeside på adressen: <http://assets.panda.org>.

Klodens klimakterium

Frede Vestergaard

Klimapolitikkens historie. EU spiller en afgørende rolle i kampen for at reducere udslippet af drivhusgasser i verden. Men opgaven er gigantisk: Faktisk bliver det en kæmpe udfordring bare at sørge for, at udslippet ikke øges

De sidste par år har vi været vidne til en intens diskussion om bekæmpelse af klimaændringer og global opvarmning. Det er en naturvidenskabelig kendsgerning, at kuldioxid, CO₂, metan og visse andre gasser virker som drivhusgasser, der forstærker den naturlige drivhuseffekt.

Det er også en kendsgerning, at atmosfærens indhold af drivhusgasser er steget efter den industrielle revolution, der var baseret på den nye energikilde kul, der senere blev suppleret med olie og gas. Atmosfærens stigende koncentration af drivhusgasser antages derfor sammen med naturlige klimatiske variationer i et eller andet omfang at være medvirkende til de senere års klimatiske ekstremer i mange lande.

I en række lande, især de nordeuropæiske, har klima- og energipolitikken længe været i højsædet. Hvor kampen om skatter og økonomisk

fordeling mellem de forskellige samfundsgrupper tidligere stod højest på den politiske dagsorden, er klima- og energiproblematikken blevet vigtige politikområder for partier på såvel venstre- som højrefløj. Partier kappes om at love reduktion af udslippet af drivhusgasser og om at omlægge energiforsyningen fra fossilt brændsel til vedvarende energi.

Takket være EU-samarbejdet er klimaet blevet ophøjet til også at være en central faktor i international politik. Uden EU som pådriver ville FN's klimakonvention uden tvivl have ført en meget tilbagetrukket tilværelse.

Kyoto-aftalen fra 1997 om reduktion af udslippet af klimagasser, først og fremmest kuldioxid CO₂, ville aldrig været blevet til noget, og i hvert fald ville den være afgået ved døden, hvis ikke EU havde insisteret på at holde den i live, efter at præsident

Bush i 2001 afviste at søge senatets ratifikation af aftalen med den begrundelse, at den ikke omfatter udviklingslandene.

Det betyder dog ikke, at amerikanerne er ligeglade med klimaet.

I de seneste par år er hypotesen om menneskets påvirkning af klimaet også kommet på den offentlige dagsorden i USA, blandt andet som konsekvens af orkanen Katharina, der i 2005 resulterede i en oversvømmelse af store dele af New Orleans, og Al Gores film *An inconvenient Truth*.

I USA og Canada er klimaet blevet blandt de vigtigste forhold, der bekymrer folk i holdningsundersøgelser.

Den konservative canadiske premierminister Stephen Harper blev i begyndelsen af indeværende år tvunget til at udskifte sin miljøminister, der havde betvivlet den menneskeskabte klimaeffekt såvel som Kyoto-processen.

Og flere amerikanske delstater – først og fremmest Californien – har vedtaget forskellige tiltag til begrænsning af udslippet af drivhusgasser. I kongressen er det demokratiske flertal også begyndt at røre på sig med forskellige forslag til blandt andet fremme af vedvarende energi.

Den republikanske administration har dog fastholdt sin modstand mod Kyoto-protokollen, men præsident Bush har lanceret forskellige ikke-bindende mål, blandt andet for forbedring af energiintensiteten – altså ener-

giforbruget pr. produceret enhed.

I 2002 opstillede præsident Bush således et mål for en forbedring af energiintensiteten på 18 procent frem til 2012, men et fald i energiforbruget pr. produceret enhed – som er en udvikling, der har været i gang i USA og mange andre lande – er ikke det samme som et fald i selve energiforbruget eller i udledningen af drivhusgasser. Han har også igangsat og støttet et ethanol program, der har resulteret i en stærk vækst i dyrkningen af majs.

I EU håber mange på, at en mulig demokratisk administration fra 2009 vil være indstillet på at indgå i forhandlinger om bindende forpligtelser i afløseren for Kyoto-aftalen, der udløber i 2012.

Den manglende amerikanske ratifikation af Kyoto-protokollen har medvirket til at øge den almindelige skepsis over for USA i disse år i brede dele af den europæiske offentlighed.

Kyotos efterfølger

Klimapolitikens efterhånden centrale placering i international politik har haft til følge, at den ikke længe er en sag alene for miljø- og energiministre. I de sidste par år er stats- og regeringscheferne blevet stærkt involveret.

Klimaet havde således topprioritet på G-8-møderne i Gleneagles i 2005 og i Heiligendamm i 2007 og delvis også i Skt. Petersborg i 2006, hvor

energiforsyningen dog havde forrang.

I FN afholdt Sikkerhedsrådet i foråret et særligt møde om truslen fra klimaændringer på britisk initiativ, og den 31. juli-2. august havde FN's generalforsamling sit første – ganske vist uformelle – møde om klimapolitikken.

Og den 24. september – dagen før FN's generalforsamling åbnede – havde generalsekretær Ban Ki-moon indkaldt til en klimakonference i New York med stats- og regeringsledere fra omkring 100 lande. Generalsekretæren vil med mødet forsøge at bryde de fastlåste positioner forud for FN's 13. klimakonference, der finder sted på Bali i december.

På mødet på Bali skal forhandlingerne om en afløser for Kyoto-protokollen senest begynde, hvis forhandlerne skal kunne nå at lave en post-Kyoto-aftale på FN's 15. klimakonference, der skal finde sted i København i december 2009. Faktisk skaber den manglende afklaring af, om Kyoto-protokollens regelværk gælder efter 2012, allerede usikkerhed om den økonomiske værdi af investeringer i energibesparelser uden for EU – og dermed for den såkaldte kvotehandel.

Forinden afholdes imidlertid det årlige møde i Asia-Pacific Economic Cooperation, og ifølge udkastet til deklARATION fra mødet, vil APEC-landene, der ud over bl.a. Kina, Indonesien og Filippinerne omfatter USA, Canada, Australien og Rus-

land, arbejde for at forbedre energi-effektiviteten med 25 procent frem til 2030 og for at øge skovarealerne med 20 millioner hektar frem til 2020. Men nogen udslipbegrænsning er der ikke tale om.

Bush-administrationens argumenter

I dagene efter FN-konferencen i New York har præsident Bush arrangeret et klimamøde i Washington den 27. og 28. september under udenrigsminister Condoleezza Rices ledelse for stats- og regeringscheferne fra de 15 lande, der har den største udledning af drivhusgasser, samt lederne af Europa-kommissionen og EU-formandslandet Portugal.

I invitationen til de 15 lande, der repræsenterer 85 af det globale CO₂-udslip, skrev præsident Bush blandt andet.: "På dette møde vil vi søge at opnå enighed om den proces, hvorunder de store økonomier ved udgangen af 2008 kunne enes om en post-2012 struktur, der kunne omfatte et langsigtet globalt mål, nationalt definerede mellemlange mål og strategier, og sektorbaserede fremgangsmåder for forbedring af energisikkerheden og for reduktion af drivhusgasemissioner."

Præsident Bush bebudede allerede før G-8 mødet i Heiligendamm i juni, at han ville invitere til et sådan møde, og han blev dengang kritiseret for at ville kortslutte FN-procesen. På G-8-mødet gav han dog til-

sagn om, at USA vil indgå i forhandlingerne i FN-regi om en afløser for Kyoto-aftalen, men invitationen til mødet i Washington tyder på, at den amerikanske regering ikke helt har opgivet tanken om et parallelt forhandlingsforløb uden for rammerne af Kyoto-protokollen.

Fra amerikansk side lægges der stor vægt på, at de halvindustrialiserede, store udviklingslande Kina, Indien, Brasilien, Mexico, og Sydafrika bliver omfattet af en vis CO₂-begrænsning, hvis USA skal gå med i en eller anden form for aftale.

Argumentet er, at der ellers er risiko for, at virksomheder i USA og andre lande flytter energikrævende produktion til udviklingslandene, således at CO₂-udslippet kun bytter land. Det, man fra amerikansk side som minimum ønsker, er, at der kommer til at gælde de samme regler for udslip fra for eksempel stålindustrien, uanset om produktionen foregår i et industrialiseret land eller i et udviklingsland. Altså, at der til en begyndelse gennemføres sektorbestemte regler, som er ens i alle lande, så udslipbegrænsninger i de industrialiserede lande ikke udhules ved flytning af produktion til udviklingslande.

Kinas argumenter

Kina og Indiens holdning er imidlertid, at så længe USA ikke underkaster sig begrænsninger, vil de heller ikke gøre det.

Kina gør gældende, at selv om Kina snart bliver verdens største udleder af drivhusgasser – ifølge en hollandsk beregning er det allerede i år – var udledningen på 3,65 tons pr. indbygger i 2004 stadig kun en tredjedel af den gennemsnitlige udledning i OECD-landene og en femtedel af det amerikanske niveau.

Ma Kai, der er minister med ansvar for Kinas planlægningskommission, sagde før G-8-mødet i juni, at “vores generelle holdning er, at Kina ikke skal forpligte sig til nogen form for kvantitative reduktionsmål for udslip af drivhusgasser, fordi Kina stadig er et land i udvikling.” Dog ville han ikke afvise mål for den såkaldte energiintensitet.

Kinas nationale mål er, at energiintensiteten skal være forbedret med 20 procent i 2010. Forbedret energieffektivitet betyder imidlertid kun et lavere udslip pr. produceret enhed. Det samlede udslip stiger i takt med den økonomiske vækst.

Minister Ma Kai gjorde ved samme lejlighed gældende, at den kinesiske et-barns politik allerede har bidraget til en kraftig reduktion af det kinesiske udslip. Den vigtigste faktor bag væksten i kuldioxidudslip er befolkningsudviklingen, erklærede han. Kineserne gør gældende, at uden et-barns politikken ville Kina i år have haft 1,6 milliarder mennesker i stedet for 1,3 milliarder.

Om den stærke vækst i Kinas udslip i de senere år, sagde Ma Kai, at den delvis afspejlede Kinas store eks-

port af energiintensive varer, der forbruges andre steder i verden. Derfor er forbrugerne i andre lande på en måde ansvarlige for udslippet, mente han.

Han nævnte som eksempel, at Kina sidste år eksporterede 24 millioner tons stål.

Minister Ma Kai fortsatte med at sige, at når Vesten stiller krav til Kina og andre udviklingslande om at begrænse deres CO₂-udslip, er det hverken realistisk eller fair, for de udviklede lande er ansvarlige for størstedelen af de menneskeskabte drivhusgasser, der befinder sig i atmosfæren. Fra starten af den industrielle revolution frem til 1950 stod de udviklede lande for 95 procent af udledningen af kuldioxid. Fra 1950-2002 var det 77 procent, og disse udslip har bidraget til de rige landes udvikling. Man kan altså ikke kun se på udledningens omfang, men må også se på hvilket udviklingsniveau et land har nået, når man skal vurdere dets udslip, lød det fra den kinesiske minister.

Han anerkendte dog, at det er nødvendigt at begrænse udledningen af drivhusgasser. Men det må ske efter princippet om "fælles, men differentieret ansvar", som betyder, at det er de udviklede lande, der skal gå i spidsen med nedskæringer.

Ma Kai betvivlede i øvrigt den videnskabelige baggrund for EU's klimamålsætning, der lyder på en stigning på maksimalt to graders celsius i den globale middeltemperatur, for

at begrænse de værste konsekvenser af klimaændringerne.

"Jeg er bange for, at denne grænse stadig mangler videnskabelig evidens såvel som tilknyttet forskning", sagde han.

Ma Kais udtalelser faldt i forbindelse med præsentationen af Kinas første klimaplan nogensinde. Det fremgår af den kinesiske plan, at biomasse, vind- og solenergi skal stå for 10 procent af energiforsyningen i 2010 og 16 procent i 2020 mod syv procent i dag. Ifølge tidligere annoncerede planer vil Kina bruge 50 milliarder dollars på at bygge 32 kernekraftværker inden 2020. I dag tegner fossile brændsler, fortrinsvis kul, sig for cirka 90 procent af Kinas samlede energiforsyning.

Rapporternes anbefalinger

De mange møder og initiativer i EU og på G-8 plan er i løbet af det sidste års tid blevet understøttet af en række rapporter om den fremtidige udvikling i klimaet.

Det gælder først og fremmest den fjerde hovedrapport fra FN's mellemstatslige klimapanel IPCC og den britiske Stern-rapport om omkostningerne ved at undlade indgreb over for udslippet af klimagas-ser. Stern-rapporten anbefaler, at verden årligt bruger 1 procent af det globale bruttonationalprodukt på at bekæmpe klimaændringer – svarende til 2000 milliarder kroner eller godt og vel Danmarks samlede

bruttonationalprodukt. Ellers må verden være indstillet på at tåle årlige skader, som er 15-20 gange højere.

Den internationale klimapolitik er som sagt blevet holdt i live af EU. I de sidste par år har klima og energi været blandt de allervigtigste emner på EU-landenes topmøder. EU har hidtil kun haft begrænsede fælles regler på energiområdet, men i løbet af det sidste år er det kommet højt på dagsordenen. I januar i år fremlagde Europa-Kommissionen en omfattende energipakke med forslag til at realisere EU's klimapolitik. På energiområdet har Ruslands midlertidige afbrydelse af naturgasforsyningen til Ukraine i begyndelsen af 2005 og de høje oliepriser virket som en yderligere katalysator for forsøget på at etablere en fælles energipolitik.

På EU-topmødet den 8.-9. marts i år lykkedes det forbundskansler Angela Merkel – der selv var miljøminister under kansler Helmut Kohl fra 1994-98 – at samle EU's medlemsstater om en fælles klima- og energipolitik sammenfattet i formen 20/20/20. Det vil sige 20 procent mindre udslip af drivhusgasser, 20 procent større energieffektivitet og 20 procent af energiforsyningen baseret på vedvarende energi som sol, vind og vandkraft. Alt sammen inden 2020. Hvordan disse mål skal fordeles blandt de enkelte lande står tilbage at beslutte, men Europa-Kommissionen satser på, at det sker på et ministerrådsmøde i EU den 3. december,

dvs. samme dag som FN's klimakonference på Bali begynder. Slagsmålet om at undgå sorteper er allerede begyndt. Et lækket dokument fra det britiske erhvervsministerium til de øvrige ministre har gjort gældende, at det vil koste ca. 1000 pund pr. husstand i meromkostninger til elektricitet, hvis 20 procent af den britiske energiforsyning skal komme fra vedvarende energi.

EU-udslippet af drivhusgasser skal fortsat reduceres også efter 2020, for stats- og regeringscheferne vedtog yderligere, at udslippet af drivhusgasser skal halveres inden 2050 målt i forhold til 1990. Det skal også være EU's mål i de globale klimaforhandlinger.

Dermed skulle stigningen i den globale middeltemperatur kunne begrænses til 2 grader celsius, lyder det fra Europa-Kommissionen.

I EU's energi- og klimaplaner indgår, at EU som forsøg skal bygge 12 kraftværker, hvor CO₂-udslippet deponeres i undergrunden. Det indgår også, at 10 procent af brændstoffet til transport i 2020 skal komme fra biomasse, noget der vil øge det dyrkningsmæssige pres på naturen.

I USA er der allerede som følge af præsident Bush's initiativer på energiområdet ved at opstå en ikke ubetydelig produktion af biobrændstof baseret på majs, om end den er beskeden målt i forhold til det samlede amerikanske forbrug af brændstof til transport. En bivirkning har været, at priserne på majs og andre

kornprodukter globalt er på det højeste niveau i en årrække.

EU-lederne vedtog altså på topmødet i marts at arbejde for, at afløseren for Kyoto-aftalen sætter som mål at reducere udslippet af drivhusgasser med mindst 20 procent – i forhold til 1990 – frem til 2020 og 50 procent frem til 2050.

Til sammenligning påtog de udviklede lande sig i Kyoto at reducere deres udslip af drivhusgasser med 6-8 procent fra 1990 frem til 2012.

Principperne fra Kyoto

Ud fra et princip om “fælles, men differentieret ansvar”, blev ulandene derimod fritaget for reduktionsforpligtelser.

Dels har de allerfleste af dem et langt lavere CO₂-udslip pr. indbygger end industrilandene, og dels gjorde de gældende, at det er de industrialiserede lande, der bærer hovedansvaret for den hidtidige stigning i atmosfærens koncentration af drivhusgasser. Derfor må de industrialiserede lande også tage de første skridt til at mindske udledningen af drivhusgasser.

De daværende 15 EU-lande påtog sig at reducere deres udslip med 8 procent. USA – med vicepræsident Al Gore som delegationsleder – påtog sig en reduktion på 7 procent, mens Japan forpligtede sig til en reduktion på 6 procent.

Alt i alt blev aftalen lanceret som en samlet reduktion på 5,2 procent i

industrilandenes udslip af drivhusgasser fra 1990 til 2008-12.

Det er dog vigtigt for forståelsen af aftalen at understrege, at Kyoto-protokollen ikke kræver, at reduktionen sker internt i det enkelte lande. Et land kan også opfylde sin reduktionsforpligtelse ved at købe ubrugte udslipkvoter i andre lande eller ved at investere i CO₂-besparelser i udviklingslande.

EU-landene aftalte efter mødet i Kyoto en indbyrdes fordeling af byrden ved at opnå den lovede reduktion på 8 procent, således at nogle lande påtog sig at reducere mere end 8 procent og andre lande mindre.

Den danske regering påtog sig i denne interne EU-aftale at reducere med 21 procent fra 1990 til 2012, i øvrigt ligesom Tyskland.

Reelt er der dog for Danmarks vedkommende tale om 28 procent målt i forhold til det korrigerede normaludslip for 1990. Til gengæld fik lande, som Spanien, Portugal og Irland mulighed for at øge deres forholdsvis lave udslip.

At Danmark reducerer sit udslip med 28 procent frem for de i Kyoto aftalte 8 procent bringer altså ikke verden nærmere en samlet reduktion af drivhusgasudslippet. Det er alene udtryk for en solidarisk handling – hvis en sådan eksisterer mellem stater.

De danske miljøministre Svend Auken og nu Connie Hedegaard har i øvrigt i årenes løb placeret sig

som centrale spillere i de internationale klimaforhandlinger, både i og uden for EU-systemet.

Connie Hedegaard tog for et par år siden initiativ til at invitere en række betydende miljøministre fra bl.a. de store udviklingslande til Grønland for at studere klimaændringer i Illullisat. Det er efterfølgende resulteret i et uformelt årligt møde i denne kreds, i Sydafrika i 2006 og i Nordsverige i 2007.

Senere er Grønlandsmødet fulgt op med invitationer til centralt placerede amerikanske senatorer, heriblandt præsidentkandidaterne Hillary Clinton og John McCain, og senest forbundskansler Angela Merkel.

Om Svend Auken fortælles den – sande – anekdote, at den tidligere franske miljøminister Michel Barnier under et ministermøde i EU sagde til Auken: “Vi har vænnet os til, at du taler, som om du repræsenterer 50 millioner danskere, men det er svært at vænne sig til, at I er 500 millioner”. Trods den lette ironi var bemærkningen ment anerkendende.

I USA gjorde præsident Bill Clinton ikke noget forsøg på at få det amerikanske senat til at ratificere Kyoto-protokollen, formentlig fordi senatet inden Kyoto-konferencen med 95 stemmer mod nul havde udtalt, at uden at de store udviklingslande blev omfattet af en form for CO₂-begrænsning, kunne der ikke blive tale om at godkende en even-

tuel aftale fra Kyoto. Få måneder efter sin tiltræden – i marts 2001 – afviste præsident George W. Bush Kyoto-aftalen, som han kaldte mangelfuld og ineffektiv fordi den ikke omfattede 80 procent af verden, og fordi den ville skade USA's økonomi.

Den manglende amerikanske ratifikation bevirkede, at protokollens ikrafttræden kom til at afhænge af, om Rusland ville ratificere aftalen, hvilket russerne benyttede sig af til at afpresse EU forskellige indrømmelser for at underskrive aftalen, blandt andet i forbindelse med Ruslands ansøgning om medlemskab af WTO. Russerne ratificerede trakten i november 2004 og tre måneder senere kunne Kyoto-protokollen langt om længe træde i kraft i februar 2005.

Klimapolitikens fødsel

Klimapolitikens oprindelse dateres ofte til Kyoto-aftalen fra 1997. Men i virkeligheden blev klimaet sat på den internationale politisk-videnskabelige dagsorden allerede i 1980'erne. Specielt fik et par konferencer i Villach i Østrig i 1985 og i Toronto i 1988 betydning ved bl.a. at lægge grundstenen for FN's klimapanel, IPCC. Det blev etableret i november 1988 af World Meteorological Organisation og FN's miljøorganisation UNEP, som er to af de tre organisationer, som havde arrangeret Villach-konferencen. Den tredje var den Internationale videnskabelige Union

ICSU. IPCC består af nogle hundrede videnskabsmænd, som med 5-6 års mellemrum udvælger og sammenfatter den eksisterende viden om klimaets udvikling på forskellige områder og diskuterer den med andre forskere. Inden offentliggørelsen bliver rapporterne gennemtygget sætning for sætning af embedsmænd fra miljøministerierne. Dette arbejde foregår ved konsensusbeslutning. Proceduren har som konsekvens, at videnskabelige kritikere af IPCC's vurderinger efterfølgende kommer til at fremstå som afvigere.

Den fjerde hovedrapport siden etableringen i 1988 blev offentliggjort i februar i år. Eller rettere: Den politiske sammenfatning – *Summary for Policymakers* – på 23 sider. Selve den naturvidenskabelige rapport på mere end 1000 sider blev først offentliggjort i maj for – med IPCC's egne ord – at sikre 'konsistens' mellem den politiske sammenfatning og selve den videnskabelige rapport.

I den politiske sammenfatning vurderes det, at "det er meget sandsynligt, at den observerede stigning i koncentrationen af drivhusgasser har forårsaget det meste af de gennemsnitlige temperaturstigninger, der er sket siden midten af det 20. århundrede."

Dermed var tonen skærpet i forhold til den forrige rapport fra 2001, som talte om, at "det er sandsynligt, at det meste af den observerede opvarmning gennem de sidste 50 år skyldes stigningen i koncentra-

tionen af drivhusgasser" i atmosfæren.

Skræmmende læsning

Sammenfatningen er skræmmende læsning.

IPCC arbejder med fremskrivninger af såkaldte scenarier baseret på computermodeller. Og de nye modelberegninger viser, at fremtidige klimaændringer vil blive langt mere ødelæggende og vise sig hurtigere end tidligere antaget.

Hyppigheden af ødelæggende orkaner og storme vil stige dramatisk. Havene vil stige omkring en halv meter i løbet af de næste hundrede år. Det arktiske ocean vil blive isfrit om sommeren. Den permanente snedækning vil forsvinde fra alle bjerge bortset fra de højeste. Ørkerne vil brede sig. Surhedsgraden i oceanerne vil stige, hvilket vil dræbe koralrev og atoller, og dræbende heдебølger vil blive mere hyppige.

Afhængigt af det valgte scenarie lyder IPCC's fremskrivninger på en stigning i den globale gennemsnits-temperatur på 1,8-4,0 grader (i såkaldt best estimate) frem til år 2100.

Forventningerne til det fremtidige klima bygger i høj grad på økonomiske vækstmodeller og ikke kun naturvidenskabelige sammenhænge. Det skyldes, at den menneskeskabte udledning af drivhusgasser opstår som følge af økonomisk aktivitet. Det er derfor den økonomiske aktivitet igennem de næste 100 år, der

vil være afgørende for, hvor meget drivhusgas, der bliver udledt og påvirker klimaet. IPCC's fremskrivninger hundrede år frem afhænger altså af kvaliteten af de nationaløkonomiske modeller.

2001-rapportens fremskrivninger blev skarpt kritiseret af en række vel-estimerede økonomer og statistikere såsom OECD's tidligere cheføkonom David Henderson og den tidligere australske rigsstatistiker Ian Castles. De pegede på, at manglende korrektion for købekraft bevirker, at IPCC's modeller overdriver den fremtidige økonomiske vækst i udviklingslandene – og dermed også overdriver de næste hundrede års udledning af drivhusgasser og deraf følgende klimaændringer.

IPCC valgte ikke desto mindre at lave den fjerde hovedrapport på grundlag af de gamle økonomiske scenarier, men har stillet i udsigt, at de vil blive vurderet før en ny hovedrapport.

Brundtland-kommissionen

At klimapolitikken kom på den politiske dagsorden i 1990'erne hænger også sammen med FN's store konference om Miljø og Udvikling i Rio de Janeiro i 1992.

Forud for denne konference var jordbunden gødet af begrebet bæredygtig udvikling, som i 1987 blev lanceret af FN's Verdenskommission for Miljø og Udvikling, også kaldet Brundtland-kommissionen i rappor-

ten *Vor fælles Fremtid*. I modsætning til anbefalingerne i FN-rapporten *North-South: A Programme of Survival* fra 1983 fra Den Uafhængige Kommission for Internationale Udviklingsspørgsmål, også kaldet Willy Brandt-kommissionen, lykkedes det Brundtland-kommissionen at vinde mediernes og offentlighedens – og dermed politikernes – opmærksomhed om de globale miljøproblemer og specielt klimaproblematikken i store dele af den rige, vestlige verden.

Brundtland-kommissionen definerede bæredygtighed som en holdning til fremskridt, der opfylder de nuværende behov uden at sætte fremtidige generationers mulighed for at opfylde deres behov over styr.

Begrebet bæredygtighed blev i de følgende år lidt af et slogan for miljødebatten i mange lande, og det kom til at præge Rio-konferencen i 1992. Selv om Rio-konferencen handlede om både miljø og udvikling, vedrørte konferencens beslutninger først og fremmest miljøside.

Konferencen mundede ud i flere forskellige miljøkonventioner. En af dem var klima-konventionen, som hurtigt blev underskrevet af alle verdens lande. I de følgende år var den rammen om en række møder med henblik på lave en aftale om en reduktion af udslippet af drivhusgasser. Kyoto-protokollen blev aftalt ved det tredje af disse møder i december 1997.

Den overordnede ide i Kyoto-pro-

tokollen er at gøre kulstof dyrere og dermed fremme energiformer, der ikke er baseret på kul, olie eller naturgas. Det kunne man – for så vidt meget mere enkelt – gøre ved at indføre en global skat på fossilt brændsel, men det blev anset for at være endnu sværere at gennemføre politisk – i ikke mindst USA – end Kyoto-aftalens cap-and-trade-system, hvor det i princippet er markedet, der får prisen ved at bruge fossilt brændsel til at stige.

Sammenlignet med et tredje alternativ, et kommandosystem, der dekretterer, hvor meget CO₂ en virksomhed må udlede, har kvotehandlen den fordel, at nedskæringen kommer til ske, hvor det er billigst for samfundet.

Handel med kvoter

EU's kvotehandelsystem omfatter de største CO₂-udledende virksomheder inden for energisektoren, i alt cirka 11.500 virksomheder i de 15 gamle EU-lande svarende til ca. 45 procent af EU-15's CO₂-emissioner. EU's medlemsstater udsteder et antal kvoter (å et ton CO₂ hver) for de kommende år, og hver af de omfattede virksomheder skal efterfølgende sikre sig en kvote for hvert ton CO₂, som de udleder. Den samlede årlige udledning reguleres ved at regulere på antallet af udledningstilladelser. Der er altså lagt et loft over antallet af kvoter, og det vil gradvis blive sænket frem til 2012.

Det betyder, at virksomheder, der har brug for ekstra kvoter ud over de gratis tildelte, skal ud og købe kvoter fra virksomheder, der sparer på energien, hvilket igen medfører, at det bliver dyrere at bruge fossile brændsler i produktionen.

EU har vedtaget at virksomhederne skal have de tildelte kvoter i henhold til det såkaldte bedstefarprincip – dvs. i forhold til hidtidig udledning. Det er også besluttet at virksomhederne skal have de tildelte kvoter gratis, selv om retten til at udlede CO₂ gør dem værdifulde, fordi virksomhederne kan handle kvoterne med hinanden på tværs af sektorer og lande i EU. Den gratis allokering af kvoter til virksomhederne repræsenterer en gave til virksomhederne på mange milliarder euro.

Virksomhederne kan ud over at handle kvoter inden for EU købe såkaldte Joint Implementation-kvoter og CDM-kvoter fra klimaprojekter i lande uden for EU og bruge dem i EU's kvotehandelsystem.

Den praktiske fordeling af kvoter blandt virksomhederne sker ved, at hver medlemsstat udarbejder såkaldte nationale allokeringssplaner, som skal godkendes af Europa-Kommissionen. Flere medlemslande har af Europa-Kommissionen fået pålæg om at udstede færre CO₂-kvoter, end de havde planlagt.

Systemet har fungeret på forsøgsbasis i siden 2005, men i den første fase er der blevet udstedt for mange kvoter. Derfor har virksomhederne

ikke haft brug for at købe ret mange kvoter. Systemet skal derfor for alvor bestå sin prøve i den egentlige Kyoto-periode fra 2008-12, hvor EU har reduktionsforpligtelser. Hvis en virksomhed ikke afleverer kvoter svarende til deres CO₂-udledning pålægges de bøder, der fra 2008 vil udgøre 100 euro per tons CO₂ plus den manglende kvote.

Kvotehandelsystemet dækker som nævnt 45 procent af EU's CO₂-udslip. Resten af landenes udledninger søges begrænset gennem en række andre former for regulering, både på EU-niveau og nationalt. Fx i form af normer og standarder for byggeri og højere afgifter på benzin og diesel til transport. Søfart og luftfart er ikke omfattet af Kyoto-aftalen.

EU's ambitiøse mål

Spørgsmålet er så, om EU-landene kan leve op til deres ambitiøse mål om en udslipsreduktion på 20 procent frem til 2020. I de femten år fra 1990 til 2005 har de 15 EU-lande kun reduceret deres udslip med 1,5 af de otte procent, som de har forpligtet sig til i Kyoto, fremgik det af en meddelelse fra Det europæiske Energiagentur i juni i år.

Det betyder næppe, at EU ikke opfylder Kyoto-målet i 2012, for reduktionen kan helt legalt opfyldes ved kvotehandel og energiinvesteringer i udviklingslande, men dette kan i realiteten ansues som en særlig form for udviklingsbistand,

som det er meget lettere at skaffe penge til, end det er at reducere CO₂-udslippet.

Det bemærkelsesværdige er imidlertid, at det reelt er ganske få lande, der har sikret den hidtidige reduktion på 1,5 procent.

Ser man bort fra Tyskland og Storbritannien, der tilsammen står for ca. 47 procent af EU-15's samlede emission og som begge har haft en stor nedgang i udslippet af drivhusgasser af årsager, der ikke har noget med Kyoto-aftalen at gøre – som omlægning eller afvikling af den stærkt energislugende energi i Østtyskland og overgang til gasfyrede i stedet for kulfyrede kraftværker i Storbritannien – er emissionen fra de øvrige 13 EU-lande under ét steg med ca. 13 procent fra 1990 til 2005 ifølge en opgørelse fra Deutsche Institut für Wirtschaftsforschung.

Til sammenligning havde USA – med en procentvis langt større befolkningstilvækst end EU – en vækst på 16 procent, Australien og New Zealand begge 25 procent, Canada 31 procent, Japan knap otte procent og Norge 10 procent frem til 2005.

Danmark havde ifølge samme opgørelse et fald i udledningen på 7,7 procent fra 1990-2005. Det er mere end noget andet EU-land bortset fra Tyskland og Storbritannien. Reelt er der endda tale om en reduktion på 15-16 procent, hvis man sammenligner med Danmarks normaliserede udslip for 1990, hvad Miljøagenturet dog ikke gør.

TEMA: KLIMAFORANDRINGER

For gruppen af udviklingslande under et skete der imidlertid en dramatisk stigning i udslippet af drivhusgasser på cirka 75 procent fra 1990 til 2005.

Det indebærer, at den absolutte stigning i ulandenes udslip af drivhusgasser gennem de 15 år frem til 2005 er næsten 16 gange større end den nedskæring, som EU-landene forpligtede sig til i Kyoto.

Sammenligningen illustrerer den gigantiske opgave det er at reducere eller i det mindste begrænse det globale udslip af drivhusgasser, for stigningen tegner til at fortsætte. Ifølge en 2006 rapport fra Det internatio-

nale Energiagentur vil den globale CO₂-emission med de nuværende politikker blive mere end fordoblet frem til 2050, og 70 procent af denne stigning vil komme i udviklingslandene. Denne vækst i CO₂-emissionen afspejler, at fossile brændsler både i dag og i en lang årrække fremover ventes at stå for ca. 85 procent af verdens samlede energiforsyning.

Frede Vestergaard er økonom og journalist ved Weekendavisen.

Artiklen er afleveret inden klimamødet i Washington 27.-28. september.

Ingen vej uden om atomkraft

Bertel Lohmann Andersen

Det er hævet over enhver tvivl, at atomkraften globalt er på vej op igen. Men meget tyder på, at Danmark, Niels Bohrs fædreland, kommer sidst i gang af alle

Det internationale klima 1939. Julestemningen var trykket i det lille pensionat i Kungälv, hvor den østrigske fysiker Lise Meitner og hendes nevø, Otto Frisch, holdt jul i 1938. Men den videnskabelige fascination var i top: de nåede frem til en fortolkning af de forsøg, som en gruppe i Berlin havde udført og opgivet at fortolke. Da de vendte tilbage til København og fortalte Niels Bohr om deres tanker, slog han sig for panden og sagde: "Hvor har vi dog været dumme alle sammen".

Lise Meitner havde tidligere været med i Berlin-gruppen, men måtte flygte grundet sin jødiske afstamning. Hermed er stemningen antydet: kernespaltningen blev opdaget og forstået i det dårligst tænkelige internationale klima.

Hvad der siden skete, er velkendt. Knap 4 år senere kunne italieneren Enrico Fermi (flygtet fra Mussolinis Italien) og hans gruppe i Chicago

realisere den første menneskeskabte kædereaktion. Hitlers fremfærd styrkede beslutomheden hos den store gruppe af videnskabsmænd, der var samlet i USA: vestmagterne skulle have atombomben før det nazistiske Tyskland. Det lykkedes som bekendt.

I begyndelsen af 1950'erne kunne de første forsøgsreaktorer til elproduktion startes i USA og i Sovjetunionen, og i 1956 indviedes en reaktor i kommerciel størrelse i England under tilstedeværelse af Niels Bohr.

"Den skal levere strøm til engelske hjem og plutonium til landets atomvåben", hed det i dagbladet *Politikens* reportage, som sluttede: "Hvornår skal vi i gang?" Her tænkte bladet nok mest på strømmen.

Under krigen havde en række af de deltagende videnskabsmænd gjort sig tanker om hele projektets geopolitiske konsekvenser – ikke mindst Niels Bohr. Han fortsatte

sine overvejelser i årene efter krigen, hvilket mundede ud i hans *Åbent brev til De forenede Nationer* i 1950.

Heri anbefalede han åbenhed og internationalt samarbejde om atomenergiens fredelige anvendelse, idet han anså det for givet, at teknologien ville blive udviklet: “.. da der næppe kan være tale om, at menneskeheden vil give afkald på ved brug af atomenergikilder at forbedre vilkårene for Verdens befolkninger.” Herfra går der en lige linje til præsident Eisenhovers *Atoms for peace* plan i 1953: de lande, der havde atomteknologien, skulle assistere andre lande med henblik på atomenergiens fredelige udnyttelse mod at disse til gengæld gav afkald på militære anvendelser.

Derfor har lande som Argentina, Brasilien, Indien og Sydafrika i mange år haft atomteknologi, hvilket næppe ville være tilfældet, hvis de selv skulle have startet fra bunden. Danmark kom også med og modtog i 1958 amerikansk brændsel til en forsøgsreaktor på Risø.

Administrationen af hele projektet blev lagt i hænderne på det til formålet oprettede *International Atomic Energy Agency*, IAEA, som fik sæde i Wien. Omkring 1960 var teknologien klar til, at de første kraftværker kunne opføres. Med Ikke-sprednings Traktaten (*Non Proliferation Treaty*, NPT) i 1970 blev Eisenhovers og Bohrs tanker sat i system.

Sådan ser atomenergiens historie ud – meget kort fortalt.

Modstanden mod atomkraft

Læsere under 40 år savner sikkert noget i beskrivelsen: hvor er modstanden mod atomkraft? Det er imervæk den, de har hørt mest om, når det drejer sig om atomkraft! Det var den, der i deres barndom gav dårligt klima i familien, når onkel og tante kom på besøg, og mor forbød far at komme ind på emnet.

Som nævnt var muligheden for at forsage atomkraften ikke med i Niels Bohrs verdensbillede. Men den dukkede op ved FN's konference om atomenergiens fredelige anvendelse i Genève i 1958. Her blev det påpeget, at nogle mennesker kunne have svært ved at forlige sig med så stor en energiudvikling fra ganske små mængder stof.

Og her drejer det sig ikke om atombomben, hvis psykologiske virkning er forståelig. Det drejer sig om, at et helt fredeligt elektricitetsværk ville kunne køre i et helt år uden at få tilført brændsel. Når man er vant til, at sådan et anlæg skal have en million tons kul om året, så kan man – med et udtryk fra en meget senere dansk revy – sige: “Det er fandeme uhyggeligt du!”

Det var ikke sprogbrugen på FN-konferencen, hvor der blev talt om “mulige patologiske virkninger”. Desværre hæftede ingen sig ved denne analyse, som gik i glemmebogen.

Da de første protester mod atomkraft dukkede op, var eksperterne

derfor rådvilde og vidste ikke rigtigt, hvad de skulle stille op. Jo, prøve at forklare folk, hvad man ved om virkningen af ioniserende stråling fra radioaktive stoffer. Ja, den kan give cancer – men risikoen er overmåde ringe. Det er svært at sige, hvad atomindustrien og dens venner kunne have gjort for at ændre udviklingen. Et stort firma i USA ansatte en sociolog og gav ham helt frie hænder til at opbygge en informationsafdeling. Well done! Men stillet over for dygtige demagoger, som med alle midler ville standse atomkraften, var det en håbløs opgave. Atomkraftmodstanderne vandt i en række lande.

En undtagelse er Frankrig, som efter den første oliekrise i 1973 valgte den nukleare vej og godt 20 år senere havde 55 reaktorer samt en komplet teknologi til hele den nukleare brændselscyklus på plads.

Atomenergiens bidrag til verdens energiforsyning blev synligt i løbet af 1960'erne, voksede stærkt frem til midten af 1980'erne, havde faldende vækst i 1990'erne og fladede ud efter år 2000.

Man kan i mange fremstillinger fra de senere år læse, at modstanden mod atomkraft skyldes uheldet på Tremileøen i 1979 og især Tjernobylkatastrofen i 1986. Det er ikke korrekt. For det første var protesterne i USA i fuld gang længe før 1979, og i Østrig besluttedes ved en folkeafstemning i 1978 – altså før nogen af ulykkerne – at et færdigbygget

atomkraftværk ikke skulle sættes i drift. Flertallet var 50,5 procent ved en stemmedeltagelse på ca. 70 procent.

Fundamentalisme

Modstanden mod atomkraft er af natur fundamentalistisk. Det er formuleret i en meget berømt sætning af én af bevægelsens guruer, Amory Lovins: "Selv om atomkraft var ren, sikker og sikret rigeligt brændsel, så ville den alligevel være uønsket på grund af de politiske konsekvenser af den slags energiøkonomi, som den medfører."

Med andre ord: selv om alle argumenter imod atomkraften, skulle være falske, så vil de alligevel ikke have den! Det primære er, at atomkraft er uønsket, det sekundære er argumenterne.

En fundamentalistisk bevægelse er af natur kompromisløs. Eksempler: For det første: I Danmark fremlagde den socialdemokratiske regering i 1976 landets første energiplan, som forudså opførelse af fem atomkraftværker frem til 2000. Hvis man anskuer dette med traditionelle politiske briller, så ville modstand mod denne plan kunne være endt med et kompromis: lad os bygge ét og se, hvad det er for noget! Det har aldrig været på tale.

For det andet: I Norge diskuteres nu atomenergi baseret på thorium. Her er alle de af atomkraftmodstanderne påståede problemer ved

atomkraft meget mindre end ved den uran-baserede energi. Men hele tanken afvises pr. refleks af samtlige såkaldte miljøorganisationer. Hvorfor? Lovins har givet svaret!

Modstanderne har klaret sig i over 30 år med de samme argumenter: atomkraft er farlig, den er dyr, affaldsproblemet er uløst og den spreder bomber. Efterhånden som driftserfaringen med den vestlige letvandsreaktor vokser og har passeret 10.000 reaktor-driftsår, bliver påstanden om den overhængende fare fra værkernes drift vanskelig at opretholde. Mange reaktorer har for længst fungeret ud over den økonomiske afskrivningstid, hvorved deres totale økonomi forbedres stærkt.

I nogle lande er der konkrete, besluttede og gennemførlige planer for deponering af det højaktive affald. Dertil kommer, at både Maren i mosen og Ane i kæret formentlig vil ræsonnere, at når atomkraften ikke er blevet kvalt i sit eget affald efter snart 50 års drift, så må mængderne være til at overskue, og dermed må problemet være til at løse.

Tiden slider derfor slemt på de gamle argumenter. Dertil kommer, at den menneskeskabte del af drivhuseffekten gør det umuligt fortsat at fremhæve atomkraftens risici uden at se på alternativerne. Ergo har man måttet skaffe nye argumenter.

Det ene er, at atomkraft også medfører udsendelse af drivhusgassen CO₂. Aktiviteter som uran-brydning

og -berigning (ikke berigelse, *please*) er meget energikrævende. En del af den brugte energi vil være i form af fossile brændsler. Derfor kan man ikke bygge atomkraftværker uden at der udsendes CO₂. Det er korrekt.

Men det forholder sig på samme måde med vindmøller og undersøgelser viser, at de to energiteknologier medfører rundt regnet samme udsendelse pr. produceret energienhed. Det Økologiske Råd har for nylig været fremme med dette argument i en noget opstrammet form. Efter Rådets opfattelse ville atomkraft være at sammenligne med et gasfyret kraftvarmeverk. Historien stammer fra det tyske Öko-Institut, som i en rapport har sagt følgende: "vi skal have el og vi skal have fjernvarme. El kan vi få fra atomkraft. Fjernvarme får vi ved at fyre med olie eller gas. Ergo udsender atomkraft CO₂".

Det er ren Erasmus Montanus. Det andet nye argument er, at vi slet ikke kan nå at bygge atomkraftværker nok for det haster med at redde verden. Det skal vi se lidt nærmere på.

Drivhusgas og a-kraft

Atomkraften kan faktisk bedre det globale klima ved at reducere udsendelsen af CO₂.

Ifølge data fra *BP Statistical Review of World Energy*, som årligt kommer med en opgørelse af forbruget af kommercielle energikilder, skulle

der årligt fyres 600 mill. tons olie ind i traditionelle elværker for at erstatte atomkraftens bidrag år 2000.

Verdens forbrug af fossile energikilder i disse år er godt 9000 mtoe (mio. tons olieækvivalent) pr. år. Atomkraftens bidrag svarer derfor til 6,8 procent af det nuværende forbrug af fossil energi. Da atomkraft især har erstattet kulkraft er den tilsvarende nedsættelse af CO₂-udslipet på ca. 8 procent.

Hvis væksten i atomkraftens energiproduktion frem til 1985 var fortsat i de følgende 15 år til 2000, ville bidraget i dag være på mindst 1200 mtoe. Modstanden mod atomkraft har altså medført, at der mangler ca. 600 mtoe fra denne energikilde. Derfor er forbruget af fossil energi i dag knap 7 procent større, end det ellers ville have været!

Men modstanderne ryster ikke på hånden: de vil også fjerne atomkraftens nuværende bidrag, samtidig med at de i øvrigt vil væk fra fossile brændsler.

Hvor meget kan atomkraften bidrage til at reducere udsendelsen af CO₂ i fremtiden? Det simpleste man kan gøre er at sige, at historien fra 1965 til 1985 vil gentage sig. Det var teknisk muligt dengang – og det er teknisk muligt nu. Dette vil imidlertid være den minimalt tænkelige udvikling af følgende grunde:

I USA har man endelig forstået betydningen af at bygge serier af ens anlæg, som er typegodkendt. (En af grundene til, at atomkraften gik

langsomt – og til sidst i stå – i USA var blandt andet de mange individuelle projekter og en håbløs godkendelsesprocedure, som det var let for modstandere at obstruere).

En del af fremtidens reaktorer vil være større: reaktorerne i den første vækstperiode havde en effekt på 400 - 1000 MW. Siden gik man op til 1300 MW og de to, der nu bygges i Europa, er på 1600 MW.

Man kan i fremtiden bygge på mange års driftserfaringer. Driften af de eksisterende værker er forbedret år for år. Den producerede energi fra fremtidige reaktorer vil derfor være relativt større, end hvad der svarer til den større nominelle effekt.

Det er derfor teknisk muligt at nå op på et ekstra bidrag på 1000 til 1200 mtoe fra atomkraften i år 2030. Jamen hov. Her har man vist glemmt, at mange af de eksisterende værker i de kommende år udfases. Ja, det er der nogen, der gør. Andre får forlænget deres levetid med yderligere 20 år og får evt. effekten sat op med nogle procent i forbindelse med den generelle renovering.

Nuklear renæssance

Hollands eneste større atomkraftværk har fået levetidsforlængelse til 2033 og får i de kommende år effekten sat op fra 430 MW til 480 MW. De 10 svenske reaktorer får samlet øget effekten med ca. 1000 MW, hvorved de næsten kompenserer for

den politiske lukning af Barsebäckværket. Konklusionen er, at atomkraften frem til 2030 vil kunne tredoble sit bidrag til verdens energiforsyning. Det svarer til 20 procent af det nuværende forbrug af fossil energi! Modstandernes argument er som sagt: det går alt for langsomt – vi har ikke tid til at vente på det! Det gode spørgsmål er, hvad alternativet er, og hvor hurtigt det er i aftrækket? Det venter vi svar på!

Globalt er den nukleare renæssance i fuld gang. Flere og flere lande melder om planer for bygning af nye atomkraftværker. At der bygges på livet løs i Østasien, er næppe nogen nyhed. Men at 'kul-lande' som Sydafrika og Australien har omfattende planer for atomkraft er bemærkelsesværdigt. I USA er der planer om ca. 30 nye værker på træpallerne, og i Canada, Mexico, Argentina og Brasilien er man også på vej. I Europa bygges der lige nu i Finland og Frankrig, og begge steder er målet yderligere værker inden for en kort årrække. I England er et forslag om nye atomkraftværker til debat, og i en meningsmåling gav 46 procent udtryk for støtte eller stærk støtte til fortsat anvendelse af atomkraft. Rumænien går i gang med at færdigbygge to værker, der har ligget i mølpose i 16 år, og det samme forventes at ske i Slovakiet.

Desuden ønsker de baltiske lande et nyt fælles atomkraftværk, og russerne bygger så meget, som landets økonomi tillader. Herudover er

mange andre lande rundt i verden begyndt at gøre klar til evt. at indføre atomkraft. Det gælder Indonesien, Nigeria, Egypten, Jordan og Vietnam.

I foråret 2007 stiftede Kina, Frankrig, Japan, Rusland og USA *Global Nuclear Energy Partnership*, GNEP. Dette har netop (september 2007) holdt møde i Wien med deltagere fra 36 lande, hvoraf de 16 nu er medlemmer. Tanken bag GNEP er, at de lande, der har teknologien, skal levere brændsel til andre lande, som returnerer det brugte brændsel til oparbejdning, hvorefter det genvundne uran og plutonium anvendes i avancerede reaktorer. Herved reduceres mængden af affald til deponering. Det er *Atoms for peace* fra 1953, der nu dukker op i ajourført form.

Hvis den nukleare udvikling kommer rigtig godt i gang, så vil olieprisen måske falde så meget, at det bliver aldeles urentabelt at udvinde olie under Nordpolen. På den baggrund burde de såkaldte miljøorganisationer nyvurdere deres holdning til atomkraft.

Ting tager tid

Afgrunden mellem det, der er muligt og det, der siges, er temmelig dyb.

Ting tager tid – især når det drejer sig om verdens energiforsyning. Man kan angive de enkelte energikilders bidrag i mtoe med den årlige

vækstrate (gennemsnit over de sidste 3 år) i parentes. De ser således ud: olie 3837 (2,3 procent); kul 2930 (6,8 procent); naturgas 2475 (2,8 procent), vandkraft 669 (3,3 procent) og atomkraft 627 (0,9 procent). Den eneste vedvarende energikilde, der er med i BP's opgørelser, er vandkraften. Bidragene fra sol og vind er i global sammenhæng usynlige.

Man skulle tro, at disse tal ville udgøre udgangspunktet for en debat om, hvordan verdens energiforsyning skal klares i fremtiden. Hvad skal vi gøre ved den uhyggeligt store vækst i kulforbruget? Skal vi sige til kineserne, at de skal lade være, fordi det griser – eller skal vi få tyskerne til at droppe afviklingen af atomkraften? (Både DONG og E.ON planlægger opførelse af store kulkraftværker i Tyskland, som nødvendiggøres af atomkraftens afvikling). Men nej: virkeligheden indgår ikke i debatten! Der snakkes om sol, vind og bølgekraft, som ikke kan ses i det globale regnskab. Jamen må vi så ikke få et velfunderet bud på, hvornår disse udmærkede energikilder kan give hvor meget – og hvad det stort set kommer til at koste? Det får vi heller ikke.

Inderst inde ved vi det godt. Derfor vokser antallet af besværgelser. Novo Nordisk køber strøm fra DONG's vindmøllepark. Hvis det betød, at produktionen lå stille og medarbejderne blev sendt til afstresning, når det var vindstille, så måtte

man da virkelig tage hatten af. Men nej. Fabrikkerne kører sandelig også, når det ikke blæser.

Det er altså i bund og grund en helt tom erklæring, der alene tjener til at vise, at firmaet har den rette holdning. Og den er som bekendt, at det dog er forfærdeligt med de klimaændringer – og *nu* gør vi noget ved det. Det samme gælder DSB, som vil drive kystbanen med strøm fra vind og vand. Hvordan sikrer de sig, at elektricitet fra atomkraftværket i Ringhals ikke kommer med ind i traktionen?

Et uundgåeligt valg

Afgrunden mellem virkeligheden og snakken optræder i flere rige lande. For kort tid siden holdt den italienske regering en klimakonference, hvortil invitationer var udsendt af den grønne miljøminister. Regeringschefen, Romano Prodi, blev i medierne citeret for ved konferencen at have sagt, at vi skal bruge mere vedvarende energi. To dage efter protesterede 500 italienske forskere over, at de ikke var blevet indbudt og de beskyldte politikerne for at have fejlførtolket data.

En af forskerne, Franco Prodi, er chef for Det Nationale Forskningsråds Institut for atmosfære- og klima-studier. Han kritiserede i stærke vendinger konferencen og blev i en avis spurgt om atomkraft: "Et uundgåeligt valg af hensyn til kompatibiliteten med klimaet..."

TEMA: KLIMAFORANDRINGER

Og så er han for resten bror til regeringschefen. Der er dog ingen grund til at tro, at de forskellige udtalelser vil give dårligt klima i den kultiverede Prodi-familie. Forskeren ved godt, at politikerne ville vælge sin egen regering, hvis han tog ordet atomkraft i sin mund.

World Energy Council, WEC, har i samarbejde med et analysefirma stillet en række spørgsmål til over 50 chefer i verdens store energi selskaber. Over 70procent mener, at atomkraft er særdeles vigtig sammenlignet med andre energikilder, når man ser på en bæredygtig energiforsyning. Men i Danmark er der ikke én eneste – høj eller lav – fra dansk

erhvervsliv i almindelighed, der tør stille sig op og sige noget godt om atomkraft.

Det er hævet over enhver tvivl, at atomkraften globalt er på vej op igen. Men meget tyder på, at Danmark, Niels Bohrs fædreland, kommer sidst i gang af alle. Det hænger måske sammen med, at vi heller ikke husker H. C. Andersens historier godt nok. Hvor er den lille dreng fra *Kejserens nye klæder*, der kan råbe: "De har jo ikke noget tøj på!"

Bertel Lohmann Andersen er pensioneret fysiker og formand for REO, landsforeningen Reel Energi Oplysning.

Syv nye søstre

Anders Jerichow

De gamle olieselskaber – alle vestlige – er blevet overhalet af ‘syv nye søstre’, som indgyder frygt i vestlige hovedstæder. De nye er alle kontrolleret af nationalistiske og ustabile regeringer, som ikke hører til Vestens venner

Det var galt nok, da alverdens olieressourcer i 1970’erne var kontrolleret af en umage alliance mellem totalitære, mellemøstlige diktaturer og de berømte ‘syv søstre’ – syv gigantiske vestlige olieselskaber.

De daværende syv søstre dominerede verdenshandlen med olie og gas, og sammen med de mellemøstlige olieproducenter kunne de mistænkes for en ubehagelig interesse i at skrue prisen op. De mellemøstlige olieproducenter vidste vi i nogen grad, hvor vi havde: De var interesseret i at tjene mest muligt på olien og også villige til i en vis udstrækning at bruge olie som politisk våben.

De syv søstre var lidt sværere at afkode: De var ikke interesseret i at stoppe oliehandlen, men heller ikke utilfredse med prisernes himmelflugt. De var dog vestlige, de opererede på det fri markeds vilkår, og de kunne ikke mistænkes for at have afgørende aktier i udviklingen af de

mellemøstlige konflikter, højest for at ligge på maven for de arabiske producenter.

Nu, hvor priserne (i faste priser) er ved at hæve sig op over den anden oliekrises priser i 1979, skal vi vænne os til, at de gamle ‘syv’ er ved at blive erstattet af en helt ny slags ‘søstre’ ude på verdens oliemarked. De har til fælles, at de ikke er vestlige. At de ikke fungerer uafhængigt af regeringer på markedets vilkår. At de tvært imod er kontrolleret af regeringer – og tilmed nationalistiske regeringer med iboende modsætninger eller lodrette konflikter med især USA og potentielt Vesteuropa.

Nogle af søstrenes navne kender vi. Andre skal vi lære. Må vi præsentere:

Gazprom – verdens største, og stadig voksende, gasselskab, som Kreml ikke lader køre sig eget løb. Tvært imod, vi ved, at Putins Rusland allerede har vist sig villigt til at lukke for gasledningerne til Ukraine

og Hviderusland for at understrege politiske synspunkter, og også vest-europæiske regeringer har taget til sig, at gaseksporten er en integreret del af russisk sikkerheds- og handelspolitik. Og Gazprom vil ikke nøjes med at administrere russisk gas, det er også interesseret i opkøb af både energi- og andre selskaber i udlandet. Selskabet beskæftiger 400.000 medarbejdere og kontrollerer såvel 155.000 km olieledninger som verdens største gasforekomster – og dækker samlet en fjerdedel af Europas behov for gas. Det dækker over, at Finland, Bulgarien og Slovakiet køber alt deres gas i Rusland, mens Tyrkiet får to tredjedele af sit gasbehov dækket i Rusland, og Tyskland køber godt 40 pct. af sit gasbehov hos netop Gazprom. Det giver Rusland et magtinstrument af betragtelige dimensioner.

Saudi Aramco – det enorme saudiarabiske olieselskab, som er kontrolleret af den enevældige saudiske kongefamilie og nøje forbundet med selv samme families velbefindende og derfor den saudiske stats stabilitet. Her hviler verdens største samlede olieforekomster – ikke et land uden lydhørhed på det internationale marked, endsiges i vestlige udenrigs- og handelsministerier. Det dækker i dag en syvendedel af verdens globale olieforbrug. I gamle dage tillod Vesten sig at betragte Saudi-Arabien som 'en af vore'. Det hører til den ny udvikling, at vestlige regeringer i dag ikke tør regne med,

at Saudi-Arabien vil vedblive at være en loyal leverandør af al den olie, vi skal bruge, til priser vi kan betale.

CNPC (China National Petroleum Corporation) – det totalitære Kinas statslige olieselskab, som allerede har travlt med at sikre den dramatisk voksende efterspørgsel på olie i Kina, og som i de kommende år vil være et redskab i Kinas utålmodige jagt efter villige leverandører af den olie, som skal muliggøre en fortsat vækst. Det er en jagt, som ikke døjer med politiske hæmninger. Kina søger ikke blot efter betalelig olie på det fri marked, men også efter langtidskontrakter med villige regeringer, uanset deres politiske habitus. Eksempel: Sudan, som på grund af folkemordet i Darfur er under vestligt pres og truet af stærkere FN-sanktioner, men som i Kina har fundet en god ven, investor og aftager af landets opsigtsvækkende store oliefund. Kina har allerede investeret i olieanlæg i 19 andre lande.

NIOC – Irans statslige gas- og olieselskab – er kontrolleret af mulla-regimet i Teheran, der i årevis har været hæmmet af manglende raffinaderier; ja, regimet har i år indført en egen rationering af olie i landets hastigt voksende biltrafik og går selv efter at tage atomenergi i brug for at kunne dække sit eget energibehov (striden om Irans militære atomteknologi lader vi ligge til en anden gang). Det er et regime, som ikke alene frygter, men snarere venter konflikter med i hvert fald USA og

måske Vesteuropa, og som ikke tillægges et forsonligt rationale af vestlige efterretningstjenester.

Til disse fire selskaber kan lægges Venezuelas *PCVSA*, Malaysias *Petronas* og Brasiliens *Petroras*, ikke umiddelbart eller principielt på kant med Vesten, men heller ikke en del af den vestlige selvforståelse, som inviterer til politisk tryghed, når energisikkerhed står på dagsordenen. Husk fx de internationale prisstigninger på olie i 2003 efter krigen mod Saddam Hussein. Stigningerne skyldtes i højere grad alvorlige arbejdsmarkedskonflikter i det politisk skrøbelige Venezuela end Irak-krigen. Og skønt Malaysias demokratisering vækker sympati, overhales vestlig tillid til denne politiske udvikling let af bekymring for religiøs ekstremisme i både Malaysia, dets grænseområde til Thailand og dets nabo, Indonesien.

De nye søstre sidder på en tredjedel af den internationale olie- og gasproduktion og en lige så stor del af de kendte kilder, skriver *Financial Times* – mens de gamle søstre kun producerer omkring 10 procent af verdens olie og gas og kun kontrollerer tre pct. af reserverne.

“Grunden til, at de oprindelige syv søstre var så vigtige, var, at de skabte reglerne, og de kontrollerede industrien og markedet. Nu er det de nye syv søstre, som skaber reglerne, mens de internationale selskaber må leve efter dem,” sagde olie-konsulenten Robin West til avisen.

Grund til bekymring

Men andre ord: Nye spillere, nye regler. Vesten skal indstille sig på, at hverken vi eller vore regeringers traditionelle allierede i den arabiske verden længere kan (eller vil) bestemme udviklingen på det internationale oliemarked.

Og der er mange grunde til, at de vestlige regeringer bekymrer sig:

Punkt 1: Det er ikke – som i 1970'erne – ‘bare’ bekymringen for mellemøstlig stabilitet, der står i vejen for stabile og lave oliepriser. I dag er stabiliteten i Latinamerika, orkaner i den mexicanske golf og i Centralasien lige så afgørende for den internationale oliepris.

Punkt 2: Selv stabilitet er ingen garant for lave oliepriser. For den økonomiske vækst i navnlig Kina og Indien har allerede iværksat så hektisk en efterspørgsel på energi, at de internationale oliepriser i de næste årtier under alle omstændigheder vil være under et hidtil uset pres, af markedsøkonomiske årsager.

Punkt 3: De største oliekilder ligger stadig under Saudi-Arabien, Kuwait og Irak, hvoraf i hvert fald de første to har hørt til Vestens traditionelle allierede. Men de seneste fire års krig i Irak er ikke ene om at indgyde bekymring for Mellemøsten i vestlige regeringer og energiministerier. Kun på kort sigt tør nogen vestlig regering satse på stabilitet i Saudi-Arabien – eller Kuwait for den sags skyld. På lang sigt er progno-

sen, at Saudi-Arabien nødvendigvis skal igennem en politisk og økonomisk transformation, som med lidt held kan blive fredelig og forsonlig.

Men ingen vestlige regeringer tør satses på heldet i Mellemøsten. De indstiller sig i stedet på, at det totalitære Saud-kongehus på et tidspunkt bliver indhentet af sin uafvendelige skæbne: At blive afløst af andre kræfter – men hvilke? Før nogen vestlig energipolitik er blevet indrettet på disse eventualiteter, kan ikke alene Irak, men også Saudi-Arabien og de andre arabiske monarkier befinde sig i tumultariske omvæltninger, som i bedste fald lander markedsøkonomisk og demokratisk, men i værste fald kan blive overtaget af antivestlige, vestkritiske eller uduelige overgangsregimer.

Risiko for ustabilitet

De optimistiske analytikere satses på, at alle de store olieproducenter – inklusive Saudi-Arabien, Irak, Kuwait, De forenede Arabiske Emirater og for den sags skyld Rusland og snart Sudan – har en egeninteresse i at sælge olie og gas, uanset hvem der er ved magten. Det taler for, at enhver afbrydelse af olieproduktionen vil blive overskuelig og kortvarig, allerede fordi producenterne vil have den største interesse i at få gang i pumperne. Og vestlige samfund vil stadig i en rum tid udgøre de største og de mest købedygtige aftagere af olie.

De pessimistiske analytikere frygter derimod, at kombinationen af de nye søstre og ustabiliteten i de olieproducerende stater er ved at skabe en ildevarslende vestlig afhængighed af kræfter, som ikke vil Vesten noget godt.

USA satsede indtil for få år siden på sine konservative allierede blandt de olieproducerende lande, især Saudi-Arabien. I dag er både konservative republikanere og liberale demokrater i den tilstundende amerikanske præsidentvalgkamp enige om én ting: At gøre USA uafhængig af ustabile, diktatoriske energiproducenter.

I betragtning af, at præsident Bush ikke alene har bygget sine otte år i Det Hvide Hus på de berømte nykonservative og det kristne højre, men også økonomisk på det, der kan kaldes olielobbyen i USA, er den politiske nyorientering opsigtsvækkende. Republikanerne havde håbet, at et nyt Irak efter Saddam Husseins diktatur ville melde sig som en ny demokratisk og stabil olieleverandør. I stedet har udviklingen i Irak fået republikanerne, inklusive Bush-administrationen, til at argumentere for uafhængighed af olie fra Mellemøsten, og ikke alene fra Irak, men også fra Saudi-Arabien.

Kongehuset i Riyadh nyder ikke længere Washingtons udelte tillid, dels på grund af saudiarabisk støtte til undergravende kræfter i Irak, dels på grund af bekymring for sta-

biliteten i den saudiske olieproduktion og endelig i erkendelse af saudiarabisk inspirativ støtte til de mest ekstremistiske og antivestlige udgaver af terroristisk jihadisme. Det er i Washingtons og andre vestlige øjne til at græde over al den stund, at kongehuset Saud og Saudi Aramco er verdens største olieproducent.

Alternativ energi?

De nye søstre er statsejede i ikke-vestlige lande, ligesom 90 procent af de forventede nye oliekluder i de kommende årtier vil være i udviklingslande, ikke i det markedsøkonomiske Vesten. De nye søstre tjener netop stadig mindre end de gamle syv (som efter fusioner i 90'erne er blevet til fire: ExxonMobil, Chevron, BP og Shell), men de nye søstres omsætning er hastigt stigende, og de kontrollerer som omtalt i dag 10 gange så store reserver som de gamle kendinge. Blandt andet fordi ingen tør regne Saudi Aramco som en af Vestens loyale leverandører.

Vesten kan udmærket håbe og tro på, at regeringerne bag de nye søstre ikke vil have tilstrækkeligt fælles interesser til at formulere en fælles handelspolitik over for Vesten. Deres hæmningsløse vækst og potentielle ustabilitet er i sig selv nok til, at vestlige regeringer ville foretrække at gøre sig uafhængige af olie fra disse selskaber og disse samfund.

Endnu et argument for en ny

energipolitik ligger i den nye vestlige – og internationale – opmærksomhed på klimaproblemer. Regeringer i Vesten er lige så lidt som den øvrige verden – inklusive Saudi Arabien, Kina og Indien – i stand til at enes om, hvad der kan eller skal gøres for at begrænse CO₂-udledningen i forbindelse med brugen af fossile brændstoffer. Men de er i stigende grad enige om at søge en begrænsning af CO₂-udledningen og om at stimulere udviklingen af alternativ energiteknologi.

Det har i sig selv fremprovokeret en ny debat mellem forskere, regeringer og økonomer om balancen mellem på den ene side de politiske tiltag for at begrænse CO₂-udledning med det nuværende energiforbrug og på den anden side udviklingen af ny energiteknologi. Det er også baggrunden for, at spørgsmålet om kernekraft er tilbage på den internationale dagsorden.

De syv nye søstre og regeringerne bag dem er næppe kede af deres dominerende indflydelse på oliemarkedet, som reelt har overrasket Vesten. Hvis de overspiller deres kort, vil de også fremme en alternativ teknologisk udvikling, som skal og kan svække deres nye magt. En ny tid, en ny magtbalance, der vil bestemme både deres udvikling – og vores.

Anders Jerichow er kronikredaktør på Politiken og redaktør af Udenrigs.

Rusland går til valg

Lars P. Poulsen-Hansen

Valgkampen forud for Dumavalget er begyndt. Omkring ti partier forventes at stille op, men ifølge det oppositionelle politiske ugeblad *Novoje Vremja* er den russiske befolkning overbevist om, at hverken valgkampen eller valget vil få indflydelse på deres hverdag

Den 2. september 2007 undertegnedes den russiske præsident Vladimir Putin et dekret, der bekendtgjorde, at valget til det russiske parlaments underhus, Statsdumaen, skal finde sted den 2. december 2007. Det var det officielle startskud til valgkampen, men Rusland havde længe før udskrivningen af valget været præget af det forestående Dumavalg og det efterfølgende præsidentvalg i marts 2008.

Hvor politisk stabilt Rusland end forekom at være, og hvor selvsikker præsident Putin end virkede udadtil, kunne man spore en vis nervøsitet i den russiske ledelse op til den samlede valgkamp, som ville komme til at vare et halvt år. Det var, som om man ikke var helt tryk ved udfaldet; det orange spøgelse fra Ukraine lurede i horisonten mod vest, og

duften af rosenrevolutionen i Georgien i 2003 kunne Kaukasus' tinder ikke holde tilbage, og i foråret 2007 slog de russiske myndigheder hårdt ned på den udenomsparlamentariske opposition, hvilket blev betegnet som et udtryk for svaghed af en af de unge oppositionspolitikere, Marija Gajdar, der er datter af Jegor Gajdar, daværende præsident Boris Jeltsins førende økonomiske reformpolitiker 1991-1993.

Meget stod på spil for magthaverne og de politiske aktører, der kæmpede for magt og politisk indflydelse, selvom der næppe ville blive røket ved de store linjer i den indenrigs- og udenrigspolitik, Putin havde udformet under sine knap otte år i Kreml.

Det oppositionelle politiske ugeblad *Novoje Vremja/The New Times*

kommenterede udskrivningen af valget på følgende måde:

“I Rusland er parlamentsvalgkampen officielt startet, og den skal slutte den 2. december: Den vil kun tilnærmelsesvis få noget med et reelt valg at gøre. Ikke desto mindre vil alt liv i landet fra nu af uundgåeligt blive underordnet valget. Alle politikernes initiativer, alle betydningsfulde tv-programmer, al optræden i æteren og på avisernes sider af reelle og falske efterfølgere (til Putin – lph) og deres satellitter vil blive underordnet systemet ‘Gas-vyborys’ interesser (det automatiske stemmeoptællingssystem – lph).

Vi står foran et ærgerrighedens og dumhedens marked. Vi står foran eventyragtige pr-initiativer i lighed med erobringen af Arktis’ bund (anbringelsen af det russiske flag på den undersøiske Nordpol i sommeren 2007 – lph). Rundhåndede løfter fra politikerne til de arbejdende og ikke så meget arbejdende. Løfter, der tælles i milliarder af rubler.

Det russiske folk vil stå disse vilde udskjelser igennem, for det er overbevist om, at valgkampen og dens resultater ikke vil få indflydelse på dets daglige liv. Det bliver svære for de embedsmænd, der har ansvaret for statens budget, og for dem, der vogter over Stabiliseringsfonden: de vil blive udsat for et uhørt pres. Den eneste egentlig politiske intrige ved valgkampen består i, hvor bred ‘Forenet Ruslands’ offensiv vil blive, og hvorvidt magtha-

vernes andet ben, ‘Retfærdigt Rusland’, kan blive en reel konkurrent til de ‘forenede russere’.”

Den nye Duma

Det forestående Dumavalg er det femte i det postsovjjetiske Rusland. Den første postsovjjetiske Duma blev valgt i december 1993, samtidig med at der afholdtes folkeafstemning om den forfatning, som indeholdt bestemmelserne om det nye parlament – en dristig fremgangsmåde. Dumalen, der fik 450 medlemmer, 225 valgt på partilister og 225 valgt i enkeltmandskredse, tog sit navn fra den repræsentative forsamling, tsar Nikolaj II følte sig nødsaget til at give sit land ved Oktobermanifestet 1905 efter urolighederne samme år. Indtil Februarrevolutionen i 1917 mødtes fire думаer, de første to kun få måneder hver i hhv. 1906 og 1907, den tredje fra 1907 til 1912 og den fjerde fra 1912 til 1917.

Den første postsovjjetiske Duma, der ifølge den nye forfatning kun skulle sidde to år, kaldtes som udtryk for den historiske kontinuitet således også den femte Duma.

Dumavalget i december 2007 finder ligesom Dumavalgene i 1995, 1999 og 2003 sted til den i forfatningen fastsatte tid, dvs. ved udløbet af sin fireårige valgperiode. Der har i det postsovjjetiske Rusland ikke været udskrevet parlamentsvalg i utide. Den kommende Duma vil blive valgt på en anden måde end de foregående.

Alle 450 medlemmer skal vælges på partilister ved forholdstalsvalg. Valg i enkeltmandskredse, der sikrede hver nok så lille selvstændige region i Rusland repræsentation i Dumaen, er afskaffet og erstattet med et indviklet system af regionale valggrupper (se nedenfor), der vil medføre, at befolkningsrige regioner løber med mandatene, og tyndt-befolkede regioner ikke bliver repræsenterede.

Det er forbudt at danne valgblokke mellem flere partier, spærregrænsen er hævet fra 5 til 7 procent, den minimale valgdeltagelse på 20 procent for at gøre valget gyldigt er ophevet, og det vil ikke være muligt at afgive sin stemme 'mod alle kandidater', som 4,7 procent af vælgerne gjorde i 2003.

Hertil kommer, at partier, der ikke er repræsenteret i Dumaen, skal stille med et 'valgdepositum' på 60 mio. rubler (12.654.000 kr.) eller præsentere 200.000 gyldige underskrifter til støtte for deres kandidatliste. Hvis de nye partier får 4 procent af stemmerne, får de dog deres penge tilbage.

Der er uenighed blandt de russiske politiske kommentatorer om, hvad ændringerne vil komme til at betyde for sammensætningen af Dumaen, men ét er sikkert: det bliver svært for partier uden for Dumaen at komme ind. Og det bliver svært for nye partier at stille op.

Da Dumaen mødtes efter sommerferien i begyndelsen af septem-

ber, var den sammensat således:
Forenet Rusland 303 medlemmer
Den Russiske Føderations Kommunistiske Parti 47 medlemmer
Retfærdigt Rusland 33 medlemmer
Ruslands Liberal-Demokratiske Parti 31 medlemmer
Den Folkeligt-Patriotiske Union
Fædrelandet 8 medlemmer
Løsgængere 23 medlemmer

Af partiernes Dumagrupper menes de første tre at være sikre på at blive repræsenteret i den ny Duma, men inden for grupperne forventes der store udskiftninger. Således bliver formentlig kun 200 af Forenet Ruslands Dumamedlemmer genopstillet, og kun 10 af Retfærdigt Ruslands gruppe vil undgå partiformandens 'udrensninger' i gruppen.

I ugeavisen *Moskovskije novosti* har Igor Dmitrijev påpeget, at der i hver Dumagruppe findes fire slags medlemmer: fremtrædende partiledere af føderalt og regionalt format; arbejdsduelige og uanselige *apparattjikker*, vælgermagneter fra kulturens og sportens verden samt 'pengesække'ne'. I Forenet Ruslands gruppe sidder således 23 af de 28 rubelmilliardærer, der er medlemmer af Dumaen.

Partidannelsen

I Rusland, der som en ung stat er kendetegnet ved at have eller ønske sig faste regler om alting, har man en lov fra 2001 om politiske partier, disses dannelse og virke. Her står

der, at et politisk partis hovedformål er følgende: at danne den offentlige opinion; at uddanne og opdrage borgerne politisk; at udtrykke borgernes meninger om hvilke som helst spørgsmål i samfundslivet og viderebringe disse meninger til den brede offentlighed og statsmagtens organer; at opstille kandidater til valg af præsident, valg af Dumamedlemmer osv. herefter.

Af disse formål lyder det andet pudsig nok som et levn fra gamle dage. Og Jeltsins ministerpræsident i årene 1992-98, Viktor Tjernomyrdin, har da også karakteriseret de postsovjetiske partidannelser, som han selv har deltaget i, med ordene: "Hvilket parti vi end danner i Rusland, kommer der et SUKP (Sovjetunionens Kommunistiske Parti) ud af det." En bemærkning, der med rette er blevet et bevinget ord i russisk politik.

Partiloven foreskriver, at et politisk parti for at blive registreret som sådant skal have mindst 50.000 medlemmer. Det skal dertil have afdelinger med mindst 500 medlemmer i over halvdelen af Ruslands 84 regioner, og i hver af de øvrige regionale afdelinger skal der være mindst 250 medlemmer.

Hvis partiet ikke er repræsenteret i Dumaen og vil opstille til valget skal det som nævnt enten betale et depositum eller aflevere 200.000 underskrifter og vel at mærke: ikke flere end 10.000 pr. region. De kan altså ikke lige indsamles i Moskva eller Skt. Petersborg.

Ved valgkampens start havde Den Centrale Valgkommission registreret 15 partier, der opfyldte kravene til partidannelse. Af disse mentes kun højst 10 at kunne/ville stille op til valget.

Jo, der er i og for sig mange partier, skrev *Den Uafhængige Avis* i en kritisk kommentar til det politiske liv uden for hovedstæderne, men det er helt umuligt at finde ud af, hvad der adskiller dem. I reglen 'syder partilivet' inden for Haveringgaden i Moskva, men i regionerne finder man kun tegn på liv hos de partier, der har en 'stabil finansiering' fra landets politiske center.

Avisens korrespondenter måtte ude i landet nærmest lede med lup efter 'celler' af enkelte 'højtlarmende' (at dømmes efter deres selv-pr i Moskva) partier.

Nogle af dem er usynlige, andre er gået dybt under jorden og giver ingen tegn på liv fra sig, og endnu andre blæser sig op ved hjælp af babusjka-pensionister, der stadig ser ud til at tro på gyldigheden af den sovjetiske forfatnings artikel 6 (om kommunistpartiets ledende rolle i samfundet): "Der er ikke tale om kamp på ideer og partiprogrammer og andet, som skulle adskille det ene parti fra det andet."

Det generelle problem i russisk politik er ifølge ugeavisen *Moskovskije novostis* politiske kommentator, Aleksej Zudin, at partier og valg ikke er institutionelt rodfæstede som sådanne.

Hvad byder partierne på?

Forenet Rusland:

Det nuværende 'magtens parti' blev dannet i 2001 ved en sammenlægning af partierne Enhed og Fædrelandet. Dets symbol er en bjørn indtegnet i det russiske flag, og medlemmerne kaldes derfor 'bjørnene'. Det har afdelinger i alle regioner og tæller ifølge sin hjemmeside 1.615.000 medlemmer.

Dumagruppen var i begyndelsen af september på 303 medlemmer og udgør således den kvalificerede majoritet, der skal til for i givet fald at ændre forfatningen, der står uændret siden 1993.

Partiets formand er fra 2004 Boris Gryzlov (f. 1950), der i 2003 var blevet formand for Dumaen. Han er uddannet som radioingeniør og gjorde som sådan karriere på en fabrik for elektroniske instrumenter i Skt. Petersborg. I 1999 blev han valgt ind i Dumaen for partiet Enhed og blev formand for dets Dumagrupper; i marts 2001 blev han udnævnt til indenrigsminister, hvilket han var, indtil han blev formand for Dumaen. I 2005 ydede han i lighed med Tjernomyrdin sit flotte bidrag til den postsovjetske russiske politikskatkammer af bevingede ord med bemærkningen: "Dumaen er ikke sted, hvor der skal diskuteres."

Partiet står last og brast med præsident Putin, der åbenlyst støtter Forenet Rusland, selvom han som

præsident forventes at stå uden for partierne. Putin figurerer på partiets hjemmeside, og dets program er identisk med den plan for landets udvikling i de kommende år, han fremlagde i sit årlige budskab til parlamentets to kamre den 26. april 2007.

Putin holdt en mindre peptalk på et møde for partiets Dumamedlemmer i juni 2007, og han forventedes at komme til partiets kongres 1.-2. oktober.

Ifølge Gryzlovs kollega, formanden for parlamentets overhus, Føderationsrådet, Sergej Mironov, gør præsidentens administration alt arbejdet for Forenet Rusland. Det lægger ingen skjul på, siger han: "Det er et parti af embedsmænd, der forsvare bureaukратиets interesser ... og de har ingen andre muligheder for at sejre end at bruge den 'administrative resurse'. De kan ikke levere ideer med indhold; de overtager kun alt det, som Vladimir Putin har gjort og opnået. De har endog kaldt deres program 'Putins plan'. Heri ses også partiets ideologiske armod."

Putinplanen omfatter tre hovedopgaver: 1) Initiativer til at vende den negative befolkningstilvækst; 2) En fornyet indsats mod korrruptionen; 3) Skabelse af en innovativ økonomi. Mere specifikt vil partiet skabe bedre forhold for pensionisterne, forbedre sundhedsvæsenet og uddannelsessystemet, støtte udviklingen af industri og landbrug, udligne forskellene mellem regio-

nerne, bekæmpe bureaukratiet og styrke partisystemet ved at danne 'partiregeringer' i regionerne (altså regionsledelser, der fremgår af et politisk flertal i den regionale lovgivende forsamling). Endelig vil partiet støtte ngo'ernes udfoldelsesmuligheder.

På det udenrigspolitiske område nøjes planen med at konstatere, at Rusland har styrket sin internationale position og ønsker at fremstå som et af verdens ledende lande. Man går ind for en demokratisering af de internationale relationer og vender sig mod dobbeltstandarder. Samtidig med at der tales om Ruslands historiske mission, der består i 'at forene verdenscivilisationens forskellige poler og blive et førende intellektuelt center i den moderne verden', nævnes det, at man i Rusland udrydder alle forekomster af xenofobi og nationalisme.

I sin peptalk fremhævede Putin det som et plus ved partiet, at det afstår fra populisme og tomme løfter. Men tilbage står spørgsmålet, hvad der bliver af partiets program, når Putin ikke længere er præsident.

Retfærdigt Rusland:

Partiet er dannet så sent som i oktober 2006 på grundlag af partierne Fædrelandet, Pensionisterne og Livet som en slags officiel venstrecentristisk modpol til det højrecentristiske Forenet Rusland – måske med det formål at stække kommunistpartiets indflydelse. Dets symbol er det

russiske flag med partiets navn indskrevet og de tre oprindelige partiers navne nedenunder. Partiet har afdelinger i næsten alle regioner, men angiver ikke medlemstallet på sin hjemmeside. Dumagruppen havde ved udskrivelsen af valget 33 medlemmer.

Ved dannelsen af partiet blev formanden for parlamentets overhus, Føderationsrådet, Sergej Mironov (f. 1953), valgt til formand. Han har af tjent sin værnepligt i de sovjetiske luftbårne styrker(!), er uddannet som geofysiker og gjorde karriere som sådan indtil 1991. Siden har han taget bl.a. en juridisk grad med udmærkelse. Sin politiske karriere begyndte han i 1994 i Skt. Petersborgs lovgivende forsamling, dengang en endnu ukendt Vladimir Putin arbejdede i byens administration. I juni 2001 blev han valgt som Skt. Petersborgs repræsentant i Føderationsrådet, hvis formand han blev i december samme år. I 2003 blev han genvalgt til begge poster. Mironov er en svoren tilhænger af Putin, hvis kontrafej dog ikke figurerer på partiets hjemmeside.

Partiets formål er at skabe en stærk, socialt orienteret og retfærdig stat og et samfund, hvor man holder traditionerne i hævd, er stolt af sin historie, respekterer den ældre generation og skuer trygt ud i fremtiden. Med henblik herpå vil partiet bidrage til at udvikle et demokratisk samfund, bekæmpe korrupsionen og embedsmandsvældet, bevare lan-

dets kultur og skabe lige forhold for alle borgere, uafhængigt af deres sociale status. Partiets slogan er 'Vi er det arbejdende menneskes parti'. Partiet vil følgelig beskytte de arbejdende, sikre borgerne en værdig levestandard og udrydde social uretfærdighed.

På sin politiske platform af 26. februar 2007 erklærer partiet, at det vil udrydde fattigdommen, hæve pensionerne, skabe civiliserede boligforhold, sætte ind på at øge befolkningstallet, få sundhedsvæsenet op på europæisk niveau, gøre noget for landets 13 mio. invalider, bekæmpe alkoholisme og narkomani, udvikle små og mellemstore virksomheder, effektivisere landbruget, hæve uddannelsen til europæisk niveau, sikre Ruslands intellektuelle lederskab i verden, lette de unges forhold, forbedre miljøet, bringe den illegale indvandring under kontrol, bekæmpe korrupsionen, der skal sidestilles med landsforræderi (det samlede bestikkelsesbeløb er på størrelse med statens budget), øge tilliden til retsvæsenet samt øge statsstøtten til det militær-industrielle kompleks og give det militære personel 'en værdig status'.

Platformen indeholder ikke nogen egentlig industripolitik, og i et interview i dagbladet *Izvestija* i september talte Mironov kun om at bruge nogle af pengene i Stabiliseringsfonden til at bygge nye metrostationer i landets millionbyer og om at modernisere flyindustrien. Og

med hensyn til forholdet til omverdenen står der kun, at den omstændighed, at Rusland som en multinational og polykonfessionel stat rummer en mangfoldighed af kulturer, er 'vores konkurrencefordel'.

Meget i partiets platform minder vælgerne om gamle dage, men partiets koncept kaldte formanden i et interview i *Den Uafhængige Avis* i juni 2007 for 'ny socialisme', der skal forstås som 'statens retfærdige forhold til sine borgere' eller en realisering af forfatningens artikel 7 om Rusland som en socialstat, der ifølge Mironov foreløbig kun er en hensigts-erklæring.

Partiet går da også ind for den private ejendomsret og vil ikke revidere privatiseringen, men ser samtidig gerne staten som en aktiv medspiller i de strategiske industribrancher. Mironov overlader det generøst til kommunistpartiets formand, Gennadij Zjuganov, at vende sig til fortiden, til mangelsocialismen og statens totale kontrol over alt og alle.

Den Russiske Føderations Kommunistiske Parti (KPRF):

Det nuværende kommunistparti er arvtager til Sovjetunionens Kommunistiske Parti (SUKP). Det blev gendannet i 1993 efter at have været forbudt af Boris Jeltsin siden efteråret 1991. Partiets symbol er en rød fane med bogstaverne KPRF fornedet og ovenover en hammer, en segl og en bog som symbol på unionen af arbejdere i byen, på landet

og inden for kultur og videnskab, omgivet af partiets slogan 'Rusland, arbejde, folkestyre, socialisme'. Dets hymne er stadig 'Internationale'. Partiet har afdelinger i alle landets regioner og 547.000 medlemmer. Dumagruppen var ved udskrivningen af valget med sine 47 medlemmer den næststørste.

Partiets formand har siden 1993 været Gennadij Zjuganov (f. 1944), der er uddannet som fysik- og matematiklærer og dels virkede som sådan, dels gjorde tjeneste i en ABC-sporingsenhed i Sovjethæren, før han i 1966 trådte ind i SUKP og året efter startede sin partikarriere inden for Komsomol, idet han fortsatte lærergerningen til 1970. 1989-90 endte han karrieren på posten som souschef i SUKP's Centralkomités ideologiske afdeling.

Han har været medlem af Dumaen siden 1993, og op til præsidentvalget i 1996 var han en alvorlig konkurrent til den siddende præsident Jeltsin, som han tabte til med 31,96 procent af stemmerne i første omgang og 40,41 procent i anden omgang. Han tabte stort til Putin ved præsidentvalget i 2000, stillede ikke op i 2004, men ventes at stille op til valget i marts 2008.

Den korte version af partiprogrammet på partiets hjemmeside lyder på, at partiet fortsætter SUKP's arbejde, idet det bygger på en kreativ udvikling af marxismen-leninismen og har som mål at opbygge socialismen – et samfund med social

retfærdighed på kollektivismens, frihedens og lighedens principper – og går ind for ægte folkestyre i form af sovjetter og for en styrkelse af den føderative multinationale stat.

Det er et parti af patrioter og internationalister, hedder det bredt-favnende, og et parti for mellemfolkeligt venskab. Partiet forsvarede de kommunistiske idealer og arbejderklassens, bondestandens, intelligentsiaens og alle arbejdende menneskers interesser.

Alt dette er mere udførligt beskrevet i partiprogrammet, der indledningsvis konstaterer, at Rusland befinder sig på en tragisk korsvej, og at det nuværende regime med bedrag og vold prøver at føre folkeslagene i fædrelandet til en barbarisk, primitiv kapitalisme.

Det er den politiske reaktion og det sociale tilbageskridts vej, den nationale katastrofes vej, der fører til den russiske civilisations undergang, står der. Kort sagt: Rusland risikerer at få samme skæbne som Sovjetunionen. Og det er netop partiets mål at genskabe Sovjetunionen. Men det fremgår ikke af programmet, hvad den skal i den store verden, der stadig er karakteriseret ved en kamp mellem kapitalisme og socialisme.

Alt dette lyder i en udenforståendes ører meget konservativt og reaktionært, som et opråb fra højrefløjen, men i Rusland kaldes kommunistpartiet traditionelt stadig et venstrefløjsparti. Zjuganov mener tilmed, at det er det eneste ægte og

ærlige parti; alle de andre er attrapper.

Det Liberal-Demokratiske Parti (LDPR): Som Sovjetunionens Liberalt-Demokratiske Parti blev dette parti det første, der dannedes efter ophævelsen af SUKP's magtmonopol i marts 1990, og dets formand har siden da været Vladimir Volfovij Zjirinovskij (f. 1946), der i de første mange år af sit politiske virke søgte at skjule sin jødiske herkomst med bemærkningen: "Min mor er russer, og min far (med fornavnet Volf – lph) jurist."

Han er ubetinget den mest farverige russiske politiker, Dumaens enfant terrible, der aldrig er mundlam og godt kan gribe til korporligheder over for sine modstandere. Zjirinovskij har en universitetsgrad i faget 'Tyrkiet og tyrkisk sprog', suppleret med en juridisk eksamen, og han har gjort tjeneste i Sovjethæren i Det Transkaukasiske Militærdistrikt. 1977-83 var han ansat i det sovjetiske justitsministerium, og 1983-90 var han leder af den juridiske afdeling på forlaget *Mir*. Han har deltaget i præsidentvalgene i 1991, 1996 og 2000, men lod sig i 2004 repræsentere af sin bodyguard. Han ventes at stille op i 2008.

Partiets mærke er forkortelsen af navnet i gult på blå baggrund. Det har afdelinger i alle landets regioner og over 500.000 medlemmer. Partiet og Zjirinovskij har været præsenteret i Dumaen siden 1993, senest med 31 medlemmer.

I partiets program af 2007 står der om præsidentmagten: "Den russiske stats leder skal være som Ivan den Grusomme, som Peter den Store, ja som Stalin, men ikke som Brezjnevs, Gorbatsjov eller Jeltsin." Der skal være en stærk præsident og et demokratisk valgt parlament, og præsidenten skal danne regeringen på grundlag af det parlamentariske flertal.

Mens tesen om præsidenten lyder meget reaktionær, er forslaget om regeringsdannelsen meget progressivt, for så langt er man endnu ikke nået i Rusland, hvor præsident Putin tre måneder før valget udnævnte en ny ministerpræsident, der måtte forventes at fortsætte i embedet i hvert fald til præsidentvalget i marts 2008.

I et partimanifest hedder det indledningsvis: "Rusland opgiver det ene holdepunkt efter det andet. Hæren er solgt og udplyndret. Kulturen er uanstændig og perverteret, produktionen er brudt sammen, regeringen lider af defekter, myndigheder og lovgivere er korrupte, landbruget er ved at dø, maskinbygningen er ynkelig. Der er ikke den branche, de fede businesskøtere ikke har gravet i."

Som det russiske populistiske protestparti par excellence vil LDPR rette op på alle disse forhold og flere til. Som talsmand for de undertrykte og forurettede står LDPR i opposition til alle embedsmænd og guvernører, til regeringen og præsiden-

denten, og partiet vil gøre noget for vælgerne på bl.a. følgende områder: boligforhold, sundhedsvæsen, arbejdsløshed, pensioner, uddannelse, energiforsyning, retsvæsen, landbrug, bekæmpelse af korrupsion.

I partiets program er to sider viet udenrigspolitikken. Her hedder det, at Rusland skal genforenes med Hviderusland, Ukraine, Kazakhstan og de russiske regioner i Baltikum og have adgang til Det Indiske Ocean og Mellemøsten. Tyskland anføres som Ruslands hovedpartner i Europa, hvor man skal revidere forholdet til OSCE, NATO, Europa-Parlamentet og Europarådet, der kan blande sig i Ruslands interne anliggender og handle imod dets nationale interesser.

USA betegnes som den største antirussiske kraft, der efter at have ødelagt Sovjetunionen nu er ude på at splitte Rusland op i en række stater, der er afhængige af Vesten. Japan skal ikke gøre sig håb om at få de sydlige Kuriler tilbage. Kina skal man handle med, men samtidig skal indvandringen af kinesere stoppes, så man ikke mister en betydelig del af Ruslands territorium. Forholdet til Indien er problemfrit.

Endelig skal Rusland med sin 20 mio. store muslimske befolkningsgruppe melde sig ind i Den Islamiske Samarbejdsorganisation og samarbejde med Iran og Irak, Syrien og Saudi-Arabien, Jordan og Afghanistan.

Partiets manifest slutter med ordene: "En stemme for LDPR er en

stemme for fornuftens sejr over natens, mørkets og voldens kræfter."

Unionen af Højrekræfter (SPS):

Dette parti er dannet i 2001 på grundlag af en række mindre partier og politiske bevægelser, herunder Ruslands Demokratiske Valg, der blev oprettet i 1994 af Jeltsins tidligere premierminister Jegor Gajdar.

Det er ikke repræsenteret i den nuværende Duma, og det spås ikke store chancer for at komme ind. Det har 60.000 medlemmer, men er repræsenteret med over 1.000 lokalafdelinger i alle landets regioner. Desuden fremhæver det på sin hjemmeside, at det har 101 medlemmer i 43 af de 84 regionale parlamenter. Partiets symbol er dets navn på baggrund af det russiske flags farver, og dets hymne er Mikhail Glinkas 'Patriotisk sang' (uden ord – lph), som var Ruslands nationalmelodi 1991-2001. Partiets slogan er 'Frihed. Ejendomsret. Retssikkerhed'.

Formand er siden 2005 Nikita Belykh (f. 1975), der har en teknisk og økonomisk uddannelse og har været på studieophold i Oxford. Han har gjort karriere i finansverdenen i Permregionen, hvor han blev generaldirektør for en investeringsbank og viceguvernør for regionen.

Partiet præsenterer sig som en konsekvent forsvarer af liberale principper i politik og økonomi. Dets mål er at skabe et civilt samfund og en demokratisk retsstat i Rusland, at realisere forfatningens

principper om føderalisme og lokalt selvstyre og at fremme demokratiets og liberalismens værdier. Partiets program hedder 'Horisont 2007-2017. Giv Rusland dets fremtid tilbage.' Rusland skal bevæge sig mod frihed, demokrati og markedsøkonomi, og det skal være lige så godt at leve i Rusland som i et hvilket som helst europæisk land.

Blandt partiets primære opgaver er at gøre økonomien mindre afhængig af eksporten af olie og gas, at fremme privat foretagsomhed, at beskytte miljøet, at skabe uafhængige massemedier og forbyde statslig censur, at vedtage en valglov, som gør det umuligt for magthaverne i forvejen at bestemme valgresultatet. På længere sigt vil partiet også afhjælpe de problemer, som de øvrige partier vil gøre noget ved.

På det udenrigspolitiske område tager partiet afstand fra 'den skæbnesvangre leflen for autoritære regimer' og går ind for relationer med verdens førende demokratiske lande. Og så rejser man spørgsmålet om russisk medlemskab af EU på længere sigt. Her og nu ønsker man visumfrihed for russiske borgere i EU.

Unionen af Højrekræfter ligner ligesom partiet Jabloko, som har endnu mindre chancer for at komme ind i Dumaen, på mange måder et europæisk parti, og i den offentlige opinion i Rusland ses de da også som provestligt orienterede oppositionspartier, hvilket ikke tæller til deres fordel.

Ud over de her omtalte partier levnes ingen nogen som helst chancer ved valget; det gælder også skakverdensmesteren Garry Kasparovs Forenede Borgerfront i bevægelsen 'Det andet Rusland', der ikke figurerede på Den Centrale Valgkomités liste over opstillingsberettigede partier i midten af september.

Partiernes popularitet

Ved starten af valgkampen forelød der to opinionsmålinger fra de ledende institutter. Den ene var fra august 2007 og gav følgende billede af stemmefordelingen: Forenet Rusland – 59 procent, KPRF – 18 procent, Retfærdigt Rusland – 9 procent, LDPR – 7 procent, Jabloko – 3 procent, Unionen af Højrekræfter – 1 procent; den anden var fra 8.-9. september: Forenet Rusland – 45 procent, KPRF – 8 procent, Retfærdigt Rusland – 5 procent, LDPR – 6 procent, Jabloko – 1 procent, Unionen af Højrekræfter – 1 procent.

Som nævnt menes de første tre partier trods disse tal at komme over spærregrensen på 7 procent af stemmerne og blive repræsenteret i Dumaen, idet Forenet Ruslands gruppe forventes at blive reduceret noget uden dog at blive mindre end 226, der kræves for at have almindeligt flertal.

Selvom Jabloko står en anelse bedre i den ene meningsmåling, forventes kampen om at blive det fjerde parti i Dumaen at komme til at

stå mellem LDPR og Unionen af Højrekræfter. *Novoje vremja/New Times* mener ligefrem, at det vil blive afgjort i præsidentens administration, der ifølge en anden kilde skulle være godt træt af Zjirinovskij. Ugebladet mener også, at der ikke er plads til et femte parti i Dumaen, da det vil røve mandater fra Forenet Rusland. Det skal i denne forbindelse bemærkes, at partierne i midten af september endnu ikke havde holdt deres kongresser eller lanceret deres valgprogrammer. Meget kunne således nå at ændre sig under valgkampen; meget ville afhænge af navnene på partilisterne og af partiernes propaganda.

Valg og valgkamp

Ved valget vil hele Rusland udgøre én valgkreds, den føderale, og her kan partierne opstille tre kandidater hver, de såkaldte trojkaer, med fremtrædende kandidater, såkaldte lokomotiver, der skal trække vælgerne til, men ikke nødvendigvis agter at blive medlemmer af Dumaen. Herudover skal partierne efter nogle indviklede regler opstille 80 regionale grupper af kandidater, idet den regionale del af den føderale partiliste skal omfatte alle 84 regioner i landet.

Det indviklede består i bestemmelserne for de regionale gruppers størrelse, hvortil kommer, at grupperne skal grænse op til hinanden, og at partierne af partitaktiske års-

ger formentlig vil inddele landet i forskellige grupper.

Naboskabet er allerede blevet fortolket vidt til fordel for Forenet Rusland, der har fået lov til at samle øen Sakhalin, Kamtjaka-regionen og Khabarovsk-regionen i én gruppe, selvom Det Okhotske Hav vidtstrakte vandmasser adskiller dem. Og det ser ud til, at den lille republik Adygeja i Nordkaukasus, der ifølge reglerne ikke kan slttes sammen med Krasnodar-regionen, som ellers omgiver den, må slutte sig sammen med Kaliningrad-regionen, der som eksklave uden naboer kan slutte sig sammen med hvilken som helst region.

Da interessen for politik og tilliden til partierne ikke er stor hos vælgerne, må partierne oppe sig for at tiltrække dem. Deres propaganda vil dog være hæmmet af visse bestemmelser vedrørende bekæmpelse af ekstremisme. Således må de ikke bekæmpe hinanden i tv-reklamer og gennem tv-agitatorer, men derimod godt i tv-debatter, i radio og i pressen. Man frygter dog anvendelse af en del 'sort' pr og administrative resurser, dvs. forskellige ledes brug af rådige midler til at fremme egne mål, ligesom man forventer at se populistiske tilbøjeligheder hos partierne.

Pr. 1. juni udgjorde vælgerkorpset 107.062.709 personer, hvilket er godt 600.000 færre end i 2003; hertil kommer skønsmæssigt 1,6 mio. russiske vælgere i udlandet. Borgerne har stemmeret, når de er 18 år,

og er valgbare, når de er 21 år. Personer, der er umyndiggjort ved dom, og personer, der afsønes straffe i fængslerne, har ingen stemmeret. Der er ca. 100.000 valgsteder med halvanden mio. tilforordnede, som forventes overvåget af halvanden mio. partiobservatører samt eventuelle udenlandske observatører. Da rollerne på den russiske politiske scene i nogen grad skifter fra valg til valg, vil der blive trukket lod om partiernes placering på stemmesedlen. Skulle Forenet Rusland komme til at stå øverst, vil de færreste nok tro, at det er et tilfælde.

Valgresultatet

Der er delte meninger om pålideligheden af det kommende valgresultat. Mange tror ikke på muligheden af ærlige valg, mens *Moskovskije novosti* chefredaktør, Vitalij Tretjakov mener, at Putin med udnævnelsen af en ny formand for Den Centrale Valgkommission i begyndelsen af 2007 ville sikre sig 'maksimalt ærlige valg med et maksimalt objektive resultat'. Ifølge ham vil Putin ikke be-

skyldes for valgfusk af Vesten, og Kreml vil kende sandheden.

Hvordan den nye Duma end bliver sammensat, skal den ikke danne regering på grundlag af et flertal; det gjorde præsidenten i god tid før valget, og den skal foreløbig heller ikke vedtage en finanslov, for den afgående Duma forventes at vedtage en tre-årig finanslov for 2008-2010. Dumaen kommer faktisk næppe i gang med arbejdet før efter præsidentvalget i marts 2008 – eller rettere før den nyvalgte præsidents tale til nationen.

Og så skal det vise sig, om det er et sted, hvor der skal diskuteres.

Lars P. Poulsen-Hansen er konsulent vedrørende det tidligere Sovjetunionens historie og geografi på internetudgaven af nationalencyklopædien.

Artiklen er afleveret medio september, altså inden 'Forenet Ruslands' kongres i begyndelsen af oktober. Her meddelte Putin, at han stiller op til parlamentsvalget for 'Forenet Rusland'.

Egyptens Muslimske Broderskab i bevægelse

Jakob Skovgaard-Petersen

Det Muslimske Broderskab i Egypten er alle islamistiske bevægelers moder, og det er også i Broderskabets hjemby, Cairo, at mange af de vigtigste islamistiske ideologer og debattører hører hjemme. Derfor er det vigtigt at følge med i, hvordan islamismen debatteres i Egypten, og hvad Broderskabet er for en størrelse

Denne artikel vil følge Broderskabets vej fra modstander til tilhænger af partipolitik, og skitsere, hvordan det agerer, og hvad det står for ideologisk i dag. Det vil basere sig det udkast til et partiprogram, som blev publiceret i august 2007.

Allerførst en definition: Islamisme er, som ordet angiver, en politisk ideologi der sigter på at indføre eller konsolidere et islamisk samfund. Islam er derimod en religion, dvs. en formulering af universets, tidens og menneskets placering og mening, knyttet til troen og dyrkelsen af en gud. Som alle andre ældre religioner har islam på den måde også i tidligere tider været garanteret for en

samfundsorden: Muslimske teologer og jurister formulerede vejledninger og love for, hvordan man skulle leve og omgås i samfundet, for at undgå straf i efterlivet.

Men de udviklede ikke rigtigt nogen politologi; der var ikke nogen komplet formulering af indretningen af en stat, eller nogen forventning om en handlende og regulerende stat som den centrale aktør i samfundet. Der var heller ikke nogen idé om rettigheder, men alene om pligter, over for Gud og øvrigheden. Politiske ideologier kom først til Egypten og den arabiske verden med fremkomsten af moderne territoriale stater med store administrati-

oner og borgerlige offentligheder. En af disse ideologier var islamismen, som vi dog først rigtigt ser fra 1920'erne og frem.

Et nyt parti

Den 10-14 august 2007 publicerede Egyptens nye kvalitetsavis, *al-Masri al-Yaum*, et længere program for et nyt politiske parti, 'De Muslimske Brødre'. Programmet indeholdt ikke de store overraskelser, idet det lå meget i forlængelse af, hvad Broderskabet havde skrevet i sit program op til valget i 2005 og i sit manifest for reform i Egypten i 2004. Alligevel udsendte Broderskabets øverste leder, generalvejleder Mehdi Akef, en erklæring om, at det ikke var det faktiske program, men kun nogle tidlige udkast.

Egentligt er hverken piratudgaven eller det ægte program – når det udkommer – helt hvad de giver sig ud for at være. For partiet eksisterer ikke, og vil ikke få lov til at eksistere. Det ved Broderskabet godt. Det vil nemlig ikke få lov til at oprette partiet formelt, hvilket vil sige, at det ikke vil kunne stille op til valg. Den kommission i parlamentet, der bestemmer, om ansøgninger om oprettelse af nye partier kan godkendes, har stort set altid sagt nej til alle. Det skyldes, at den helt er domineret af repræsentanter for regeringspartiet, det National Demokratiske Parti (NDP), som i virkeligheden blot forsvarer deres magtmonopol.

Alligevel er partikommissionen jævnlige blevet underkendt af domstolene, når de nye partier har indstævnet afslagene. Det er blot ikke sket for de tidligere partier, som folk med tilknytning til Broderskabet har ansøgt om at oprette, for her har domstolene fulgt partiloven, der fastslog, at det ikke er tilladt at oprette partier baseret på religion. Denne position er nu yderligere cementeret i den ny forfatning, som blev vedtaget i marts 2007: her forbyder paragraf fem politiske partier baseret på religion.

Et parti med navnet 'De Muslimske Brødre', og med selve Broderskabet som skaber, vil derfor med sikkerhed ikke blive legaliseret. Så intentionen med partiprogrammet er sandsynsligvis at tilnærme sig andre politiske kræfter, berolige kritikere, og at fremstå som et realistisk, og mere demokratisk, alternativ til det siddende styre.

Faktisk er Broderskabets øverste organ, eksekutivkomitéen, uenigt om, hvorvidt man overhovedet skal søge om godkendelse fra partikommissionen, eller simpelthen bare lade partiet forblive illegalt og altså ikke forsøge at stille det op. Broderskabet har selv været illegalt siden 1954, men efter Nassers død i 1970 har myndighederne i praksis tålt, at det opererede, selv om der ved hvert valg (og tit også indimellem) er bølger af arrestationer af dets medlemmer for at holde det nede.

Broderskabet forsøger i program-

met at omgå forfatningens forbud mod religiøst baserede partier – eller måske rettere at udstille forfatningens selvmodsigelser – ved eksplicit at basere sig på dens paragraf to, der fastslår, at ”Islam er statens religion, arabisk er dens officielle sprog, og principperne i den islamske sharia er hovedkilden til lovgivningen.” (Dette er den afgørende konstitutionelle forankring af islam som politisk faktor i Egypten. Paragraf to var genstand for hidsig debat i foråret 2007, da sekulariserede kræfter forsøgte at få den annulleret. Se debatten på dansk på www.dedi.org.eg under ’Hvad skriver de egyptiske aviser?’)

Selv om det ikke er officielt, men formentligt en prøveballon, er parti-programmet af vigtighed – i alt fald i sammenhæng med de andre politiske manifeste, Broderskabet har udsendt de senere år. Først og fremmest fordi det vidner om radikale nyorienteringer i broderskabets tænkning og strategi.

Fra parti-uvæsen til partidrømme

Partier var nemlig ikke altid Broderskabets kop te. Hassan al-Banna (1906-49), der grundlagde Broderskabet i 1928 og styrede det ret egenrådigt, til han blev myrdet, var temmelig skeptisk over for sin samtids politik, ikke mindst partierne.

Det Muslimske Broderskab var i sit udgangspunkt ikke et parti, men en vækkelsesbevægelse, en reaktion

på den stigende sekularisering i det egyptiske samfund. Samtidigt var det et svar på den egyptiske elites, og særligt det dominerende Wafd-partis, politiske sekularisering. Broderskabet blev i 1930’erne samlingspunkt for dem, der så landets og deres egen identitet som først og fremmest islamisk. Banna var stærkt kritisk over for den egyptiske elite, der i hans øjne ’lagde sig på maven’ for europæisk kultur, selv om også den arbejdede for formel uafhængighed fra Storbritannien, som havde været den egentlige magthaver i Egypten siden 1882.

Men Banna var ligeså kritisk over for de traditionelle muslimske lærde, *al-ulama*, som han fandt bagstræberiske og indskrænkede. Banna og Broderskabet var en lægmandsbevægelse, der ville forme aktive, sportslige, moralske og fromme unge mænd, som i de næste generationer kunne skabe et samfund lige så ungt, dynamisk og visionært, som det muslimske samfund havde været, dengang muslimerne erobrede verden.

Som Banna selv havde mange af Broderskabets ledere fået ikke-religiøse, moderne uddannelser, og de så sig selv som modernister: Egypten skulle industrialiseres, udvikles, uddannes og i det hele forandres. Her til behøvedes teknologi, men også organisation og mange andre ting fra Europa. Dette var der sådan set ikke noget principielt i vejen med, skrev Banna, men alt skulle vurderes

ud fra, om det var i overensstemmelse med islam eller ej. Og først og fremmest var dette muslimernes eget valg: de muslimske samfunds uafhængighed, enhed og styrke var noget der virkelig lå Broderskabet på sinde.

Broderskabet havde ikke nogen udarbejdet forfatning eller politisk lære, og ikke noget program om magtovertagelse i Egypten. Heri adskilte det sig fra samtidige mobiliserende politiske bevægelser som kommunisterne og fascisterne, i skikkelse af partiet 'Det Unge Egypten'. Den mere umiddelbare inspiration for Broderskabet var de protestantiske missionsbevægelser, der i de år introducerede ungdomsarbejde, bønnemøder, spejderkorps og sommerlejre og mange andre nyskabelser til Egypten, som Broderskabet kopierede.

I slutningen af 1930'erne blev Broderskabet mere politisk i sine kampagner, og ved sin generalkongres i 1939 vedtog det sloganet 'Islam er religion og stat' – helt tydeligt som reaktion på nationalisternes dominerende 'Religionen er for Gud, men fædrelandet for os alle'. Samme år oprettede en fløj af broderskabet i al hemmelighed et militært korps, som i slutningen af 1940'erne forestod flere snigmord på politiske modstandere – hvilket førte til et forbud mod bevægelsen.

Det politiske system var i de år pluralistisk, med en ivrig konkurrence mellem partier, aviser og syns-

punkter, samtidigt med at kongen, og ultimativt briterne, satte grænser for, hvor langt den egyptiske regering kunne gå, fx i udenrigspolitikken. Partierne var sekulariserede, og det var naturligtvis en af de ting, Banna reagerede imod. Hans bevægelse var i første omgang en vækkelsesbevægelse, der skulle hjælpe egypterne til at genfinde islam og handle islamisk. Men Banna reagerede også imod partiernes snævre og selviske interessepolitik og talte nedsættende om *hizbiya*, partivæsen. Et parti var i hans øjne netop for partielt.

For ham var der noget højere, der skulle lede hele nationen, ummaen. Han talte gerne om samfundets behov for sammenhængskraft. Og det var islam, der skulle give denne sammenhæng og retning. Banna så samfundet som en organisme, og islam skulle være den drivende ånd. Bannas attitude var dog ikke en egentlig afvisning af parlamentarisme, og faktisk stillede han selv op til parlamentsvalgene.

Antidemokratisk tendens

Kongedømmet faldt med de Frie Officere-kup i 1952, og i 1954 tog en af dem, Gamal Abd al-Nasir (Nasser) magten. Alle politiske partier og organisationer blev forbudt, og særligt Det Muslimske Broderskab blev voldeligt undertrykt. Det led i forvejen af skismer efter Bannas død, og disse blev forstærket ved, at

uafhængigheden som mål blev opnået, samtidigt med at undertrykkelsen først rigtigt begyndte. I fængslet udviklede særligt Sayyed Qutb (1906-66) en radikal ideologi, som naturligvis er i forlængelse af Bannas, men på afgørende punkter bryder med den.

Hvor Banna er optimist og modernist, er Qutb langt mere pessimistisk og stærkt antimodernistisk. For ham er verden af lave, og det er i grunden ikke engang noget nyt; verden består i en evig kamp mellem Guds parti og dets fjender, og igennem århundreder har Guds flok været lille bitte. Det er en illusion at tale om islamiske samfund i verden i dag. For at et samfund skal være islamisk, er det nemlig ikke nok, at indbyggerne er muslimer, som beder, faster og tager på pilgrimsfærd. Gud skal råde i alt, og intet menneskeligt må dyrkes. De få rigtige muslimer, der findes, må sande dette krav, tage bestik af situationen og så vælge den kompromisløse kamp for islam, på alle niveauer.

Sayyed Qutb havde i sit sene forfatterskab intet til overs for demokratiske institutioner, parlamenter eller fx FN. Mennesket er til for at tjene Gud, og al suverænitæt tilhører ham. Folkesuverænitæt er derfor kætteri, og det er menneskelig lovgivning også.

Qutbs forståelse forblev en minoritetsposition, også i den islamistiske bevægelse. Broderskabets leder efter Hassan al-Banna, Hassan al-Hudhay-

bi, skrev et værk, 'Prædikanter, ikke Dommere', hvor han gik i rette med Qutb for at appropriere en anden af Guds monopoler: dommeren over menneskers gerninger. Det er ifølge Hudhaybi kun Gud, der kan dømme, om de troende er hyklere eller oprigtige, så mennesker skal ikke beflitte sig med at erklære hinanden for ikke-troende. Det store flertal af egyptere er samvittighedsfulde og troende mennesker.

Hvor Broderskabet siden 1960'erne har afsvoret vold, har Qutb inspireret en række mere militante islamistiske bevægelser i Egypten og i udlandet, inklusive Jihad-gruppen og Ayman az-Zawahiri, der i 1990'erne sluttede sig til Osama bin Laden og al-Qaeda. Broderskabet selv har heller ikke rigtigt lagt afstand Qutb, selv om det afviser den eksklusive og voldelige del af hans ideologi.

Det Muslimske Broderskab i Egypten – som har aflæggere i en række andre islamiske lande – var derfor i sit udgangspunkt ikke demokratisk, og der er også udgået en decideret anti-demokratisk ideologi fra det.

Omvendelsen

Det Muslimske Broderskab blev stærkt undertrykt i Nasser-årene fra 1954 til 1970; organisationen blev optrevet, nogle gik i landflygtighed, mange blev fængslet og torteret og enkelte radikale som Qutb faktisk henrettet. Med Sadat skete der en

optøning af forholdet til den politiske magt. I 1970'erne begyndte Broderskabet at lukrere på en bredere religiøs vækkelse i den egyptiske befolkning, samt finansiel støtte fra dets tilhængere og sympatisører i den nu så olierige Golf. Efter Camp David aftalerne i 1979 blev forholdet til staten igen stærkt fjendtligt. Broderskabet var nu del i en bredere islamisk bevægelse og var i en form for konkurrence med mere radikale bevægelser, som for nogles vedkommende endda var revolutionære og voldelige. Sadat blev som bekendt myrdet af en sådan bevægelse i 1981. Hans efterfølger Hosni Mubarak – som stadig er præsident – har overlevet flere attentatforsøg fra disse bevægelser.

Til de revolutionære gruppers store foragt valgte Broderskabet at deltage i den politiske proces i Egypten, selv om det ikke blev anerkendt. Men det anerkendte heller ikke fuldt det siddende styre, som i det hele taget havde problemer med at opnå folkelig legitimitet, selv om det ikke var egentligt truet.

I 1984 og 87 stillede brødrene op til parlamentsvalgene i alliance med eksisterende, legale partier, og vandt henholdsvis 15 og 17 procent af sæderne. Så der var en islamistisk blok i parlamentet, der især i begyndelsen drømte om at islamisere lovgivningen, men siden måtte slå sig til tåls med mere beskedne projekter og i det hele taget ikke fik nogen videre direkte indflydelse. Til gen-

gæld mærkede man i de år tydeligt, at også regimet og NDP måtte stille sig islamisk an for at angle efter legitimitet.

1990'erne blev hårdere år for Broderskabet. Nye valglove tillod folk at stille op individuelt til Parlamentet, og der var også repræsentation af individuelle med forbindelse til Broderskabet, men de blev stadig færre. Særligt op til valgene i 1995 satte styret ind med massiv repression, og nogle af de arresterede Broderskabskandidater og -aktivister kom til at sidde i fængsel i årevis. Broderskabet var ikke stærkt nok til en konfrontation, men valgte i stedet at koncentrere sig om græsrodsarbejde og indkassere den folkelige sympati og legitimitet, som også var produkt af undertrykkelsen.

En af grundene til den hårde kurs fra regimet var, at det var i gang med et større opgør med den militante 'Islamiske Gruppe' (*al-gamaa al-islamiya*), primært i det sydlige Egypten, og led store tab, både i politisoldater og økonomisk, fordi også turister blev myrdet af gruppen. Det var i de år, 1994-95, da Broderskabet bestemt ikke var på sit stærkeste, at det begyndte at udsende manifeste, der skulle vise omverdenen – i og uden for Egypten – at det ikke var den trussel mod demokrati og stabilitet, som styret hævdede, men tværtimod et offer for undertrykkelse, og en garant for et mere fair og demokratisk system.

Det har ikke været let for Broder-

skabet selv, og det synes at hænge sammen med, at en ny generation fik indflydelse på dets politik. Hvor den ældre generation havde lidt i Nassers fængsler, men på nogle punkter delte meget af nasserismens tankegods, var en yngre gruppe mindre paranoid og mere åben over for samarbejde med den øvrige opposition. Det var noget, Broderskabet havde prøvet lidt med sine koalitionspartier i parlamentet, men som den yngre gruppe især kendte til gennem politisk arbejde i faglige organisationer – såsom lægernes, advokaternes og ingeniørernes sammenslutninger – hvor Broderskabet i slutningen af 1980'erne og i de tidlige 1990'ere gradvist havde fået repræsentation og senere vundet kontrol.

Det var denne nye gruppe af yngre, mere pragmatiske aktivister, som nu pressede på for at få reformer. En af inspirationerne for dem var også nogle forfatterskaber, der nu formulerede nye bud på, hvordan en islamisk statsindretning, eller en islamisk social-, udenrigs-, undervisnings- eller finanspolitik kunne se ud. Men selve erfaringen med statsundertrykkelse fra Nasser og frem har sikkert også været med til at få dem til at opdage nødvendigheden af at afgrænse statens magt og sikre den enkelte borgers frihed og rettigheder. I alt fald var det dette langt mere liberale vokabular, der langsomt gjorde sit indtog i Broderskabets erklæringer og litteratur.

Det nye partiprogram

Vi vender nu tilbage til det program, som Broderskabet har formuleret for sit nye parti i august 2007. Det, som det er værd at bide mærke i, er i første omgang programmets forståelse af politik.

Programmet går ud fra, at det politiske system i Egypten skal være en konstitutionel og parlamentarisk republik. Programmet betoner magtens tredeling, og domstolenes uafhængighed, men taler derudover om en fjerde statsmagt, nemlig vælgerkorpset; dette for at betone, at politikerne skal stå til ansvar, og at der skal være magtrotation.

Programmet gør en del ud af at tale om den civile stat. Dette udtryk rummer først og fremmest en afstandtagen fra teokratiet, som sunni-islamistiske teoretikere altid har afvist som noget (historisk) katolsk eller shiitisk. Men det står selvfølgelig også i modsætning til den militært baserede stat, som islamisterne typisk står overfor. I lighed med den øvrige opposition forlanger programmet en ophævelse af den militære undtagelsestilstand.

Meget af dette er for så vidt ikke nyt. Islamister har igennem de senere årtier meget betonet idéen om konstitutionalisme (som de siger Muhammed opfandt), og de har fra gammel tid en forkærlighed for begrebet retsstaten, idet de ser deres samfundsmodel som lovbaseret og det modsatte af despoti (fordi også

herskeren er underlagt loven). Med loven menes der sharia, men i programmets formulering er det *intentionerne* i sharia (*maqasid al-Sharia*), fordi de netop aldrig har været bejgstrede for den klassiske islamiske jura, men derimod er på modernisternes hold, og fordi de derved vil sikre fleksibilitet og dynamik i forståelse af sharia. Kalifatet er heller ikke noget Broderskabet eller de fleste andre større islamistiske bevægelser har brugt meget krudt på gennem årene (med undtagelse af især Hizb al-Tahrir). De store sunni-muslimske bevægelser ser, med Gudrun Krämers ord, gudsstaten som en republik.

I lighed med et par andre nyere dokumenter fra Broderskabet slås det fast, at suveræniteten ligger hos borgerne i denne stat, og at disse er absolut lige og skal sikres lige muligheder, uanset køn, race eller religion. Som ovenfor nævnt formulerede Sayyed Qutb det sådan, at suveræniteten lå hos Gud, og derved var demokratiet allerede kættersk. Dette afviser Broderskabet, og i dag formulerer det det sådan, at den suveræne Gud har delegeret sin magt til nationen (*umma*), som selv må forvalte sine timelige sager.

Islamisk sprogbrug

Programmet taler om at styrke demokratiet, og mange af dets visioner er også langt mere specifikt demokratiske, end man ville finde i tek-

ster fra 1930'erne, 40'erne og 50'erne. Men det er også tit tåget. For det første foretrækker man at anvende ord fra den klassiske islamiske tradition, i stedet for betegnelser, der mere utvetydigt kommer fra et moderne politisk vokabular: *umma* (nation), *shura* (rådslagning), *maslahah amma* (almenvæl) osv. Det er værd at bemærke, at alle disse ord har gennemgået omdefinitioner i det 20. århundrede, hvor de er kommet tæt på vestlige termer og institutioner, som man på den måde approprierede uden at sige det ligeud.

Men ofte er de mere upræcise og genstand for forskellige tolkninger, fra liberale til illiberale. For at komme med et eksempel: I paragraf ni siges der: "Friheden er en velsignelse fra Gud til mennesket, og derfor er den fra vort partis synspunkt en naturlig ret for enhver borger, uden diskrimination på basis af køn, overbevisning eller hudfarve; [baseret på princippet om at:] 'Gud har givet friheden, så den ansvarlige kan vælge mellem troen og ulydigheden over for Gud (*kufi*)'." Dette er for så vidt en klassisk islamisk dogmatisk position, at mennesket har en fri vilje og derfor har ansvar for sine synder. Men her står den i en moderne politisk kontekst, og hvad betyder den så?

I sin mest optimistiske læsning kan den betyde, at Broderskabet omsider giver efter for et pres, også blandt en mindre gruppe islamistiske teoretikere, og søger en ny defi-

inition af trosfrihed, som i princippet skulle tillade at konvertere fra islam. Det er imidlertid en meget optimistisk udlægning, for det er noget Broderskabet aldrig har accepteret, og det er heller ikke udtrykt her.

Mere sandsynligt er det, at Broderskabet vil begrunde trosfrihed og tankefrihed som islamiske principper. Men muslimer har for så vidt altid accepteret, at kristne og jøder troede på noget andet. Hvorimod de muslimske lærde, og langt hovedparten af islamisterne, aldrig har accepteret religioner, der kom efter islam, som fx bahaismen. Ligger der en accept af sådanne religioner her?

Ligesådan med udtrykket '*intentionerne* i den islamiske sharia'; det er elsket af liberale, fordi det giver vid handlefrihed, og bevæger lovarbejdet væk fra forpligtelse på specifikke klassiske regler og formuleringer, og hen imod bredere moralske principper. Men hvem siger, at det er sådan det skal forstås? Eller sådan det i praksis vil blive anvendt?

Programmet er meget lidt specifikt, når det kommer til kopterne (de egyptiske kristne) og kvindernes ligestilling. Netop her vil en absolut ligestilling klart gå imod intentionerne i den klassiske islamiske jura. Der er naturligvis sket meget på den front, siden indførelsen af forfatninger og moderne politisk tænkning, og med valgretten (som kopterne havde fra begyndelsen og kvinderne fik i 1956) er det ikke grupper, det

er klogt at marginalisere for kraftigt. Så det har altid været emner, hvor Broderskabet var splittet, og hvor det er blevet kritiseret for at være reaktionært og udemokratisk.

Da Egypten tidligere på året omsider fulgte en række andre arabiske lande og tillod kvindelige dommere, var mange af Broderskabets parlamentarikere imod det. Dets progressive fløj har for nylig talt om, at det var acceptabelt med en koptisk statsminister eller præsident, hvis han blev valgt. Men en anden fløj er imod det. Valgprogrammet slår fast, at der skal være ligestilling mellem køn og religioner, og borgerrettighederne er de samme. Men det undlader at komme med konkrete anvisninger på, hvordan denne ligestilling skal harmoneres med principperne i den islamiske sharia.

Ud over specifikke islamiske ord, benytter programmet sig også af den slags kulturelle markeringer, som også vil findes i så mange andre partiers programmer, men som godt kan ende i national chauvenisme eller ensretning. Om mange ting hedder det, at de skal foregå i overensstemmelse med den nationale kultur og identitet.

Det kan måske overraske, at Broderskabet vil bruge mange penge på kultur, kunst og medier, men det er netop for at forsvare kulturen og familien imod alt for voldsomme påvirkninger udefra. Desuden tales om et 'ikke-statsligt' råd, som skal overvåge kunsten, og sikre at den er 'i

overensstemmelse med samfundets værdier, moral og traditioner.’

Skepsis over for amerikanisering

Her stikker Broderskabets traditionelle overbevisning frem om en national islamisk enhedskultur, som skal beskyttes mod vestliggørelse. Som så mange andre partier, der har til hensigt at forsvare den nationale identitet, har Broderskabet vanskeligt ved at acceptere divergerende grupper og meninger som lige så nationale og legitime. Og nye tendenser i samfundet vil stadig blive vurderet efter, om de er i overensstemmelse med islam eller ej, hvilket kan betyde manglende accept af, at fx nogle borgere er indtaget af hip-hop, heavy metal, eller andre subkulturer.

Denne skepsis over for amerikanisering mærker man naturligvis også i de udenrigspolitiske afsnit. Her understreges det, at forholdet til de vestlige magter skal baseres på gensidig respekt og jævnbyrdighed. Det taler også om at opbygge tættere forbindelser til Kina og Rusland som modvægt til den vestlige dominans (en idé der ville være helt uspiselig for Qutb og alle jihadister – for dem er de alle islams fjender som skal bekriges).

Og Egypten skal være et aktivt medlem af internationale organisationer og respektere de internationale traktater, som Egypten har underskrevet. Her sidder man og venter

på, hvad programmet vil skrive om Camp David, som Broderskabet altid har været kraftigt imod. En formulering om, at trakater også kan ophæves, hvis de ikke længere forekommer rimelige for begge parter, er formodentlig en henvisning til Camp David. Men det er så forsigtigt, at det uden tvivl er udtryk for store uoverensstemmelser internt i Broderskabet. Det kunne man godt forestille sig blev tydeliggjort i den endelige version.

Endelig må nævnes de økonomiske visioner. Her formeligt blomstrer det med islamiske begreber. Broderskabet går ind for markedsøkonomi og en stærk privat sektor. Samtidigt skal staten aktivt bekæmpe monopoldannelser, åger, spil og andre økonomiske handlinger, som er forbudt ifølge islam, foruden korrruption, nepotisme og den slags adfærd. Staten skal udvikle ørkenprovinserne og infrastrukturen med store projekter, følgende en femårsplan. Og den skal udvikle kernekraft til civilt brug. Turismen skal tøjles, så alle turister har sat sig ind i den nationale kultur og islams principper og kan optræde derefter.

Modtagelsen

Al-Masri al-Yaum og et par andre aviser har selv kommenteret programmet eller ladet kendte debattører gøre det. Broderskabets modstandere er (fuldt forståeligt) temmelig foragtelige over for især det økono-

miske program. Det minder nemlig om NDP's eget (økonomisk liberalisme kombineret med store projekter i ørkenen og atomkraft), men tilsat mere økonomisk nationalisme og uanvendelige islamiske markeringer, fx den over for turisterne der i dag står får hele 12 procent af landets indtægter. Det er i kommentatorernes øjne at spille hazard med landets økonomiske velbefindende.

Broderskabet var i 1940'erne meget tæt på – og tydeligt inspireret – af socialismen, idet det krævede en stærk statsstyring af økonomien, nationaliseringer og en kraftig fordelingspolitik. Dette er tonet stærkt ned siden hen; dels blev Broderskabet frastødt af Nasser og hans socialisme og tilnærmede sig det kapitalistiske Saudi-Arabien, dels er det særligt stærkt selv i den private sektor, og dels har det vel indset, at en statsøkonomi ikke er svaret. Tilbage står der en velfærdskapitalisme ikke ulig vor egen, alle islamiserende termer til trods. Det er vanskeligt at sige, at islam er løsningen (Broderskabets slagord), når det kommer til økonomien.

Til gengæld har menneskerettighedsforkæmpere gennemgående hilst programmets mere politiske og konstitutionelle dele velkommen, om end de som her finder det noget tåget og sine steder selvmodsigende. Der er jo tydeligt tale om et udkast, men netop det er faktisk i sig selv ganske rart; normalt kommunikerer Broderskabet kun udadtil gen-

nem sine talsmænd i toppen, men her får man visse indtryk af de interne uenigheder; derfor vil det være interessant at sammenligne det endelige program med udkastet. Hvis Broderskabets interne debat skulle komme mere frem, ville det i sig selv være et demokratiserende skridt.

I et Danmark, hvor offentlige debattører med stor selvsikkerhed taler om islamismens demokratiske umulighed, dens fascisme, eller dens ondskab, vil et dokument som dette program forekomme ejendommeligt. Men det er bedre at søge at kende til verden, som den er, end at holde sig til forudfattede ideologiske sandheder.

Dette er ikke skrevet for at overbevise læseren om, at islamister ikke er farlige, eller altid er gode demokrater. Det ville være umuligt. Ikke blot er den islamistiske terrorisme måske vor tids største politiske problem; islamistiske regimer som Iran, Pakistan under Zia ul-Haq og Sudan hører til blandt de groveste overtrædere af menneskerettighederne, ofte nok med påkaldelse af islam, og ikke sjældent rummer de også totalitære træk i den måde de bekæmper anderledes troende og tænkende. Vi kan alle blive enige om, at islamismen meget nemt kan forekomme i ikkedemokratiske eller (som hos Qutb) ideologisk antidemokratiske former.

Historisk kan vi dog konstatere, at også andre ideologier, fx nationalisme og socialisme, har produceret så-

danne ikke-demokratiske regimer eller voldelige grupper. I Mellemøsten har vi også på lokalt plan mange eksempler på, at de islamistiske organisationer faktisk optræder demokratisk. Her tænker jeg ikke bare på Tyrkiet, men også på lande som Marokko og Jordan, hvor de har lov at organisere partier. Og selv har jeg fulgt Broderskabets optræden i de faglige sammenslutninger i Egypten, hvor de også overholdt de demokratiske spilleregler. Faktisk er der i mange mellemøstlige lande større demokratiske problemer med en række af de andre politiske aktører, inklusive regimerne selv.

Et snæversynet samfund

Problemet er i mine øjne ikke, at islamistiske partier skulle være særligt udemokratiske – eller at man kan finde citater af Banna der hyl-der den stærke stat. (For et udvalg af Bannas og Qutbs tekster på dansk, se Skovgaard-Petersen (2007). Et større udvalg af Bannas skrifter er oversat til engelsk af Wendell (1978). En grundig gennemgang af Broderskabets tidlige historie leveres af Lia (1997). Det kan man med så mange politiske bevægelser på både højre og venstrefløj, ikke mindst i 1930'erne, og selv i Danmark.

Man kan desuden også finde udtalelser af Banna, der er stærkt kritiske over for fascismen. Først og fremmest er det imidlertid ahisto-

risk og naivt at finde 60 år gamle citater og basere sine vurderinger på dem. Som vi har set, har Broderskabet foretaget store kursskifter i centrale politiske spørgsmål, som statens økonomiske og politiske rolle, eller legitimiteten af politiske partier. Det har at gøre med de rammer, bevægelserne i de enkelte lande har været underlagt, foruden generelle udviklinger i politisk og økonomisk tænkning, som med tiden også influerer islamister (eksempelvis gør programmet en del ud af miljøet, noget ingen havde drømt om for 50 år siden).

En række islamistiske bevægelser er med tiden blevet mere pragmatiske og demokratiske, fordi de erkendte, at de bedre kunne nå deres mål – eller dele af deres mål – ad den vej. Det er der ikke noget galt med, sådan er de fleste begyndt. Igen kan man ikke være sikker på, at de ville optræde komplet demokratisk, hvis de kom til magten.

Men denne indvending kunne ligeså vel rettes imod deres politiske rivaler, og den synes svag som begrundelse for præventive antidemokratiske indgreb, sådan som det skete i Algeriet. At opnå magten ad demokratisk vej ville jo desuden alt andet lige betyde, at de islamistiske bevægelser ville kunne få mange af deres ting igennem på en langtidsholdbar måde, fordi de ville have borgernes støtte.

At skabe et parti er det seneste af en række skridt, som Det Muslimske

Broderskab har taget mod en indplacering i demokratisk konstitutionalisme. Partiet er et brud med Bannas holdning og med bevægelsens politiske tradition. Broderskabets kritikere har netop i årevis forlangt, at det stiftede et parti med et klart program, som det ville forfølge inden for konstitutionelle demokratiske rammer; netop fordi Broderskabet som religiøs organisation i lighed med andre vækkelsesbevægelser mener sig i besiddelse af sandheden, var der brug for at det stiftede et parti, der bedre kunne formulere konkret politik, agere taktisk og indgå kompromiser. Når netop en ideologisk bevægelse som Broderskabet er nået frem til at kunne argumentere for og forsvare en række demokratiske institutioner og praksisser på islamisk grund, så er det opmuntrende og skal ikke affærdiges.

Problemet er derimod, at Broderskabets vision om et samfund stadig er snæversynet – og at det er godt på vej til at realisere det. Der går en konservativ religiøs vækkelse hen over Egypten, og den har efterhånden stået på i tre årtier. I medier, skoler, domstole og andre steder ser man en drejning imod det islamiske samfund, Broderskabet altid har ønsket sig, men gennem mange små skridt, og på trods af staten, ikke ved hjælp af den.

Disse skridt fører hyppigt til en stramning af, hvad man må skrive, opføre, udsige, udleve mv.; kendte liberale bliver sagsøgt og får bøder,

selvcensuren breder sig, og masser af mennesker synes kun at gå op i leve rigtigt efter de islamiske (eller kristne) forskrifter. Homoseksualitet bliver undsagt, små religiøse mindretal fordømmes, piger der går for smart klædt bliver verbalt overfaldet eller det der er værre. En ny, selvretfærdig kultur breder sig, der ser sig selv som ren og god, og andre som smudsige og lavere. Denne attitude gør igen, at den enkelte unge muslim også bliver opdraget i et selvbekræftende dydsiret system, der benægter egne svagheder – og somme tider andres menneskelighed – og foretrækker at se sig selv som rene ofre for formørkede og amoralske kræfter.

Egypten har heldigvis et sprog, en humor, en folkekultur, en massekultur og en finkultur, som alle rummer rige bidrag til at forstå verden mere komplekst, mindre idealistisk og med en større erkendelse af menneskelig skrøbelighed. Men det er denne mere humanistiske kultur, som er under pres i dag.

Denne selvgodhed er sådan set også et gammelt træk i islamismen i Egypten, men i dag har den vind i sejlene og satser, ligesom på Bannas tid, på en islamisering fra nedenunder, ikke fra oven.

Pointen er altså, at når partiprogrammet og det tidligere reformprogram optager så meget fra liberale forfatninger, er det fordi de har en fælles interesse i at begrænse statens magt over for borgerne. Dette

er attraktivt for Broderskabet, fordi staten siden Nasser har været dets modstander og undertrykker, hvorimod borgerne i landet mere og mere synes at være dets allierede. I et projekt, som nok vil være politisk demokratisk, men som samtidigt vil være socialt intolerant.

Efterskrift

I september 2007, da denne artikel var afleveret, udkom så det endelige partiprogram. Set med demokratiske øjne blev det et stort tilbageskridt. Pludseligt var det holdt i et religiøst sprog, som var uklart og tvetydigt. Det ville hverken have kvinder eller koptere til at lede staten. Og værst af alt: det talte nu om at indføre et 'Råd af de øverste lærde' (*hay'at kibar al-'ulama*), som skulle godkende alle præsidentielle beslutninger og parlamentariske vedtagelser. Dette var i direkte modstrid med partiets definition af sit mål som en civil stat.

Reaktionerne blandt de egyptiske politiske kommentatorer var hård. Den gennemgående kommentar var, at dette var dybt skuffende, og at Egypten nu stod med både et styre og en opposition, som hævdede, at de var demokratiske, men som ikke var det.

En kendt forsker i islamisme, Amr Shubki, konkluderede, at der havde været et paladskup i Broderskabet, hvor 'missionærerne' havde vundet over 'politikkerne'. Shubki påpegede,

at et sådant råd aldrig havde været en del af Broderskabets program. En anden kendt kommentator om islamiske emner, Dia Rashwan, erklærede, at et sådant råd var udtryk for en mistillid til det egyptiske folk og en afvisning af dets suverænitet, som programmet ellers forfægtede. Han påpegede endvidere, at ingen af Broderskabets grene i de andre arabiske stater havde et sådant råd på programmet. Kommentatorerne fandt, at partiprogrammet med dette råd ville indføre iranske tilstande i Egypten.

Det er også vanskeligt at se det på nogen anden måde. Som nævnt er dette noget ganske nyt og et overraskende brud med Broderskabets politik igennem de seneste 30 år. Historisk set har Broderskabet været yderst kritisk over for de muslimske lærde, *al-ulama* (som det anså for ineffektive og forstenede), og det er vanskeligt at forstå, at det nu pludseligt skulle give dem absolut magt.

Broderskabet har også siden dets beslutning om politisk deltagelse i 1980'erne hyldet forfatningen og forfatningsdomstolen. Det går derfor imod såvel Broderskabets politiske traditioner som hyppige udtalelser af dets ledere, at dette råd for ulama skulle afløse forfatningsdomstolen som den endegyldige juridiske autoritet.

Hele forløbet med lanceringen af planen om partiet og særligt det kolossale sving mellem den lækkede og den endelige version af partipro-

grammet må betyde, at der er store interne spændinger i Broderskabet, både hvad angår dets politiske rolle i Egypten i dag, og hvad angår den stat som man gerne ser som endemålet. Mens dette skrives, er et større antal brødre fængslet, og der kører et par store retssager mod brødrene, hvoraf særligt én mod nogle af Broderskabets mest prominente forretningsmænd vil kunne svække det yderligere. Der er næppe tvivl om, at det officielle parti-program vil isolere Broderskabet og forhindre det i at bygge forbindelser til andre dele af den egyptiske opposition. Det vil formentligt kræve et opgør om topposterne at ændre den kurs, der nu er udstukket med parti-programmet.

Endnu bedre ville det nok være, om Broderskabet erkendte, hvor store de interne forskelle faktisk er, og blev splittet i to eller flere fraktioner.

*Jakob Skovgaard-Petersen er dr. phil. og direktør for Det Dansk-Egyptiske Dialog Institut i Cairo.
www.dedi.org.eg*

Udvalgt litteratur

- Awadi, Hisham: In Pursuit of Legitimacy. The Muslim Brothers and Mubarak, 1982 – 2000. London, Tauris Academic Studies, 2004.
- Farschid, Olaf: Hizbiya: Die Neuorientierung der Muslimbruderschaft Ägyptens in den Jahren 1984 bis 1989. Orient 30, 1, 1989, s. 53-73.
- Krämer, Gudrun: Gottesstaat als Republik. Baden-Baden, Nomos, 1999.
- Lia, Brynjar: The Society of the Muslim Brothers in Egypt. The Rise of an Islamic Mass Movement 1928-42. Reading: Ithaca Press 1998.
- Skovgaard-Petersen, Jakob: Islamismen og den sociale retfærdighed. I Tamm, Ditlev: Retfærdighedens mange ansigter. Nyt Nordisk Forlag, 2003, s. 45-68.
- Skovgaard-Petersen, Jakob: Det Muslimske Broderskab i Egypten og parlamentarisk politik. I Verden i Forandring 8, temaartikler om demokrati og Mellemøsten. Syddansk Universitetsforlag, 2005, s. 86-110.
- Skovgaard-Petersen, Jakob: Moderne islam. Muslimer i Cairo. 3. udg. Gyldendal, 2007.

Jordansk lokalvalg med nationale implikationer

Morten Valbjørn

Hvad blev der af Jordans officielle reformplan? Sommerens lokalvalg har ikke bremset en allerede voksende politisk apati

Fra morgenstunden tirsdag den 31. juli kunne de små 1,9 mio. jordanere, der forinden havde valgt at registrere sig, begive sig til et af de 1980 valgsteder for at give deres stemme på en af de omkring 2300 personer, heraf 355 kvinder, som konkurrerede om de 94 borgmesterposter og 965 lokalrådspladser, der var på valg i det lille hashemitiske ørkenrige.

Almindeligvis tiltrækker lokalvalg sig ikke større, om nogen international opmærksomhed. Ikke desto mindre er der flere grunde til at opholde sig ved det nyligt afholdte lokalvalg, som faktisk også endte med at blive omtalt i fx *International Herald Tribune* og *Economist*.

Selvom der 'kun' er tale om et lokalvalg, er det interessant, idet det er blevet betragtet som en generalprøve for det parlamentsvalg, som angiveligt skulle finde sted inden årets udgang. Hertil kommer, at lo-

kalvalget også giver mulighed for at tage temperaturen på den mere overordnede politiske reformproces i det lille hashemitiske monarki.

Op til valgdagen betonedede Kong Abdallah II på tilsvarende vis, at lokalvalget skulle ses som del af en større demokratisk og social reformproces, der som det blev understreget var hjemmeavlet – dvs. i modsætning til nabolandet Irak. Sommerens lokalvalg er således blevet afholdt efter en nyligt reformeret lokalrådslov. Ud over at reducere de 328 lokalråd til 94 bestemte den nye lov, at borgmesterposten og samtlige lokalrådsmedlemmer vælges i modsætning til tidligere, hvor kongen udpegede borgmesteren og halvdel af lokalrådet. Samtidigt blev valgalderen sat ned fra 19 til 18 år, og i et forsøg på at sikre kvinder en større plads i det politiske liv blev det bestemt, at mindst 20 procent af

pladserne i lokalrådet skulle besættes af kvindelige kandidater.

Ud over at give en indikation på, i hvilket omfang Jordan har gjort fremskridt i sin politiske udvikling, udgør lokalvalget også en lejlighed til at danne sig et indtryk af tendenser inden for Jordans islamiske opposition. Mens det jordanske Muslimske Broderskab (MB) i modsætning til sine egyptiske og syriske 'brødre' historisk nærmest har levet i et symbiotisk forhold med den siddende magt og fx er repræsenteret i det jordanske parlament med sit eget politiske parti *Islamic Action Front* (IAF), synes forholdet til regimet gennem de senere år at være blevet stadigt mere anstrengt samtidigt med, at der er tegn på forandringer inden for den islamiske opposition.

Søvnig valgkamp

Optakten til lokalvalget havde i første omgang været præget af spekulationer, om der overhovedet ville blive afholdt parlaments- og lokalvalg. Avisen *al-Ghad* kunne i januar berette om, at hele 95 procent af de adspurgte i en meningsmåling ønskede valg i juni, men det svirrede med rygter om, at kongen som følge af kriser i Jordans nabolag – i Irak, Libanon og Palæstina – ville vælge at udskyde parlaments- og lokalvalgene, som ifølge forfatningen skulle finde sted denne sommer. Under indtryk af den tiltagende al-Aqsa-in-

tifada valgte Abdallah II i 2001 fx at opløse parlamentet uden at udskrive nyvalg, som først blev gennemført i 2003, hvorfor Jordan i to år var uden parlament og blev regeret efter kongeligt dekret.

Først på sommeren stod det dog klart, at mens parlamentsvalget ville blive udskudt til et endnu ikke fastsat tidspunkt, ville lokalvalgene faktisk blive gennemført. Herpå fulgte en kortvarig og sløv valgkamp, som iagttagere har beskrevet som uden substans eller større engagement, da de fleste kandidater syntes at sætte deres lid til familienetværk og aftaler mellem forskellige stammer frem for større valgkampagner baseret på politiske budskaber eller en egentligt parti-politisk platform.

Den mest markante undtagelse fra dette billede af en relativt søvnig valgstemning kom fra IAF, der højlydt beskyldte regimet for chikane, hvilket var et forvarsel om de senere begivenheder.

På selve valgdagen, som kongen havde gjort til officiel fridag, var det kun omkring 1,2 mio. ud af de små to mio. der havde ladet sig registrere, de begav sig til valglokalerne for at afgive deres stemme. Valgdeltagelsen varierede dog meget. I Wada Araba nåede den helt op på 90 procent, mens det i Amman var nødvendigt også at lade valglokalerne være åbne den følgende dag, idet stemmeoptællingen ifølge valgloven først kan indledes når valgdeltagelsen er nået over de 50 procent.

Selve valgresultatet var alt andet end opsigtsvækkende. Ud af de godt 2300 kandidater var det især erklærede pro-regime eller såkaldt uafhængige kandidater, der opnåede valg, herunder en række transjordanske stammeledere, der hører blandt det hashemitiske kongehus' traditionelle loyale støtter.

Det første lokalvalg, hvor både borgmesterposten og samtlige lokalrådsmedlemmer var på valg, bekræfter billedet af det politiske landskab i det relativt konservative Jordan som fortsat præget af stamme- eller familie-loyalitet, hvorimod politiske partier eller ideologiske programmer spiller en marginal rolle.

98 procent af jordanerne har således aldrig været medlem af noget politisk parti, og af de stemmer, der blev afgivet til det foregående parlamentsvalg i 2003, gik kun omkring 17 procent til kandidater, der stillede op for et specifikt parti. Ud af de omkring 30 partier, der eksisterer, er det endvidere kun IAF, der kan siges at have en bredere græsrodsfundering og en form for ideologisk program. En række af de øvrige repræsenterer i praksis en enkelt person og betegnes til tider som 'sofapartier', da samtlige medlemmer angiveligt skulle kunne sidde i samme sofa.

Et andet udtryk for, hvordan familien og stammen fortsat spiller en ikke ubetydelig rolle i store dele af befolkningen, er *Jordan Times'* beretning om, hvordan mange kvindelige vælgere skulle have valgt at stemme

på mandlige familiemedlemmer. Det til trods for, at den jordanske kvindebevægelse op til valget havde forsøgt at sikre en større kvindelig repræsentation gennem en større national kampagnen med slogans som 'I (mænd) tiltror kvinder jeres børns opdragelse, tiltror I dem også at tjene jeres land?' og 'Mit hjem, min kommune, mit land, en tillid jeg kan stå inde for'.

Da stemmerne var talt op stod det klart, at af de 205 kvinder, der fik plads i lokalrådene, opnåede de 20 direkte valg, mens de øvrige fik en plads via det nye 20 procent kvotesystem. I sammenligning med 2003 har de nye lokalråd dog fået en større kvindelig repræsentation, idet der dengang kun var fem, der opnåede direkte valg, hvortil kom 97 udpegede medlemmer. Ud af de seks kvindelige borgmestercandidater blev én valgt i byen Hassa, som ellers regnes for at ligge i et relativt konservativt område.

Opsigtsvækkende valg

Mens selve valgresultatet ikke var videre opsigtsvækkende, endte valget dog alligevel med at vække opsigt og fandt som sagt også vej til *International Herald Tribune* såvel som *Economists* spalter. Nogle timer efter at valglokalerne var åbnet, erklærede IAF således, at de trak sig ud af valget, da man ikke længere ville tage del i, hvad der blev betegnet som en 'farce', og hvad generalsekretær i

IAF, Zaki Bani Irsheid, efterfølgende betegnede som en 'massakre mod demokratiet'.

Hermed blev lokalvalget ikke blot boykottet af landets toneangivende islamiske bevægelse, men også af den ledende oppositionsblok såvel som landets eneste reelle politiske parti. I månederne op til valget havde det været diskuteret, om IAF ville deltage eller boykotte valget, som det – på nær i Amman – var sket ved lokalvalgene i 2003.

I maj havde IAF eksempelvis truet med ikke at deltage. Siden forlød det imidlertid, at man frem for at stå uden for lokalvalget i stedet overvejede at opstille særligt mange kandidater, herunder personer med den 'rette' familie/stammemæssige baggrund, for herved at øge sin indflydelse uden for Jordans tre største byer, Amman, Zarqa og Irbid. I så fald ville dette være et brud med den tilbageholdenhed, som IAF tidligere har udvist for at undgå at provokere regimet. Da de endelige valglistes forelå, viste det sig dog, at kun 33 af de over 2000 kandidater kom fra IAF, og i det lys kan boykotten virke irrelevant, og det efterfølgende postyr overraskende.

Som nævnt er lokalvalget imidlertid blevet set som en generalprøve på det forventede parlamentsvalg og kan endvidere give et billede af den aktuelle politiske udvikling i det lille ørkenrige. På den baggrund kan der alligevel være grund til at se nærmere på nogle af de forklaringer, der

har været givet på, at IAF midt i valghandlingen valgte at trække sig. Forenklet er det muligt at give to umiddelbart meget forskellige udlægninger af begivenhederne, som begge giver en vis mening – og ikke nødvendigvis behøver at være gensidigt udelukkende.

Version 1: Politisk farce

Den første forklaring tager afsæt i IAF's egen begrundelse for uden varsel at trække sig midt i valghandlingen. I en uddybning af, hvorfor valget skulle være en 'farce' og 'massakre mod demokratiet' forklarede IAF, at man havde observeret systematisk valgsvindel.

Ud over at referere til beretninger om vælgere, der af sikkerhedspolitiet var blevet blokeret adgang til valgsteder, valgurner, der på forhånd var fyldte, og chikane af IAF's kandidater forklarede IAF, at man endegyldigt besluttede sig for at trække sig efter at have fået informationer om, at civilt klædt militær blev transporteret med busser mellem de valgsteder, hvor IAF havde kandidater, med ordre til at skulle stemme på kandidater, der udfordrede IAF. For at sikre at der blev stemt 'rigtigt' skulle afstemningen endvidere være foregået ved opråb under henvisning til, at soldaterne angiveligt var analfabeter.

Alle disse historier blev på det skarpeste afvist af regeringens talsmand, Nasser Judeh, der erklærede

valgene 'frie og fair', og premierminister Marouf al-Bakhit betegnede samtidigt IAF's beslutning som ulovlig, ligesom talsmanden for offentlig sikkerhed, major Bashir al-Daaja, benægtede, at det i det fattige Jawa-kvarter i Amman var kommet til voldsomme sammenstød mellem uropoliti og vælgere med flere sårede.

I lyset af nogle af de uafhængige beretninger om valget, forløbet op til valget og det generelle politiske system i Jordan kan man dog ikke på forhånd afvise, at valget har været langt mindre frit og fair end, hvad regimet forsøger at give indtryk af. Hvad det generelle politiske system angår, er det nærliggende at erindre sig Daniel Brumbergs bemærkning om, hvordan det snarere er 'rule by law' end 'rule of law' som kendetegner de såkaldte 'liberaliserede autokratier', her iblandt Jordan.

Lovgivning er således ikke blot skrevet *af*, men *for* regimerne, idet den sikrer dem en privilegeret rolle, mens oppositionen systematisk forfordes. I Egypten har man set dette ved den nye forfatningsændring, hvor de særlige beføjelser, som de seneste årtiers undtagelsestilstand har givet regimet, nu blot er indskrevet i forfatningen.

I jordansk sammenhæng afspejler denne form for 'rule by law' sig i flere kontroversielle aspekter ved de jordanske valglove. Valgdistrikterne er fx udformet sådan, at traditionelt pro-hashemitiske områder begunstiges med flere parlamentspladser på

bekostning af især de større byer, hvor en stor del af landets palæstinensiske befolkning bor, og IAF almindeligvis har stået stærkt. Der skal således ni gange så mange stemmer til at få valgt én kandidat i Amman i sammenligning med Kerak.

Amman er endvidere undtaget den nye og mere demokratiske måde at sammensætte lokalrådene på. Også efter den nye lokalrådslov skal borgmesteren udpeges af kongen, som også sammensætter halvdelen af de 64 lokalrådspadser. På den baggrund er den lave valgdeltagelse i Amman måske mindre overraskende.

Et andet kontroversielt aspekt ved de jordanske valglove er det såkaldte 'en-mand-en-stemme'-system, som efter MB's valgsejr tilbage i 1989 afløste et system, hvor hver vælger havde lige så mange stemmer, som der var pladser i en valgkreds. Mens dette fra et dansk perspektiv måske kan virke irrelevant, peger kritikere på, hvordan det nuværende system modvirker en vælgeradfærd, hvor man stemmer efter politisk overbevisning, og forfordeler herigenkandidater, der repræsenterer politiske partier, men er uden den 'rigtige' stamme/familiebaggrund.

I et relativt traditionelt samfund som det jordanske er der således en tendens til, at den første stemme i reglen vil gå til et medlem af familien/stammen, men ved at have flere stemmer, som i 1989, ville der også være mulighed for at stemme i hen-

hold til ens egen politiske overbevisning. Skeptikere peger dog på, at det er ligeså sandsynligt, at de følgende stemmer vil blive afgivet ud fra samme motiver som den første.

Man skal erindre sig, at uanset hvordan de er blevet valgt, har de folkevalgte i lokalrådene og i parlamentet meget begrænsede beføjelser, idet den reelle magt i vidt omfang ligger uden for parlamentet. Man kan sige, at 'magtens tredeling' i Jordan foregår mellem den stadig mere magtfulde efterretningstjeneste, hoffet (*diwan*) og kongen selv, som har den endelige magt og ikke skal stå til ansvar for parlamentet.

Der er desuden grund til at hæfte sig ved en række konkrete episoder i den ellers søvnige optakt til valget. Gennem sommeren beklagede IAF sig således gentagne gange over, at deres kandidater var udsat for en systematisk chikane fra regimet. Det skulle blandt andet have givet sig udslag i, at en række professorer med bånd til IAF var blevet fyret fra Zarqa universitet, og syv medlemmer af IAF var endvidere blevet arresteret med anklager om at udgøre en trussel mod nationens sikkerhed, og da der blev berettet herom på IAF's hjemmeside, blev den pludseligt udsat for hacker-angreb, så den gik ned.

Frem for at se disse begivenheder som isolerede hændelser op til et valg er det nyttigt at anlægge et større historisk perspektiv, idet det er oplagt at se dem som udtryk for den

forandring, der har fundet sted i forholdet mellem det hashemitiske regime og MB.

Fra symbiose ...

Det jordanske MB har historisk stået i en meget anderledes relation til den politiske magt, end det er tilfældet i Syrien, hvor der er dødsstraf for at være medlem af broderskabet, som i 1982 led nederlag ved en åben og meget blodig revolte mod Asad-regimet, såvel som i Egypten, hvor brødrene var i åben konfrontation med Nasser og i dag regelmæssigt arresteres samtidigt med, at de er repræsenteret i parlamentet som uafhængige, idet religiøse partier såvel som MB selv er forbudt.

I Jordan, hvor det hashemitiske monarki fra statens opretelse i 1920'erne har forsøgt at legitimere sig gennem en islamisk-arabisk identitet og ofte betonet sine slægtsbånd tilbage til profeten Muhammed, opstod der i 1950'erne derimod nærmest et symbiotisk forhold mellem regimet og MB, der i sin jordanske variant er kendetegnet ved både at være reformistisk og fredeligt og endvidere anerkender det hashemitiske monarkis legitimitet.

Broderskabet var på flere måder nyttigt for kongen: MB kunne understøtte monarkiets islamiske fremtoning og medvirke til at balancere anti-monarkistiske og -hashemitiske kræfter af såvel sekulær som islamistisk karakter. Herudover kunne det

opsuge religiøse strømninger i det konservative samfund og herigen- nem imødegå tolkninger af islam, der kunne udgøre et alternativ til den hashemitiske version og eventu- elt bruges i en mobilisering mod re- gimet. Til gengæld nød MB en sær- ligt privilegeret position i det jor- danske samfund.

Da den politiske scene og det jor- danske civilsamfund lukkes ned i 1957 efter en kortvarig politisk åb- ning med ganske frie valg og afløses af tre årtiers undtagelsestilstand, hvor partier og politiske bevægelser forbydes, og de fleste ngo'er oplø- ses, er MB således en af de få bevæ- gelser, som fortsat får lov til at virke.

Fra 1950'ernes missionerende ar- bejde og repræsentation i forskelli- ge regeringer udvikler deres aktivi- teter sig til et voksende engagement i uddannelsessektoren i 1960'erne, og fra 1970'erne ekspanderer deres aktiviteter i form af et stadigt større velgørenhedsarbejde. Ikke mindst ved hjælp af oliepenge fra Golfen oprettes der skoler, sundhedsklinik- ker og ungdomscentre samtidigt med, at MB opnår en voksende re- præsentation i de faglige forbund.

Da den politiske scene genåbnes i 1989, står MB stærkt i sammenlig- ning med andre politiske kræfter, der i årtier ikke havde haft samme mulighed for at organisere sig i det åbne og opnå en folkelig goodwill svarende til den, som MB nød pga. sit sociale arbejde. Hertil kom, at de globale og regionale ideologiske vin-

de hverken var favorable for sociali- stiske eller klassisk arabisk nationali- stiske bevægelser som dem, der i 1950'erne havde været toneangiven- de i jordansk politik.

Ved det første og relativt frie par- lamentsvalg i 1989 får MB da også et godt valg med cirka 30 procent af stemmerne, hvilket ikke blot sikrer dem 34 ud af parlamentets 80 plad- ser, men en overgang også skaffer dem plads i regeringen.

... til skilsmisse

Allerede i begyndelsen af 1990'erne er der imidlertid tegn på, at forholdet mellem MB og det hashemitiske regime er under forandring. Samti- digt med at politiske partier på ny bliver tilladte, indføres den førort- talte 'one-man-one-vote'-valglov op til parlamentsvalget i 1993, hvilket MB – med en vis ret – tolker som et forsøg på at stække det nyoprettede IAF, og de muslimske brødre ender denne gang med kun at få 17 ud af 110 pladser i parlamentet.

Det skal retfærdigvis nævnes, at denne vigende tilslutning også kan skyldes en folkelig skuffelse over, at heller ikke MB var i stand til at ind- fri sine valgløfter. Efter den israelsk- jordanske fredsftale i 1994 for- værres forholdet yderligere, da MB i et forsøg på at finde en plads i det nye og mere konkurrencebetonede politiske landskab sætter sig i spid- sen for den såkaldte anti-normalise- ringsbevægelse i forhold til Israel.

Samtidigt kritiserer man skarpt de tiltagende deliberaliseringer, som kommer til at præge årtiets anden halvdel, hvor IAF og den øvrige opposition eksempelvis vælger helt at boykotte parlamentsvalget i 1997 som en reaktion på indskrænkninger i presse- og ytringsfriheden.

Mens IAF's beslutning om at deltage i lokalvalget i 1999, som Abdallah II udskrev kort tid efter at have overtaget magten fra sin afdøde far, kong Hussein, kunne tolkes som et varsel om en ny begyndelse i forholdet mellem MB og det hashemitiske regime, stod det i begyndelsen af det nye årtusinde dog klart, at forholdet snarere udviklede sig til det værre. Iagttagere vurderer således, at det ikke mindst var af frygt for, at IAF ville lukrere på de afledte spændinger og den vrede, som den genopblussede Palæstina-konflikt skabte i Jordan, at Abdallah som tidligere nævnt ikke valgte at udskrive nyvalg i 2001, men i stedet hjemsendte parlamentet i en toårig periode.

Siden er det blevet endnu tydeligere, at den historiske symbiose er på vej mod en skilsmisse. Den såkaldte ' Hamas-våbenlager-sag' udløste ikke blot en krise i det jordanske regimes forhold til Hamas, men også i forhold til IAF. Hele affæren blev udløst af, at den jordanske efterretningstjeneste i april 2006, umiddelbart før en delegation for den Hamas-ledte palæstinensiske regering skulle have besøgt Amman, offentliggjorde, at de havde opda-

get, hvad der blev udlagt som et hemmeligt Hamas-våbenlager på jordansk jord. Ud over at anklage Hamas for at krænke jordansk suverænitet og for at føre Jordan ind i den militante kamp mod Israel blev IAF anklaget for meddelagtighed.

Både Hamas og IAF afviste alle anklager og hævdede, at hele sagen derimod var et komplot, som skulle give regimet en undskyldning for at aflyse det planlagte besøg og i øvrigt medvirke til at miskreditere såvel IAF som Hamas, som Jordans vestlige donorlande ønskede isoleret.

Herpå fulgte den såkaldte 'Zarqawi-sag', hvor fire parlamentsmedlemmer fra IAF blev arresteret, da de i sommeren 2006 var på et kondolence-besøg hos familien til den jordansk-fødte Abu Musab Zarqawi, efter at bagmanden til en lang række terrorangreb i Irak såvel som hotel-bomberne i Amman den 9. november 2005 var blevet dræbt i juni 2006. To af de anklagede blev siden frataget deres plads i parlamentet ved en særlig sikkerhedsdomstol og idømt 13 måneders fængsel under henvisning til, at de havde anstiftet til national splid. Som det tidligere er set, valgte kongen som en gestus efterfølgende at benåde de to, men uden at ophæve selve dommen, hvilket betyder, at de ikke kan stille op til et kommende parlamentsvalg.

Selvom hele 'Zarqawi-sagen' blev fulgt tæt af den jordanske presse, er der dog et interessant aspekt, som næsten ikke blev nævnt, men tjener

som indikation på, at denne sag i høj grad skal ses i forlængelse af det stadigt mere anspændte forhold mellem MB og det hashemitiske regime. De fire IAF-medlemmer var således ingenlunde de eneste, der lagde vejen omkring Zarqa for at aflægge den efterladte Zarqawi-familie et kondolence-besøg. Der skulle derimod have været hundredvis af mennesker, hvoriblandt man angiveligt skulle finde en stor repræsentation af prominente transjordanske stammeledere fra de mere traditionelle områder af Jordan. Mens ingen af disse blev arresteret, skete dette – foruden for de fire IAF-folk – til gengæld for en *al-Jazeera*-journalist, da vedkommende forsøgte at dække begivenheden og få et interview med de efterladte.

Den historiske symbiose synes således at have forandret sig til stadigt stærkere spændinger, hvis ikke ligefrem sammenstød, hvor de muslimske brødre, der som sagt traditionelt har praktiseret en fredelig reformstrategi og anerkendt det hashemitiske monarkis legitimitet, men kritiseret en række af dets politikker, i stigende grad forsøges forbundet til en militant islamisme.

I det lys er det interessant at bemærke, hvordan Bakhit i et interview efter lokalvalget ikke blot erklærede IAF's boykot for ulovlig. Den nuværende premierminister og tidligere chef for efterretningstjenesten henviste også til, hvordan MB skulle være blevet kapret af såkaldte

radikale og umodne elementer, der med entusiasme fulgte udviklingen i andre dele af regionen, og han advarede i forlængelse heraf om, at Jordan risikerede at blive trukket ind i en situation svarende til Nahr al-Bared, som er den palæstinensiske flygtningelejr i Libanon, hvor der siden maj har været blodige kampe mellem den militante islamistiske bevægelse Fatah al-Islam og libanesisk militær.

Disse udtalelser er af flere iagttagere blevet tolket som en klar eskalering af konflikten og har endvidere givet anledning til spekulationer, om regimet ligefrem planlægger at lade 'overtrædelserne' ved lokalvalget være anledning til en tvangsopløsning af IAF samtidigt med, at de muslimske brødre forbydes at beskæftige sig med politik. Samtidigt med at Bakhits henvisninger til Nahr al-Bared givetvis primært skal ses som et forsøg på at miskreditere MB, peger han imidlertid implicit samtidigt på en anden udvikling inden for den islamistiske opposition, som også kan medvirke til at forklare IAF's overraskende boykot af lokalvalget.

Version II: Panikhandling

Som sagt er det også muligt at identificere andre udlægninger end IAF's forklaring om, at man havde valgt at trække sig ud af lokalvalget i protest mod den 'massakre mod demokratiet' som den jordanske 'faca-

de-demokratisering' repræsentere-
de, hvor oppositionens krav om
ægte politiske reformer i stigende
grad blev undertrykt af et stadigt
mere autoritært regime.

Det er således ikke blot skikkelser
som Bakhit og regeringens talsmand
Judeh, men også uafhængige lokale
og internationale iagttagere, der har
foreslået, at – i hvert fald en del af –
forklaringen på IAF's pludselige
boykot efter at valglokalerne var
åbnet, var at ledelsen (for) sent ind-
så, at man stod til et dårligt valg og i
en panikhandling trak sig ud af den-
ne generalprøve på parlamentsval-
get i håb om, at valget herved ville
fremstå som illegitimt og derved
ikke afsløre den faldende vælgertil-
slutning til IAF.

Som støtte for denne forklaring
kan man eksempelvis pege på, at
mange af de begrundelser, som IAF
anførte for at trække sig, ingenlun-
de er nye herunder valgsystemets
særlige karakter, ligesom en del af
chikanen mod IAF's kandidater var
foregået før selve valget.

Det kan på den baggrund overra-
ske, at man ikke på forhånd havde
gjort op med sig selv, om man på
grund af de mange deliberalisering-
er ikke vil deltage og herigennem
legitimerer et (delvist) arrangeret
valg, som det var tilfældet i 1997, el-
ler alternativt havde besluttet sig for
at deltage på trods af den forforde-
ling, der finder sted, for herved at
vinde en form for moralsk sejr over
det facade-demokratiske regime,

som det har været tilfældet med de
muslimske brødre i Egypten.

Igen kan der være grund til at an-
skue denne alternative udlægning i
et lidt bredere historisk perspektiv,
idet man herved vil få blik for, hvor-
dan lokalvalget afspejler nogle af de
forskydninger, der synes at være fo-
regået i den 'islamske trekant', som
har kendetegnet forholdet mellem
islam og politik gennem de seneste
tre årtier.

Den tredje pol

Mens der som beskrevet historisk
har eksisteret et symbiotisk forhold
mellem det hashemitiske regime og
MB, der frem til 1989 var den eneste
lovlige islamiske NGO, opstod der i
løbet 1970'erne en tredje 'pol' i
form af fremkomsten og udbredel-
sen af en puritansk salafistisk islam-
tolkning ikke mindst gennem elever
af sheikh Nasir al-din al-Bani, der
var flygtet til Jordan fra Syrien.

Denne strømning bærer således
en række fællestræk med den saudi-
ske wahabisme, mens den på flere
måder til gengæld adskiller sig fra
de jordanske muslimske brødre.

For det første er der tale om en
meget puritansk og bogstavstro
islam-forståelse, der stiller sig skep-
tisk over for innovation og nyfor-
tolkninger såvel som den mere prag-
matiske islam-forståelse, der almin-
deligvis har kendetegnet Jordans
MB.

For det andet finder man en også

en ganske anden forståelse af det hashemitiske monarki, der i modsætning til MB – i reglen – ikke anses at være legitimt. Der er derfor heller ikke mulighed for en symbiotisk relation, hvor man giver regimet et 'religiøst skær' mod særlige privilegier. Salafisterne er kendetegnet ved at holde sig uden for formel politik og søger eksempelvis ikke repræsentation i parlamentet eller lignende, men er i sin fredelige variant kendetegnet ved en relativ apolitisk indstilling, hvor fokus ligger på missionsvirksomhed, og i sin miliante *jihad*-variant karakteriseret ved accept af politisk vold.

Der er for det tredje tale om en anden form for organisering end MB's formelle og åbne organisationer. Som en konsekvens af det historiske forbud mod religiøse ngo'er på nær MB, den fortsatte bureaukratiske kontrol med formelle ngo'er og jihadi-salafisternes voldelige og ulovlige aktionsformer er der i vidt omfang tale om en uformel og løs netværksorganisering, der er langt sværere at overvåge.

Historisk har denne salafistiske strømning udviklet sig fra i 1970'erne primært at være en puritansk religiøs bevægelse til at blive mere politisk, men også mere militant efter de såkaldte 'Afghanistan-veteraners' hjemkomst i løbet af 1980'erne. I løbet af 1990'erne er der således en række eksempler på bombeangreb på biografte og spiritusbutikker. I 1996 oprævles den såkaldte

Bayat al-Imam-gruppe, ifølge hvis leder Abou Muhammed al-Maqdisi muslimer ikke er bundet af de siddende regimers lovgivning, da de er illegitime og bør væltes ved en revolution.

Omkring årtusindskiftet bliver der endvidere gennemført en række attentater mod amerikanske mål i Jordan, og efter at flere spektakulære attentater er blevet forpurret, oplever Amman, hvad jordanere gerne betegner som deres egen '9/11' i form af de førromtalte 9. november-hotelsbombninger, som den jordansk-fødte Afghanistan-veteran Zaraqawi tager ansvaret for.

Det er særdeles vanskeligt at vurdere udbredelsen af sådanne uformelle netværk ligesom det er svært at bestemme, i præcis hvilket omfang denne salafistiske islam-forståelse – i sine fredelige og militante varianter – finder opbakning i den jordanske befolkning.

Blandt iagttagere hersker der dog en general opfattelse af, at den gennem de senere år – og ikke mindst i forlængelse af (borger)krigen i Irak, hvis sunni-arabiske befolkning nyder stor moralsk og til tider mere end det støtte blandt mange jordanere – har vundet frem både inden for nogle grupper i de palæstinensiske flygtningelejre og i de traditionelt pro-hashemitiske konservative stammeområder.

Det er i det lys værd at erindre sig de førromtalte mange, men i den jordanske presse uomtalte kondolence-

besøg hos Zaraqawi-familien af prominente transjordanske stammeledere. I forlængelse heraf er det endvidere interessant at notere sig *International Crisis Groups* beretning om, hvordan det hashemitiske regime i 1990'erne angiveligt ofte har vendt det blinde øje til den ellers anti-monarkistiske salafismes udbredelse, idet den blev anset som nyttig i en del og hersk-strategi, der skulle svække MB.

Intern splittelse

Ud over – eller måske delvist som en følge af – at MB har mistet sin historisk særligt begunstigede position og i stedet både befinder sig i en rivalisering med sin tidligere hashemitiske 'partner' og samtidigt udfordres af en anden form for islamisme, er det endvidere oplagt at se den sene boykot-beslutning i lyset af den voksende interne splittelse og svækkelse, som partiet skulle have oplevet i de senere år.

Forenklet taler man således om, at IAF er opsplittet i to fløje, der bl.a. deler sig i spørgsmålet om forholdet til det hashemitiske regime og om forholdet til Palæstina-konflikten, herunder rivaliseringen mellem Fatah og Hamas og sidstnævntes magtovertagelse i Gaza.

Hvad man kunne kalde IAF's 'old school', hvor de transjordanske muslimske brødre især skulle være at finde, ønsker en form for tilbagevenden til det gamle gode forhold

med det hashemitiske regime og er mere fokuseret på interne jordanske forhold, hvorimod den anden og mere palæstinensisk-dominerede pro-Hamas fløj ønsker en skarpere profil i forhold til Palæstina-spørgsmålet, selv hvis det koster tidligere tiders særlige forhold til paladset.

Denne interne splittelse skulle bl.a. være kommet til udtryk i en ledelse, som i sammenligning med fx det egyptiske MB fremstår som svag – og af nogle endog betegnes som inkompetent og ineffektiv. Man har endvidere haft vanskeligt ved at formulere et sammenhængende politisk program med svar på nogle af de sociale og økonomiske problemer, Jordan står overfor. IAF har heller ikke formået at 'kapitalisere' på den regionale udvikling i modsætning til islamistiske bevægelser andre steder, der gennem de seneste år har oplevet stor folkelig tilslutning.

Det er ikke mindst i dette lys at man skal se de verserende rygter før lokalvalget om, at der i tilfælde af et dårligt valg ville være mulighed for en sprængning af IAF, hvor de mest frustrerede måske endog ville vælge det parlamentariske system fra ud fra en betragtning om, at det alligevel ikke er muligt at få reel politisk indflydelse ad denne vej.

Fortsat facadedemokratisering

I optakten til denne sommers jordanske lokalvalg blev valget som

nævnt både fremstillet som en del af en større demokratisk reformproces og som en form for generalprøve på det parlamentsvalg, som ifølge kongen vil finde sted senere på året. Selvom selve valgresultatet ikke var videre overraskende, kom valget som beskrevet alligevel ikke til at gå som forventet. Frem for at vise at Jordan gør fremskridt i sin politiske udvikling, synes lokalvalget snarere at rejse en række kritiske spørgsmål, hvad angår udsigterne for de kommende års politiske udvikling, der ifølge den såkaldte National Agenda-plan, som blev lanceret tilbage i 2005, men siden er så godt forsvundet fra den jordanske dagsorden, skulle være præget af en lang række omfattende politiske reformer og liberaliseringer.

Såfremt der rent faktisk bliver afholdt parlamentsvalg i løbet af de kommende måneder, er det et åbent spørgsmål, om IAF får lov til/selv vælger at stille op, men de fleste iagttagere finder det mindre sandsynligt i dag end før lokalvalget. Det hashemitiske regime vil givetvis være ganske tilfreds, hvis IAF ikke stiller op, idet man herved både slipper for et irritationselement i den politiske proces og for at skulle manipulere valgkamp og -handling i samme grad som vanligt. En sådan udvikling vil dog være skidt for den politiske udvikling og måske også for det hashemitiske regime selv.

Trods intern splittelse og svækkelse er IAF stadigvæk Jordans største

og bedst organiserede hvis ikke eneste *reelle* politiske parti med en egentlig græsrodstilslutning. Samtidigt udgør IAF den ledende oppositionsblok, der i modsætning til mange af de uafhængige kandidater, som repræsenterer bestemte familier eller stammer, ofte har krævet ægte politiske reformer og en øget reel rolle til det jordanske parlament.

Man vil ligeledes kunne forestille sig, at en allerede voksende politisk apati blandt den jordanske befolkning vil tage yderligere til ud fra en betragtning om, at det alligevel ikke synes at være muligt at skabe politisk forandring gennem deltagelse i valg. Mens parlamentet måske vil blive (endnu) mere samarbejdsvilligt, vil det til gengæld i endnu mindre grad afspejle det egentlige spektrum i jordansk politik.

Hertil kommer, at et IAF uden plads i parlamentet og et marginaliseret MB ikke nødvendigvis behøver at være ensbetydende med, at det vil lykkes kongen at monopolisere sin hashemitiske tolkning af islam, sådan som det bl.a. er forsøgt gennem den såkaldte 'Amman-deklaration' og ny lovgivning, hvor det kun er statsudpegede imamer, der må udstede fatwaer, som det endvidere er ulovligt at kritisere. Alternativet til MB kan således meget vel være en styrkelse af grupper, der abonnerer på en mere radikal og måske endog militant tolkning af islam, og som arbejder under jorden frem for gen-

nem det formelle politiske system. Desuden udfordrer de i modsætning til IAF ikke kun den førte politik, men også det hashemitiske regimes legitimitet.

Det betyder hverken at Abdallah II vil blive den sidste hashemitiske monark, som en israelsk general uforvarende kom til at profetere, eller at han vil blive væltet ved en folkelig revolte, som foreslået i en artikel i *Los Angeles Times*. Heri blev Jordan sammenlignet med det iranske monarki, hvis shah endte med at være stadigt mere fremmedgjort for sit eget folk og afhængig af utilstrækkelig amerikansk støtte. Selv om det hashemistiske monarkis dage efter alt at dømme ingeniunde er talte, er det på den anden side heller ikke sandsynligt at Jordan står over for at gøre store fremskridt i sin politiske udvikling.

Der synes snarere at være udsigt til i bedste fald en fortsat facade-demokratisering, hvor man forandrer for at bevare, eller til en egentlig mere repressiv og mindre liberal udvikling, der snarere giver mindelser tilbage til tiden før den politiske åbning i slutningen af 1980'erne.

Morten Valbjørn er ph.d.-stipendiat ved Institut for Statskundskab, Århus Universitet, og ekstern lektor ved Center for Mellemøststudier, Syddansk Universitet. E-mail: mortenv@ps.au.dk

Udvalgt litteratur

- Bank, André: Jordan, pp. 307-324 in Congressional Quarterly, The Middle East, 11th edition, 2007 Washington D.C.
- Daragahi, Borzou: Jordan's King Risks Shah's Fate, Critics Warn, Los Angeles Times, October 2007
- International Crisis Group: Jordan's 9/11: Dealing with Jihadi Islamism, Middle East Report no. 47, November 23, 2005
Jordan Times, (www.jordantimes.com)
- Lust-Okar, Ellen (2002). "The Decline Of Jordanian Political Parties: Myth Or Reality?", International Journal of Middle East Studies, 33, 2, pp. 545-569.
- Lynch, Marc: Abu Aardvark Blog, (<http://abuaardvark.typepad.com>)
- Mideastwire (<http://www.mideastwire.com/>)
- Rice, Condoleeza: Briefing En Route Shannon, Ireland, Press briefing on October 1, 2006. (<http://www.state.gov>) .
- Rosen, Nir: Thinking Like a Jihadist, World Policy Journal, 23, 1, pp. 1-16. 2006
- Schenker, David: The Islamist Boycott of Jordanian Municipal Elections: A Victory of Public Relations or Politics?, Washington Institute for Near East Policy – Policy Watch, August 7 #1269, 2007
- Valbjørn, Morten: Hvor og hvad er Jordan?: Jordansk stats- og nationsbygning", Den Jyske Historiker, 110-111, pp. 74-102.
- Wiktorowicz, Quintan: The Management of Islamic Activism – Salafis, the Muslim Brotherhood, and State Power in Jordan, Albany: State University of New York Press, 2006.

Marokkansk demokratisk teater

Julie Pruzan-Jørgensen

Valget var måske ikke nogen stor øvelse i demokrati, men den lave valgdeltagelse udstillede problemerne i regimets officielle reformproces

Parlamentsvalg i den arabiske verden er ikke kendt for at medføre større politiske forandringer og påkalder sig derfor sjældent større international bevågenhed. Det gjaldt dog ikke for det marokkanske parlamentsvalg den 7. september 2007, der forudgående var genstand for massiv international bevågenhed. Det skyldtes i særdeleshed to forhold.

For det første skønnes Marokko at være et af de 'demokratiske foregangslande' i Mellemøsten og Nordafrika, og der var derfor store forventninger til valgets demokratiske karakter. Marokko har i de senere år under kong Mohamed VI's ledelse gennemgået en række politiske reformer, som betyder, at man i dag kan bevæge sig, klæde sig og endog udtale sig relativt frit i forhold til normen i det øvrige Mellemøsten og Nordafrika. Og der var forud for val-

get udsendt et klart signal fra kongehuset om, at valget den 7. september skulle adskille sig fra tidligere tiders mere eller mindre frie og troværdige valg handlinger og dermed udgøre en afgørende begivenhed i landets 'demokratiske transition'.

Det marokkanske indenrigsministerium havde derfor i månederne op til valget brugt store ressourcer på at forberede valg handlingen ved blandt andet at træne valgtilforordnede, informere om valget og oprette nye stemmelokaler for dermed at lette befolkningens adgang til parlamentsvalget.

Den anden årsag til den store forudgående bevågenhed var, at de fleste meningsmålinger pegede på, at det moderate PJD parti (Retfærdighed og Udvikling) ville opnå meget væsentlig fremgang ved valget. I dagene inden valget blev PJD spået en fremgang fra 42 til helt op til mel-

lem 70 og 80 af parlamentets 325 sæder. Dermed ville PJD blive både valgets sejrherre og parlamentets største politiske parti. Det ville i givet fald også være første gang, et islamistisk parti ville få lov at sejre ved et parlamentsvalg i Nordafrika siden den katastrofale FIS-sejr, der i 1991-92 kastede nabolandet Algeriet ud i 10 års blodig borgerkrig.

Men det kom langt fra til at gå som ventet. Til de fleste iagttages store forbavselse opnåede PJD slet ikke de ventede resultater. Godt nok fik partiet en beskedent fremgang, men den var langt fra den ventede jordskredssejr, og partiet blev ikke parlamentets største parti. Som en endnu større overraskelse blev valgdeltagelsen rekordlav, idet der paradoksalt nok kun var 37 procent af marokkanerne, der valgte at stemme ved landets mest frie og transparente valg nogensinde.

Hvordan skal det overraskende valgresultat udlægges? Skal det forstås som et udtryk for, at islamiseringen i Marokko alligevel ikke er så gennemgribende, som hidtil antaget? Og hvad med den lave stemmeprocent? Hvad udtrykker den – og hvad er dens implikationer for det marokkanske regime, der havde lagt megen vægt på at gennemføre et transparent og folkeligt engagerende parlamentsvalg? Vil den lave stemmeprocent kunne true regimets hidtidige succesfulde balanceakt mellem at fastholde grundlæggende magtstrukturer parallelt med

introduktion af en række begrænsede politiske reformer? Disse og andre spørgsmål diskuteres i den følgende analyse af parlamentsvalget i Marokko, som tager sit afsæt i en række konkrete situationer og personlige observationer fra valgkampen.

Sejren der udeblev

PJD udspringer oprindeligt af en radikal og regimekritisk gruppe *al-shabiba al-islamiyya* (Islamisk Ungdom), men er gennem de seneste godt 15 år blevet en stadig mere moderat, demokratisk indstillet og regimevenlig politisk aktør. Partiet deltog for første gang i et marokkansk parlamentsvalg i 1997 og blev parlamentets tredje største parti ved det seneste parlamentsvalg i 2002, selvom det kun stillede op i et begrænset antal valgkredse.

Foruden de to store, erklærede ikke-voldelige islamistiske bevægelser i Marokko, PJD og *al adl wal ihsan* (Retfærdighed og Godgørelighed) findes der en underskov af radikale islamistiske grupperinger. En sådan gruppe fra slumkvarteret Sidi Moumen gennemførte den 16. maj 2003 den første større islamistisk inspirerede terroraktion i Marokko, hvor 14 unge selvmordsbombere sprang sig selv og 33 ofre i luften ved en række vestlige og jødiske mål i Casablanca.

Selvom PJD var uden forbindelse til de unge terrorister, blev partiet i

kølvandet på terrorbomberne udsat for omfattende kritik og måtte kæmpe for sin fortsatte eksistensberettigelse på den tilladte politiske scene i Marokko. Det medførte udrensning af de mest markante og stridbare figurer i partiets ledelse samt modifikationer af partiets diskurs.

I dag fungerer PJD som et velorganiseret politisk parti og en væsentlig aktør i det marokkanske parlament. Partiet fremstår som en pendant til navnebroderen AKP i Tyrkiet og dets *islam light*, idet PJD fortsat lægger stor vægt på religion og moral, men i øvrigt primært arbejder for at fremme en social liberal politik, der i første omgang skal begrænse den udbredte korrupsion og nepotisme i Marokko. Mange af dets ledere er særdeles højtuddannede, og partiet appellerer særligt til middelklassen i de større marokkanske byer. PJD er et af de partier, der har flest kvindelige parlamentarikere, og det har i de senere år tiltrukket mange yngre kvindelige tilhængere.

Dette var helt evident den 6. september på valgkampens sidste aften, som jeg tilbragte sammen med en gruppe af partiets aktivister i Rabat. Optimismen var ikke til at tage fejl af. Som altid var partiets tilhængere opdelt i køn. Men dette lagde på ingen måde låg på begejstringen blandt unge, tilhyllede kvinder i lange cowboynederdele, der begejstrede udråbte partiets slogan, ifølge hvilket en stemme på PJD vil få en lampe (partiets logo) til at lyse lan-

det op. Disse unge kvinder holdt sig bestemt ikke tilbage og hujede og grinede gennem gaderne, hvor de modtog mange venlige smil og hilser fra befolkningen.

Men deres optimisme varede ikke ved. Ved valget den efterfølgende dag fik PJD langt fra den ventede jordskredssejr. Godt nok gik partiet fire mandater frem fra valget i 2002 og vandt dermed 46 af parlamentets 325 sæder, men det var langt fra de 70-80 mandater, som ledelsen havde håbet på. PJD blev end ikke Marokkos største parti, idet det gamle nationalt konservative uafhængighedsparti, *Istiqlal*, blev valgets sejrherre med 52 mandater. Det kom som en stor overraskelse, at *Istiqlal* opnåede så godt et resultat, da partiet er en del af den meget udskaeldte, afgående regeringskoalition.

Det er endnu for tidligt at fælde en endelig dom over resultatet, men at dømme efter de umiddelbare reaktioner har der formentlig været en række forskellige årsager til det overraskende udfald.

I de snævre gader i den gamle *medina* i Rabat opstod der hurtigt et rygte om, at der simpelthen traditionen tro måtte være fiflet med stemmerne, på trods af regimets gentagne udmeldinger om, at dette valg for første gang ville blive afholdt i fuld åbenhed. I medinaen fandt man det simpelthen utænkeligt, at *Istiqlal* skulle være mere populært end PJD. Rygtet gik derfor, at man i Indenrigsministeriet traditionen tro

havde ændret på stemmetallene for at undgå, at PJD skulle blive valgets sejrherre.

En anden udlægning af nederlaget kom fra PJD's ledelse, som ikke anfægtede selve valgdagens handlinger, men anklagede *Istiqlal* for at have købt sig til en sejr ved at bestikke vælgere til at stemme på partiet forud for valgdagen.

Begge disse anklager syntes dog efterfølgende affejet af udmeldingerne fra både marokkanske og internationale valgobservatører, som på trods af en ganske lang række enkeltstående forhold overordnet har konkluderet, at det marokkanske parlamentsvalg forløb gennemsigtigt og korrekt. Men hvis udfaldet ikke kan forklares med systematiske uregelmæssigheder – hvordan kunne det så gå til, at PJD opnåede et resultat, der lå så langt fra de forudgående prognoser? En konklusion kunne være, at PJD-resultatet indikerer, at islamiseringen måske alligevel ikke er så gennemgribende i Marokko, som hidtil antaget?

Islamisering overvurderet?

Det marokkanske valgresultat kan ikke udlægges som et simpelt nederlag for 'islam' eller som udtryk for et ønske om sekularisering i den marokkanske befolkning. Valgets sejrherre, *Istiqlal*-partiet, har nemlig sine rødder i den salafistiske islamske reformbevægelse og er i høj grad også baseret på et islamisk vær-

digrundlag, om end af en mere nationalkonservativ og mindre aktivistisk karakter end PJD.

Men den primære årsag til, at man ikke bare kan antage at resultatet er et udtryk for, at islamiseringen er mindre gennemgribende i Marokko end hidtil antaget, skal findes i det forhold, at den største islamistiske og oppositionelle bevægelse i Marokko, den forbudte men indflydelsesrige *al adl wal ihsan* (Retfærdighed og Godgørenhed), slet ikke stillede op, men opfordrede de marokkanske vælgere til at boykotte parlamentsvalget.

Retfærdighed og Godgørenhed er inspireret af sufi-islam og var oprindeligt en religiøs og spirituel bevægelse forenet omkring grundlæggeren sheik Yassine. Den erklæret ikke-voldelige bevægelse har efterhånden udviklet sig til en væsentlig social aktør, der yder et betydningsfuldt religiøst og socialt arbejde blandt den fattige marokkanske underklasse. Bevægelsen har også stor indflydelse på de marokkanske universiteter og studenterorganisationer.

Indtil videre har Retfærdighed og Godgørenhed dog ikke forsøgt sig som et decideret politisk parti. Bevægelsen ville heller ikke have nemt ved at blive accepteret af regimet, da den problematiserer kongens og regimets autoritet. Det gælder i særdeleshed for bevægelsens talsmand, Nadia Yassine, som er datter af bevægelsens grundlægger. Hun er en

kontroversiel figur og udfordrer mange vestlige forestillinger, idet hun på en og samme tid er tilsløret, islamist – og en højtuddannet kvindedeforkæmper, som stortrives som fransktalende intellektuel. Nadia Yassine faldt for alvor i unåde i sommeren 2005, hvor hun i et interview åbent udtalte, at hun ville foretrække en republik frem for det nuværende marokkanske monarki.

I modsætning til Retfærdighed og Godgørenhed har PJD's ledende skikkelser på linje med alle de øvrige accepterede politiske partier eksplicit anerkendt kongens og regimets autoritet. De anerkender således, at den marokkanske konge er landets øverste politiske leder såvel som dets religiøse overhoved, som direkte nedstammer fra muslimerne profet Muhammed. Denne anerkendelse af regimets legitimitet har ført til den noget nedsættende betegnelse 'les islamistes du roi' – kongens egne islamister.

Det er derfor ikke muligt at drage den simple konklusion, at valgresultatet er et udtryk for, at islamiseringen alligevel ikke er så gennemgribende i Marokko som hidtil antaget. Det er nemlig også en mulighed, at der faktisk er en meget stor andel af de marokkanske vælgere, der sympatiserer med de islamistiske bevægelser, men foretrækker Retfærdighed og Godgørenhed og derfor fulgte deres opfordring til at boykotte valget og dermed var blandt de 63 procent af de registrerede marok-

kanske vælgere, der ikke benyttede deres stemmeret.

Endelig er der den mulighed, at det store befolkningsflertal simpelthen valgte at boykotte valget, fordi de hverken har tillid til PJD, til de øvrige politiske partier eller til det politiske system som sådan.

Rekordlav valgdeltagelse

Ingen udtrykte deres frustration og mistillid til valget så klart som den gamle dame, som jeg mødte på valgdagen den 7. september. Smykket med berbernes traditionelle ansigtstatoeringer og svøbt i en gammel, orange *djellaba* var hun en af de få, der faktisk havde begivet sig ud for at udnytte sin stemmeret – og var blevet ganske rystet over oplevelsen.

For det første havde hun ikke modtaget sit valgkort på trods af at have boet mere end 10 år i området. Hun havde derfor måttet bruge en masse energi, før det til sidst var lykkedes hende at overtale de valgforordnede til at lade hende stemme. Efterfølgende var hun blevet yderst forvirret over stemmesedlen hvor intet mindre end 33 partier havde angivet deres forskellige og højst særprægede valgsymboler. Det havde ikke gjort forvirringen mindre, at hvert symbol blev angivet to gange – for at give vælgerne mulighed for at stemme på den særlige *liste nationale* for kvindelige kandidater.

Da den ældre dame – i lighed med mere end halvdelen af den

øvrigte marokkanske befolkning – heller ikke kunne læse, havde hun til sidst følt sig så forvirret, at hun havde bedt sin nabo om hjælp til at sætte sit kryds i stemmeboksen. Det var dog ikke blevet tilladt, og derfor havde hun sluttelig bare sat et stort kryds ud over hele suppedasen, og havde dermed afgivet en af valgets mange ugyldige stemmer. Sluttelig var hendes forargelse også stor over, at hun ikke var blevet bedt om at stikke sin tommelfinger i den blækklat, der tilkommer alle, der har stemt – hvorfor hun jo principielt kunne have stemt igen.

Jeg har viderebragt denne ældre dames frustration i mange detaljer, fordi den i sin enkle form afspejler den frustration og mistillid som mange almindelige marokkanere oplever i deres møde med det politiske system, der opfattes som korrupt, ineffektivt og uvedkommende i forhold til befolkningens massive sociale problemer.

Den folkelige kritik mod det politiske system er i vidt omfang vendt mod de politiske partier, der anklages for at savne klare og selvstændige politiske profiler. Et problem der accentueres af, at de fleste partier indgår i taktiske valgforbund, som ofte bidrager til yderligere at udvande de enkelte partiers budskaber og ideologisk linje. Således gik det sejrende *Istiglal* til valg i koalition med to socialistiske partier, heriblandt valgets store taber, det socialistiske USFP. Historisk har denne alliance

givet god mening, da de to partier op igennem 1980'erne fungerede som politisk opposition til det daværende meget repressive regime.

Men en sådan koalition i 2007 medvirker til i høj grad at forvirre vælgeren – og til at styrke befolkningens udbredte anklager om, at politikerne ikke arbejder for befolkningen, endsige for et politisk eller ideologisk projekt, men for at mele deres egen kage.

Hertil kommer, at den nye marokkanske valglov i høj grad bidrager til at underminere dannelsen af stærke politiske blokke og flertalsregeringer, idet såvel indførelsen af forholdstalsvalg som valgkredsens sammensætning fremmer den partipolitiske 'balkanisering' og den deraf følgende nødvendighed af brede koalitionsregeringer. Der var hele 33 opstillede lister ved valget den 7. september, hvoraf 24 havde held til at sikre repræsentation i den nye samling. Det ventes derfor, at den nye regering bliver en koalition som den afgående, der talte ikke mindre end fem forskellige partier – i tillæg til en række teknokrat-ministre, udpeget af kongen.

Og hermed nærmer vi os den måske allervæsentligste årsag til valgets udfald, nemlig den betydelige magtkoncentration i og omkring det marokkanske kongehus.

Demokratisk teater

Den 9. september befandt jeg mig

til et frokostselskab for en række vel-bjærgede marokkanske direktørfruer. Også her gik diskussionen om valget – og også her var samtalen præget af mistillid over for det politiske system. Således overhørte jeg en længere diskussion mellem to damer, der drejede sig om, hvordan man bedst havde givet sin mistillid til kende ved valget – ved at stemme blankt, eller ved helt at undlade at stemme? Den underlæggende præmis for de to elegante damers samtale var en fuldkommen mangel på tillid ikke blot til de politiske partier, men også til selve valgbehandlingen, der under ingen omstændigheder sås som medførende reelle politiske forandringer.

Reelt er det da også den marokkanske konge, der styrer den til enhver tid siddende regering. Blandt kongens udstrakte forfatningsgivne rettigheder er retten til at udnævne såvel premierministeren som andre nøgleministre. Dette blev til fulde illustreret ved det seneste parlamentsvalg i 2002, hvor Mohamed VI valgte at overse valgets folkevalgte sejrherter og i stedet udnævnte en ikke-folkevalgt teknokrat, erhvervsmanden Driss Jettou, som premierminister.

Endnu mere væsentligt er det, at langt de fleste centrale initiativer og beslutninger formuleres uden for det parlamentariske system i de kongelige kommissioner, fonde og af de indflydelsesrige kongelige rådgiveres 'skyggeregering', som i praksis styrer alle væsentlige politiske initia-

tiver. En god illustration heraf er det store og omkostningstunge nationale 'human development' initiativ (INDH), som har været en af de væsentligste politiske nyskabelser i de seneste år. INDH har aldrig været på tegnebrættet hos de fem regerende partier, men blev i stedet foreslået regeringen fra paladset, hvorefter det blev den nu afgående regerings mærkesag.

Fremskridt trods alt

På trods af dets usædvanligt transparente afholdelse kan det marokkanske parlamentsvalg altså langt fra siges at udgøre en grundpille i Marokkos 'demokratiske transition'. Det synes tværtimod nærliggende at konkludere, at valget reelt blot var endnu et i rækken af arabiske potemkin-affærer: tomme demokratiske skueprocesser, hvor magten reelt ikke er på valg.

Men alligevel er det ikke helt rigtigt at konkludere sådan. For ét forhold adskiller alligevel det marokkanske valg fra de vante arabiske skueprocesser, nemlig den lave valgdeltagelse, som indikerer, at den marokkanske befolkning har opnået en vis politisk indsigt og har gennemskuet, at det ikke gør en reel forskel, hvem de stemmer på.

Og ikke mindst at den meget lave stemmedeltagelse faktisk blev offentliggjort, og befolkningens manglende interesse for og tillid til det politiske system dermed kom for dagen.

Det lave stemmetal har vakt stor opsigt og givet anledning til grundig selvransagelse i Marokko. Ikke overraskende er skylden hurtigt blevet placeret primært hos de politiske partier og i anden række hos de marokkanske medier, som begge anklages for uklare budskaber og dårlig kommunikation. Men uanset at skylden søges placeret uden for Paladset, så lægger det lave stemmetal også et stort pres på regimet, da det i sidste ende står klart for de fleste iagttagere, at en revitalisering af det parlamentariske system og ikke mindst af befolkningens tillid til og interesse for de politiske partier forudsætter en begrænsning af paladsets magt til fordel for en styrkelse af parlamentets indflydelse og beslutningsmyndighed.

Det marokkanske kongehus har derfor taget et stort skridt ved at tillade, at valgets transparente karakter blev fuldbåret med offentliggørelsen af det rekordlave stemmetal. Den lave deltagelse har nemlig for alvor udstillet de indbyggede modsætninger og begrænsninger i regimets såkaldte 'demokratiske transition', hvor det hidtil med stor succes har introduceret en række afgrænsede politiske reformer, mens det har undgået politiske tiltag, der for alvor ville ændre på de politiske magtforhold. Denne balanceakt synes dog udfordret af befolkningens mistillidsvotum ved valget.

Det er endnu alt for tidligt at sige, hvorledes befolkningen, partierne

og ikke mindst kongehuset vil reagere på denne nye situation. På kort sigt vil der formentlig ikke ske de helt store forandringer, idet der formentlig blot konstitueres en ny bred koalitionsregering, der i vidt omfang kommer til at ligne den afgående regering. Men det bliver meget spændende at følge, hvorvidt befolkningens politiske mistillidsvotum ved parlamentsvalget den 7. september 2007 på længere sigt vil øge presset for en forfatningsændring, der reelt vil ændre den politiske magtdeling i Marokko.

Julie Pruzan-Jørgensen er cand.scient.pol og ansat ved Dansk Institut for Internationale Studier (DIIS). Artiklen er afleveret inden den nye regering blev dannet.

Udvalgt litteratur

Aujourd'hui le Maroc, www.aujourd'hui.ma

Brumberg, Daniel: 'Democratization in the Arab World? The Trap of Liberalized Autocracy', *Journal of Democracy*, Vol. 13, 2002 Number 4, 56 – 68.

Catusse, Myriam & Vairel, Frédéric: Ni tout à fait le même ni tout à fait un autre. Métamorphoses et continuité du régime marocain, in: *Maghreb-Machrek*, Numéro 175, Printemps 2003, p. 73-91.

Le Monde: www.lemonde.fr

Le Matin du Sahara et du Maghreb: www.lematin.ma

National Democratic Institute (NDI): "Preliminary Statement of the International Observer Delegation to Morocco's 2007 Legislative Elections, Rabat, September 8, 2007 www.moroccodemocracy.org

Tozy, Mohamed: *Monarchie et Islam Politique au Maroc*, Paris: Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, Paris 1999

Zeghal, Malika: *Les islamistes marocaines.*

Le défi à la monarchie, Casablanca: Editions Le Fennec, Casablanca 2005

Forholdet Libyen-EU: Kærlighed af nødvendighed

Rikke Hostrup Haugbølle

Libyske regeringsrepræsentanter på rundrejse i EU sælger Libyen som mulighedernes land for investeringer, analyser peger optimistisk på økonomisk fremgang i landet, og EU-repræsentanter står i kø for at rose det gode samarbejde. Men økonomisk fremgang og politisk samarbejde gør det ikke alene

Efter otte år i libysk fængsel blev fem bulgarske sygeplejersker og en palæstinensisk læge i juli i år løsladt og fløjet ud af Libyen med god hjælp fra Frankrig. Europa-Kommissionens formand, José Manuel Barroso, udtalte på dagen for frigivelsen, at denne var resultatet af et tæt samarbejde mellem EU og Frankrig. Frankrigs aktive engagement i sagen havde vist sig i dagene inden, hvor den franske præsidentfrue, Cecilia Sarkozy, sammen med EU's udenrigskommissær, Benita Ferrero-Waldner, var i Libyen og forhandlede med styret om frigivelsen.

Men den franske interesse i sagen skulle blive tydeligere. Først besøgte

den franske præsident, Nicolas Sarkozy, Libyen dagen efter frigivelsen. Kort efter bekræftede den franske forsvarsminister, at der var lavet en aftale om, at Libyen kan købe våben for 3 mia. kroner af det franske våbenfirma EADS, som er delvist ejet af den franske stat. Sygeplejersker byttet for en våbenhandel, konkluderede pressen. Men aftalen er kun en del af et større og mere komplekst forhold mellem EU og Libyen og kan også ses som et træk i forhold til regimets indre magtbalance-ring. Den tidligere terroristbule Libyen og det af Muammar Qadhafi udskældte kapitalistiske Europa har fået brug for hinanden.

Nødråb til europæiske investorer

Siden sanktionerne mod Libyen blev ophævet i 2003, har libyske regeringsrepræsentanter haft travlt med at sælge Libyen som et lovende land at investere i. Også Danmark blev i forsommeren besøgt af en delegation, som bl.a. mødtes med dansk erhvervsliv. Det blev forsikret, at Libyen ville fjerne alle hindringer for danske firmaer, der ønskede at engagere sig i det libyske marked.

Analysen har da også argumenteret for, at den libyske økonomi var forholdsvis god trods sanktionerne, fordi de økonomiske aktiviteter var baseret på indtægterne fra salg og eksport af olie, og at stigningen i oliepriser særligt siden invasionen af Irak har gjort det muligt for den libyske stat at investere kraftigt i interne udviklingsprojekter.

Den optimistiske analyse af libysk økonomi vil med begrundelse i de høje oliepriser og ibrugtagning af nye oliefelter forvente, at den gode vækstrate på 4,4 procent i 2004 vil holde i 2007. De økonomiske nøgletal tegner et optimistisk billede af en økonomi i fremgang.

Men olie og pæne tal alene er ikke baggrunden for regeringsrepræsentanternes salgsturné. For deres andet budskab kommer uden så meget omsvøb: "We need help". Der er ingen tvivl om, at tyve års handelsblokade mod landet har ramt befolkningen hårdt.

Der mangler alt: Boliger, fødeva-

rer, medicin, veje, skoler og hospitaler. Transportsektoren er den sektor, der har været særligt hårdt ramt af sanktionerne, som betød, at ikke kun libyerne selv men også varer ind og ud af landet ikke kunne transporteres med fly. Derfor blev al transport nødt til at finde sted via landevejene og over grænserne til Tunesien og Egypten. Dette havde to konsekvenser. Det libyske vejnet blev hårdere belastet end forudset, da det blev anlagt, og samtidig var der kun få offentlige midler til at vedligeholde vejnettet.

Endvidere betød den store efterspørgsel på landtransport at transportpriserne steg, hvilket var med til at påvirke værdien af den libyske dinar. Mens en dollar i 1997 således officielt var 0.363 dinar værd, kunne den på det sorte marked veksles til 3 dinar. Udenlandske varer handles i dag som under sanktionerne oftest i hård valuta og på det sorte marked, og det har gjort det vanskeligt for de almindelige libyske forbrugere at købe større forbrugsgoder så som bil, køleskab og andre husholdningsmaskiner.

Manglen på alle varer, også fødevarer, samt det sorte marked har betydet, at leveomkostningerne er tredoblet siden 1992, og ansatte i landbruget har oplevet et fald i købekraft på mellem 20 og 30 procent på grund af de øgede leveomkostninger.

Behovet er der, købekraften er der ikke. Og samtidig melder

spørgsmålet sig om, *hvor* åben den private sektor egentlig er, og hvilken rolle staten spiller i forhold til den?

For mens regeringsrepræsentanterne lægger kræfter i at sælge Libyen, har Qadhafi været med til at trække i den modsatte retning. I juli 2006 sagde han fx, at han ville bremse udlændinges rolle i libysk økonomi for at sikre, at pengene blev i landet, og at der måtte dæmmes op for landets store afhængighed af olieindtægter og import.

I november 2006 blev det gjort obligatorisk for udenlandske firmaer i Libyen at danne joint venture med en lokal libysk partner, og der blev fremsat krav om, at udenlandske firmaer skal ansætte og træne libysk arbejdskraft i stedet for udenlandsk.

Også liberaliseringen af økonomien er indtil nu foregået i skiftende tempi. Ved årtusindskiftet foretog Qadhafi efter tre årtier med sin egen version af socialisme en kovenning og proklamerede en liberalisering af økonomien. Denne blev understreget af udnævnelsen i 2003 af Shukri Ghanem til premierminister, som var kendt som en heftig fortaler for privatisering og liberalisering.

Men så steg kritikken af liberaliseringen fra den konservative fløj, dvs. de stammer, der siden Qadhafis magtovertagelse havde været tæt på både den politiske og den økonomiske magt, og i 2006 blev Ghanem udskiftet med den mere føjelige Ali Baghdadi al-Mahmudi. Privatiseringsprogrammet, der kun lige var

kommet i gang under Ghanem, gik herefter næsten helt i stå. Udsagn og tiltag som disse har været med til at skabe utryghed for de udenlandske firmaer i Libyen.

Denne officielle libyske talen med to tunger fra henholdsvis de sælgende regeringsrepræsentanter og en afstandstagende Qadhafi er et udtryk for, at Qadhafi er nødt til at navigere i forhold til andre faktorer end det akutte, umiddelbare penge- og varebehov, der er baggrunden for regeringens salgsoffensiv.

Unge libyere i autoritær kultur

En stor gruppe, som Qadhafi er nødt til at balancere i forhold til, er Libyens unge befolkning. 34 procent af befolkningen er under 15 år, mens gennemsnitsalderen er blot 23,3 år. En tredjedel af befolkningen er arbejdsløs, men samtidig er den libyske befolkning den bedst uddannede i Nordafrika. 82 procent af befolkningen kan læse, og de unge er forholdsvis veluddannede.

Trods sanktioner en stor del af deres liv er de unge ikke uvidende om eksistensen af det moderne liv med dets materielle goder og interessante, velbetalte jobs. For de unge er Qadhafi en gammel mand, der ikke er et forbillede for deres generation, men for deres forældres, og hans retorik og ideologi afspejler ikke de unges drømme og ønsker. De vil uddannes, deltage, være en del af samfundet og den globale virkelighed.

Ophævelsen af sanktionerne forbedrer ikke deres muligheder i den retning. For Qadhafis altomfattende ideologi, som har sat rammerne for al politisk kultur i Libyen, har betydet, at der ikke har udviklet sig et uafhængigt civilsamfund og foreningskultur, og den politiske opposition udgøres af islamistiske grupper, eksilibyere og militæret.

Dertil kommer, at stammerne og familien har været den primære ramme omkring de unge libyeres hverdag. Det betyder, at fra såvel hjemmet, skolen som det offentlige politiske liv er de unge opvokset med autoritære strukturer, hvor kommunikation foregår oppefra og ned. Faderen repræsenterer familiens eller stammen og dikterer familiens interesser til de ældste sønner, skolelæreren dikterer lektien til de lyttende elever og politik dikteres af Qadhafi.

De traditionelle strukturer betyder, at de unge i alle sammenhænge er hensat til passiv lytten, ekskluderet fra politik og beslutningsprocesser, underlagt autoriteter, og de har derfor ikke haft mulighed for at udvikle sig som deltagende borgere. Om en utilfredshed i den store unge befolkning vil kunne udvikle sig til et egentligt oprør mod regimet, sådan som det sås i en række andre arabiske lande i midten af 1980'erne, forekommer ikke sandsynligt på nuværende tidspunkt.

For de unge mangler organisationer, partier eller foreninger, der er

uafhængige af regimet, til at organisere dem og tilbyde et alternativ til regimet.

Derimod synes argumentet om en 'quiet revolution from below' at kunne give mening i en libysk sammenhæng. Samarbejde om faglige konferencer og workshops med arabiske og vestlige studentergrupper organiseret omkring universiteter kan give de unge libyere mulighed for at udvikle sig selv og forholde sig til strukturer og muligheder for et libysk civilt samfund. Med udgangspunkt i universiteterne vil aktiviteter kunne knyttes til enkelte professorer og fag og dermed have en større mulighed for at forblive uden for regimets indblanding, og for at et samarbejde ikke etableres med organisationer, der reelt er sat op af regimet.

Syv sønner og nye magtstrukturer

Endelig betyder universiteternes beliggenhed i de større byer, at de fleste unge flytter fra familien for at bo på kollegier. Her kan de agere og engagere sig mere uafhængigt af stamme- og familiemæssige relationer og hierarkier, end de kan i en lokal sammenhæng.

Qadhafis syv sønner synes at have fået en væsentlig rolle blandt andet i forhold til de unge i Libyen. Siden 1990'erne har Qadhafi inddraget sønnerne i libysk politik og økonomi. Navnlig i forhold til de unge har sønnerne to fortrin, som faderen savner. De er mindre ideologiske og

mere pragmatiske, og så har de en akademisk baggrund i ingeniørfagene eller inden for handel. Dette gør dem netop til mere oplagte forbilleder for de unge, der ofte har samme uddannelsesmæssige baggrund eller arbejdsmæssige ambitioner inden for disse områder.

Særligt fremtrædende har sønnen Sayf al-Islam været. Han begyndte som formand for Qadhafis internationale velgørenhedsfond og gennem denne organisation har han været ledende figur for udvidelsen af Libyens internationale aktiviteter.

Uvæsentligt er det imidlertid heller ikke, at sønnerne også har en militær uddannelse og baggrund.

Gennem 1990'erne mistede Qadhafis regime stadig mere magt og oplevede, at de væsentligste politiske støtter af regimet, nemlig militæret og stammerne, vendte ryggen til styret. Militæret stod bag et kupforsøg i 1993, og utilfredsheden blandt de ansatte i militæret vedblev at være stor. Siden midten af 1980'erne har såvel menige som ledere i perioder på flere måneder ikke fået udbetalt løn som et resultat af statens forsøg på at skære i de offentlige udgifter.

Magtfulde stammer

En væsentlig opposition til Qadhafi kommer fra stammerne. Stammerne spillede frem til 1990'erne officielt og med baggrund i Qadhafis socialistisk prægede ideologi ikke nogen

rolle i en politisk sammenhæng. Uofficielt vedblev stammerne imidlertid med at have stor betydning for magtforhold i Libyen.

Qadhafis omlægning af landets administrative strukturer i 1970'erne betød, at en række tidligere magtfulde stammer blev splittet og deres indflydelse begrænset samtidig med, at stammelederne blev tvunget til at støtte regimet og gjort ansvarlige for de øvrige stammemedlemmers handlinger i forhold til regimet. Men den stadig mere anspændte politiske og økonomiske situation i 1990'erne betød, at stammerne ikke længere udviste loyalitet over for regimet, hvormed de blev en trussel for Qadhafi.

Ikke overraskende har det særligt været stammerne i området Cyrenaica i den nordvestlige del af Libyen, der har udgjort kernen i stammeoppositionen til regimet. Libyens konge efter selvstændigheden i 1952, Idris al-Sanusi, som blev afsat under Qadhafis kup i 1969, kom netop fra Cyrenaica. Qadhafi er aldrig blevet fuldt accepteret af Sanusis efterkommere, og den religiøse Sanusi-bevægelsen har siden kuppet i en meget bevidst politik fra Qadhafis side været marginaliseret magtmæssigt.

I 1993 gjorde også stammer fra områderne Fezzan og Tripoli imidlertid oprør mod Qadhafi, og som en konsekvens af presset fra stadig flere stammer oprettede Qadhafi samme år institutionen *The Popular Social Leadership* bestående af stam-

meledere fra 26 kommuner eller lokale områder. Hver stammeleder har ansvaret for udviklingsplaner for området, for at løse lokale konflikter, bekæmpe korrupsion i området og opmuntre lokale erhvervskræfter til at udvide og udvikle produktionen og erhvervslivet.

Med *The Popular Social Leadership* er den stammebaserede ledelse, der altid har været den dominerende i Libyen frem til Qadhafis magtovertagelse i 1969, bragt tilbage som politisk aktør og som en af de typer eliter, der har indflydelse i landet.

Qadhafis egen stamme, Qadhafiya, og heriblandt altså hans sønner, er en anden af de nye eliter, der er blevet givet en stadig mere central plads i en politisk og økonomisk sammenhæng gennem 1990'erne og 2000-tallet. Mens regimet frem til slutningen af 1980'erne baserede sin legitimitet på ideologi, har denne efterfølgende været afhængig af stammerne, og det kan konstateres, at magten er blevet indsnævret i struktur, lukket omkring Qadhafis stamme samt blevet mere hierarkisk. Særligt er det militæret og sikkerhedsstyrkerne, der nu ledes af Qadhafis stamme.

Franske våben

Våbenaftalen med Frankrig i kølvandet på de bulgarske sygeplejerskers frigivelse skal derfor ikke så meget ses som anslag til, at Libyen vil blande sig som ny krigsførende nation.

Oprustning kan i lige så høj grad ses i forhold til de indre anliggender og bestræbelser på at aflive militæret som et sted, hvor en opposition mod Qadhafi kan trives og samle styrke.

Ledelsen af militæret ligger som nævnt nu hos Qadhafis stamme, og med flere våben i militæret står ikke bare dette men også Qadhafis stamme styrket i et indre, libysk magtforhold. Frankrig har for sin del naturligvis en økonomisk interesse i at sælge våben til Libyen.

Men Frankrig arbejder også fortsat på at markere sig som en stormagt, efter at USA overtog scenen i den arabiske verden med invasionen af Irak. Som tidligere koloniområde betragtes Nordafrika fortsat af Frankrig som en hjemmebane, og mens USA har indtaget stormagtspladsen i Irak, bruger Frankrig Nordafrika til at markere sig internationalt.

Ved at sælge våben til Libyen sender Frankrig dermed et signal om, at man længe har haft tætte kontakter dybt ind i det libyske styre, og at man dermed har flere længders forspring i forhold til andre, der måtte overveje at engagere sig i Nordafrika. Ikke uvæsentlig i den sammenhæng er Libyens olieforekomster. Mens adgangen til olie og olieaftaler blev vanskeligere for Frankrig i forhold til Irak, stiller våbenaftalen formentlig ikke Frankrig og franske firmaer dårligt i forhold til olieaftaler med Libyen.

Måske kan det undre, at kun Tyskland og ikke et samlet EU kritiserede Frankrig for at indgå en våbenaftale med en mand og et land, der blot for få år siden blev anset for en af de største trusler mod Vesten og for at huse og træne terrorister.

Men som Frankrig har det samlede EU også brug for Libyen. Ikke i forhold til olie og våben i men i forhold til migration fra Nordafrika mod Europa.

Barcelonaprocessen

Hvert år forlader i titusindvis af afrikanere deres hjemlande syd for Sahara for at bevæge sig mod Nordafrika, hvorfra de håber at nå helt over til det forjættede Europa. Særligt Italien, Malta, Frankrig og Spanien har med deres Middelhavskyster oplevet særligt stort pres fra flygtningestrømmene.

Barcelonaprocessen fra 1995 handlede for disse sydeuropæiske lande i særdeleshed om at sikre, at hverken flygtninge eller unødvendig arbejdskraft strømmede ukontrolleret ind.

På grund af sanktionerne mod Libyen var landet ikke med til forhandlingerne i 1995. Men Libyen har om noget af de fire Maghreblande med Middelhavskyst ikke haft det økonomiske overskud og måske heller ikke viljen til at sikre sine grænser og stoppe migrationen mod Italien og Malta. Så i 1999 blev Libyen inviteret til at tilslutte sig Barcelo-

naprocessen, og i 2004, efter ophævelsen af sanktionerne, forsikrede Libyen om sin velvillighed til dette.

Nogen egentlig og konkret aftale foreligger der dog endnu ikke. Men EU arbejder videre på sagen. Således er forberedelserne af den såkaldte *Illegal Immigration Action Plan* mellem EU og Libyen i fuld gang. For EU har brug for Libyen. For med den store flygtningestrøm fra Libyen vil landet være EU's gode eksempel på, at EU's øgede indsats mod flygtningestrømmene mod Europa er nødvendig og nytter.

EU-borgernes fælles frygt for indvandring bruges i dag af EU til at knytte landene og borgerne tættere sammen. EF og senere EU handlede tidligere om handelsaftaler EU-landene imellem, ensartning af lovgivning og ophævelse af handelsbarrierer. Efterhånden som denne faldt på plads, havde man brug for nye sager, som kunne gøre det klart for EU's borgere, at unionen fortsat var vigtig og nødvendig, og at den var levedygtig ud over det handelsmæssige. Kan Libyen fremhæves som eksempel på et vellykket migrationssamarbejde, har EU bekræftet sin egen retorik.

Og nok har Qadhafi et svingende humør i forhold til udenlandske investorer. Men han har også en stor, ung og arbejdsløs befolkning, som ikke har brug for yderligere konkurrence om jobs og sociale ydelser fra jævnaldrende fra det sydligere afrikanske nabolande.

Derfor kan Qadhafi vise sig inte-

resseret i at samarbejde med EU, der kan give midler og metoder til at stoppe strømmen af transitflygtninge, hvis midlertidige ophold i stedet er blevet semipermanente og langvarige netop på grund af EU's øgede grænsekontrol.

Formentlig ser Qadhafi gerne et samarbejde isoleret omkring migrationsproblematikken og ikke som en del af en indtræden i hele Barcelonaprocesen. For den har fra europæisk side hidtil særligt været koncentreret omkring økonomisk liberalisering, og en sådan er Qadhafi ikke rigtig interesseret i, hvis han skal kunne sikre de unge beskæftigelse, balancere de konservative stammers forventning om fortsat fortrinsret til politisk og økonomisk magt og fastholde indsnævringen af magten til sin egen stamme og sine sønner.

Men enhver form for aftale om migration vil glæde EU. Med eller uden våben og sygeplejersker. Og under hele dette indviklede spind af interesser, magt og penge står som så ofte befolkningen, libyerne, med deres jordnære behov for mad, boliger og andre daglige fornødenheder.

Rikke Hostrup Haugbølle er cand. mag. og amanuensis ved Mellemøststudier, Syddansk Universitet.

Udvalgt litteratur

- Deeb, Mary-Jane: Political and Economic Developments in Libya in the 1990s, i ed. Yahia H. Zoubir: North Africa in Transition. State, Society, and Economic Transformation in the 1990s, University Press of Florida, 1999
- EU: The EU's relations with Libya, www.ec.europa.eu/external_relations/libya/intro/index.htm
- Fletcher, Anthony, The Parliament: Barroso hails release of Bulgarian nurses, www.theparliament.com/EN/News/200707/084b6580-8a3f-4fb5-8e3f-ffcc5d1d1604.htm 24. July 2007
- John, Ronald Bruce St.: Libya: The Limits to Reform, www.carnegieendowment.org/publications
- Obeidi, Amal: Libya's emerging elites, www.bitterlemons-international.org

USA's valuta - vores problem

Flemming Larsen

Der er stor risiko forbundet med den globale skævhed i betalingsbalanceudviklingen, men amerikanerne kan ikke se behovet for at omprioritere deres økonomi, så sandsynligvis må verden vente længe på en udligning

De globale skævheder i betalingsbalanceudviklingen har længe været fremholdt som en potentiel trussel mod den økonomiske stabilitet. Truslen har dog været nedspillet, og når uligevægtene har fået opmærksomhed, skyldes det mest de realøkonomiske aspekter som handelsbalancer, konkurrenceevne, outsourcing til lavomkostningslande, frygt for beskæftigelsen i de gamle industrilande og konsekvenserne for den økonomiske vækst.

Denne debat har fokuseret på valutakurser, især fra amerikansk side, hvor man kritiserer Kina for bevidst at holde renminbien alt for konkurrencedygtig. Europa har forholdt sig ret så passiv i denne debat med undtagelse af den franske præsident Sarkozy, der har beklaget sig over euroens høje niveau i forhold til dollaren.

De finansielle vinkler på uligevægtsproblematikken har derimod

ikke fået megen opmærksomhed. Det skyldes nok i første omgang, at den finansielle side er sværere at observere, og at generationer af politikere og journalister – og faktisk også økonomer – er blevet opflasket med den 'reale' side af sagen. Man har for vane at se den finansielle side som en passiv tilpasning til den reale side. Men det skyldes sikkert også, at myndighederne frygter, at en diskussion af de finansielle aspekter vil kunne påvirke markedet. Man vil helst undgå 'brud' i forventningerne, der kunne føre til hurtige korrektioner.

Den manglende villighed til at diskutere de finansielle aspekter gør naturligvis, at det er lettere at overbevise sig selv og andre om, at det nok fortsat skal gå godt. Men det bidrager også til at forlænge og forstærke de kræfter, der har ført til uligevægtene i første omgang.

Finansieringsdimensionen

Hvorfor insistere på det, som jeg kalder det finansielle spejlbillede af uligevægtene? Det skyldes, at betalingsbalanceunderskud kun kan opstå og vare ved, hvis de finansieres. Det er derfor finansieringsdimensionen, der bestemmer, hvornår en uligevægtssituation ender med at blive til et problem, der måske fører til en krise. Og snarere end en passiv tilpasning til den reale side er det ofte den finansielle side, der bestemmer de reale konsekvenser.

Man forestiller sig normalt, at betalingsbalancen måler forskellen mellem et lands samlede eksport og import (inklusive tjenester, renter og andre former for kapitalafkast). Men betalingsbalancen kan også udtrykkes som forskellen mellem et lands samlede ressourceanvendelse (forbrug og investeringer) og landets produktion eller indkomst.

Heraf følger umiddelbart, at hvis man bruger mere end man tjener, så må man låne, i dette tilfælde af udenlandske investorer. Låntagningen i udlandet er somme tider bevidst, som når en regering har forgældet et land i et forsøg på at undgå eller udskyde en påtrængende justering i den økonomiske politik (som da Danmark var på 'afgrundens rand' kun et kvart århundrede tilbage).

Den kan også bare være konsekvensen af en myriade af finansielle dispositioner hos virksomheder og

enkeltpersoner, hvis finansieringsbehov ender med at overstige landets opsparing og derfor må tilfredsstilles gennem udlændinges villighed til at købe landets finansielle aktiver.

USA's rekordstore betalingsbalanceunderskud har været på over 6 procent af BNP i de sidste 4 år og dermed klart af en størrelsesorden, der har medført problemer for de fleste lande med en lignende uligevægt. Underskuddet er i høj grad opstået gennem virksomheders og familiers enkeltdispositioner.

Selvom den amerikanske offentlige sektor har været i underskud i perioden, så har underskuddet været faldende og skulle under normale omstændigheder nemt kunne være blevet finansieret af indenlandske opsparende. Men den amerikanske private sektor har reduceret sin opsparingstilbøjelighed dramatisk under indflydelse af en stærk økonomisk ekspansion og et særdeles overophedet boligmarked.

Den stærke vækst og store prisstigninger på boliger bidrog til at gøre amerikanerne ekstremt optimistiske med hensyn til fremtiden, en optimisme, der yderligere er blevet stimuleret af en ekspansiv pengepolitik, et meget lavt renteniveau og et finansielt system, der villigt har imødekommet efterspørgslen efter forbrugs- og boliglån, inklusive lån i friværdien i egen bolig, lån til en variabel rente og lån til mindre solide låntagere.

Denne udvikling har nogle iagtt

gere frygtet ville føre til problemer, hvis renten steg, og hvis man kom ind i en økonomisk afmatning. Og det er jo netop det, der er sket her på det seneste.

Den amerikanske centralbank kunne og burde have bidraget til at afdæmpe denne udvikling ved at stramme pengepolitikken. Det skete også, men for sent og for beskedent til at forhindre, at husboblen fortsatte med at vokse indtil 2005.

Men inflationen forblev meget lav, i høj grad takket være en strøm af billige importvarer fra Asien. I en del af perioden så mange endda en fare for deflation, som er et begreb, der i USA stadig er en påmindelse om den store depression i 1930'erne, og som derfor bør undgås for enhver pris. For centralbanken betød det, at man dels manglede en begrundelse for at stramme pengepolitikken, dels havde svært ved at se risikoen for, at problemerne kunne blive uhåndterlige.

Likviditetssituationen

Det er imidlertid ikke urimeligt at hævde, at de amerikanske pengepolitiske betingelser, som meget bredt kan kaldes likviditetssituationen, i en årrække har været meget mere ekspansive, end centralbanken var villig til at indrømme.

Det var en konsekvens af de store udenlandske opkøb af amerikanske værdipapirer. Disse opkøb skyldtes først og fremmest den kraftige stig-

ning i valutareserverne i Kina og andre lande i Asien. Midlerne er for det meste blevet investeret i amerikanske statsobligationer og andre dollaraktiver. I Kinas tilfælde skete det for at undgå, at landets eksplosive eksportvækst skulle føre til en appreciering over for dollaren, samtidig med at andre lande ville undgå en appreciering i forhold til renminbien.

I de senere år har høje priser på olie og andre råvarer også ført til store overskud i Mellemøsten og andre råvareeksporterende lande, og disse overskud er primært blevet investeret i dollardenominerede aktiver.

Endelig har europæiske investorer fortsat udvist en god appetit på amerikanske værdipapirer og andre dollaraktiver. På trods af dårlige erfaringer fra *dotcom*-perioden i slutningen af 1990'erne mente mange europæiske banker og investorer, at faldet i dollaren var ved at være tilstrækkeligt, og at meget af risikoen ved at investere i dollarpapirer der- ved var fjernet.

Konsekvensen af al denne finansiering – sammen med en indenlandsk pengepolitik, der allerede var meget ekspansiv – blev en likviditetsoverflod, som muliggjorde en ressourceanvendelse i det amerikanske samfund, der i stadig højere grad oversteg den indenlandske indkomst, stigende i 2006-2007 til 850 milliarder dollars.

I et lukket samfund ville likvidi-

tetsoverfloden hurtigt føre til højere priser og lønninger, men denne indikator var ligesom 'slået fra' takket være den benhårde konkurrence udefra og de vedvarende virkninger af teknologiske fremskridt på produktivitetsudviklingen. At boliger og finansielle aktiver udviste meget store pristigninger blev ikke opfattet som inflation. (Nogle økonomer begyndte allerede i 1990'erne at gøre opmærksom på faren ved store stigninger i aktivpriser, deriblandt en gruppe i IMF, der sammen med mig selv skrev i IMF's *World Economic Outlook* om nødvendigheden af at tage mere højde for aktivprisudviklingen, når centralbankerne analyserer inflationssituationen).

Den stadige strøm af finansiering på rimelige vilkår betød, at den justeringsproces, man normalt kunne forvente efter det store fald i dollaren siden 2002 (40 procent over for euroen, 18 procent over for alle USA's handelspartnere), tilsyneladende ikke fandt sted, selvom underskuddet naturligvis ville være blevet meget større, hvis dollaren ikke var deprecieret.

Selv om situationen tilsyneladende stadig er holdbar, er det klart, at finansieringsstrømmene er sårbare på mange måder, og at det amerikanske underskud må reduceres betydeligt, hvis man skal undgå finansiell turbulens af en hel anden størrelsesorden end de små krusninger, man kunne observere i august. De mange betalingsbalancekriser,

man har observeret gennem tiderne, som for eksempel den lange serie af kriser i de såkaldte *emerging markets*-lande i de sidste 15 år, og kriserne, som selv visse industrilande har oplevet i efterkrigsperioden, synes umiddelbart at pege i retning af en lignende type krise for USA en gang i en ikke så fjern fremtid.

Ingen relevante fortilfælde

Men det er svært at finde relevante fortilfælde. For det første er dollaren flydende, hvilket reducerer risikoen for spekulative angreb. Landets rolle i systemet er også helt speciel. Det er ikke bare økonomiens størrelse, men også det forhold at USA stort set er det eneste land, hvis eksterne passiver næsten udelukkende er i dets egen valuta, hvilket betyder, at hele risikoen ved en dollardepreciering bæres af udenlandske investorer.

Det er derfor ikke forbavsende, at der i USA tilsyneladende er mindre aversion mod en svag valuta, end man typisk kan konstatere i andre lande. Ganske vist ville man få en højere inflation, men kurstabet på amerikanske værdipapirer, der ejes af udenlandske investorer, vil udelukkende falde på udenlandske banker, virksomheder, private investorer og centralbanker.

Et pludseligt, stort fald i dollaren ville være så stor en trussel mod global økonomisk stabilitet, at det formentlig ville få amerikanerne til at

indse, at de selv har en vital interesse i at forhindre et styrkdyk i dollaren. Og skulle det ske, kan man være temmelig sikker på, at andre landes centralbanker hurtigt vil foretage massive opkøb af amerikanske obligationer og måske endda aktier.

Af gode grunde har en sådan 'Plan B' aldrig været nævnt i forskellige G7-udtalelser, og den eksisterer måske slet ikke. Men i en rigtig krisituation vil den hurtigt kunne etableres gennem nogle få telefonsamtaler mellem de største centralbanker.

Kort sagt er USA simpelthen *too big to fail*. Det er mere sandsynligt, at amerikanernes *benign neglect* af dollaren (på trods af de mange udtalelser om, at USA *favors a strong currency*) vil blive ved med at svække dollaren gradvis over tiden, så længe udbuddet af dollaraktiver overstiger andre landes efterspørgsel.

Populær protektionisme

Det er ofte overraskende hvor populære protektionistiske tiltag er i den politiske debat og i dele af den amerikanske presse.

At man så villigt diskuterer sådanne indgreb er også bekymrende. Handelsrestriktioner ville nemlig have store negative virkninger på vækst og beskæftigelse overalt i verden, hvilket man jo oplevede i 1930'erne.

For nylig antydede en højtstående

kinesisk embedmand, at protektionistiske tiltag mod Kina kunne få kineserne til pludselig at omlægge deres valutareserver til fordel for euroen. Det ville være en utrolig farlig form for gengældelse, som synes utænkelig, og forhåbentlig var ment som en (særdeles dårlig) spøg.

For USA's handelspartnere er det svært at tro, at man vil rejse nye handelsbarrierer. Risikoen er ofte blevet fremhævet, men i det store og hele har USA liberaliseret sin udenrigshandel i takt med andre lande. Alligevel er det klart, at mange iagttagere ser en større villighed til at bruge dette instrument i USA end så mange andre steder. Det kan være, at denne frygt indirekte giver USA større magt i internationale økonomiske forhandlinger. I den nuværende situation forklarer det måske også, hvorfor andre lande er så tilbageholdende med at presse USA til at gøre noget ved betalingsbalanceunderskuddet.

Indtil videre har det været svært at få de store lande til at tage fat på at diskutere problemerne for alvor og forsøge at blive enige om løsninger. USA mener, at problemet skyldes Kinas manipulation af valutakursen og Europas lave økonomiske vækst, samtidig med at USA's afhængighed af kapitalstrømme udefra gør amerikanerne nervøse for at presse Kina for meget. Kineserne fremhæver deres ret til økonomisk udvikling, hvilket i deres øjne nødvendiggør en stabil kurs mellem renminbien og

dollaren. Japanerne og mange andre lande i Asien er primært bekymrede over konkurrencen fra Kina og vil derfor ikke bidrage til en løsning, medmindre Kina apprecierer betydeligt – noget som de ikke har særlig travlt med at fortælle Kina.

Europæerne frygter også konkurrencen fra Kina, men mangler den politiske slagkraft til at blive hørt. Sarkozys kritik af den svage dollar fokuserer på et symptom på problemerne, men indeholder ingen løsning. Det er ikke overraskende, at et forsøg på at få et samarbejde på plads gennem nye multilaterale konsultationer i IMF foreløbig er løbet ud i sandet.

Den ideelle løsning

Hvad skal der så til? I den ideelle verden ville ledende statschefer beordre deres finansministre og centralbankchefer til at komme op med en løsning. Sådan en løsning burde indeholde følgende elementer.

Kina er nødt til at modernisere sin udviklingsmodel og acceptere, at den eksportorienterede model ikke længere er nødvendig, at den er på vej til at blive en kilde til global ustabilitet og desuden er yderst skadelig for andre lavomkostningslande, der finder det mere og mere vanskeligt at konkurrere med Kina.

Der er nu mulighed for i højere grad at lade Kinas økonomiske vækst afhænge af et stigende indenlandsk forbrug og en højere leve-

standard. I stedet for at holde renminbiens kurs nede ville en appreciering – med en målsætning om en frit flydende valuta i løbet af nogle år – tillade et fald i importpriserne og dermed favorisere en vækst i forbruget. En gradvis, men betydelig reduktion af Kinas opkøb af udenlandske værdipapirer er et kritisk element i denne strategi.

Japan og andre lande i Asien skal acceptere at lade deres valutaer appreciere i takt med Kina.

Europa må acceptere, at dollaren nok kommer til at depreciere yderligere, måske i størrelsesordenen 15-20 procent. Over for alle Europas handelspartnere behøver faldet i dollaren ikke at føre til en større opskrivning af euroen, i og med at renminbien og andre valutaer i Asien nok skal opskrives betydeligt. Derudover skal Europa naturligvis videreføre de strukturreformer, der under alle omstændigheder er nødvendige for at fastholde og styrke vækst og beskæftigelse.

USA må føre en stram økonomisk politik for at moderere væksten i den indenlandske efterspørgsel. Der er først og fremmest brug for en pengepolitik, der bedre tager højde for likviditetsvirkningerne af kapitalindstrømningerne og fastsætter et renteniveau, der bedre kan styre den indenlandske efterspørgselsvækst.

På kort sigt er der brug for at lade krisen på boligmarkedet og i den finansielle sektor føre til de nødven-

dige justeringer, og en mindre afmatning burde være en acceptabel pris at betale for den lange højkonjunktur, USA har nydt, og den overophedning, specielt af boligmarkedet, der er blevet resultatet.

Efterhånden som betalingsbalancen forbedres som resultat af den svagere dollar, vil den økonomiske vækst hurtigt kunne genetableres.

Manglende vilje til at diskutere

Hvor realistiske er disse anbefalinger? Der er desværre ikke meget, der tyder på, at en omfattende justeringsaftale – som man måske på linje med la Plaza- og Louvreaftalerne i 1980'erne kunne kalde *The Great Wall Accord* – kommer til at se dagens lys i den nærmeste fremtid. Situationen skal nok blive mere faretruende, før parterne er villige til at diskutere for alvor.

De seneste finansielle dønninger, som førte til, at centralbankerne i august indskød frisk likviditet i det globale banksystem til et samlet beløb af 350 milliarder dollars for at mindske konsekvenserne af krisen i de amerikanske *sub-prime*-hypotekslån, tyder på, at prioriteten er at holde den økonomiske vækst i gang for enhver pris snarere end at begynde at bekymre sig for alvor over sammenhængen mellem likviditetsudviklingen og betalingsbalanceulige vægte.

Naturligvis er det vigtigt at beskytte banksystemet mod en krise, der

kunne risikere at blive 'systemisk', dvs. en krise, hvor bankerne mister tilliden til hinanden og frygter at låne penge ud, med uoverskuelige konsekvenser for vækst og beskæftigelse.

Men man må også undgå, at bankers og investorers risikotagen væltes over på den offentlige sektor, der derved overtager finansieringen af USA's store betalingsbalanceunderskud. I relation til disse to hensyn får man desværre umiddelbart det indtryk, at centralbankerne har overreageret med hensyn til risikoen for banksystemet og derved har lagt grunden til nye fejlagtige risikovurderinger blandt investorer og banker.

Centralbankerne har derved bidraget til det farlige fænomen, der kaldes *moral hazard*. Indirekte kan man sige, at man har 'sikret', at ulige vægte stadig er holdbare, i det mindste indtil den næste krise i det finansielle system. Vil man så igen træde til med offentlige midler og endnu en gang afbøde virkningerne af den likviditetsoverflod, verden har kendt de sidste 10-12 år, og dermed udskyde og sandsynligvis vanskeliggøre problemernes løsning?

Our currency, your problem

På trods af den risiko, der er forbundet med de store ulige vægte, er det mest sandsynligt, at vi må vente længe, inden perspektiverne forbedres. Det største problem er klart, at ame-

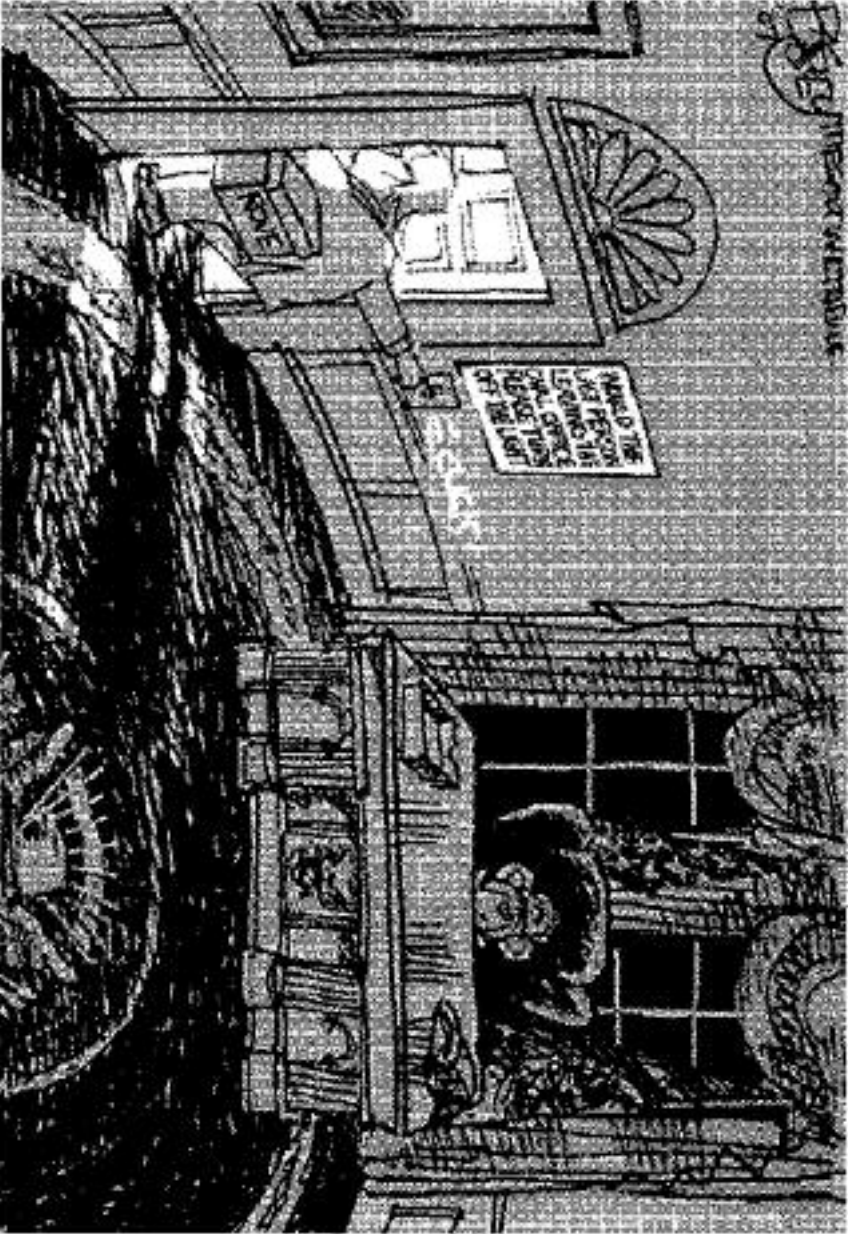
rikanerne ikke selv kan se behovet for at omprioritere deres økonomiske politik. Resten af verden må håbe, at amerikanerne ikke lader sig inspirere af den indstilling de indtog sidste gang, landet havde en stor ekstern uligevægt i begyndelsen af 1970'erne. På det tidspunkt valgte USA at droppe forbindelsen til guldet, hvilket førte til sammenbruddet af Bretton Woods-fastkursystemet og bidrog til galoperende inflation på verdensplan.

Ved en af datidens mange forhandlinger udtalte præsident Nixons finansminister John Connolly over for europæiske kolleger, at "the dollar may be our currency but it's your problem". Over for et ameri-

kansk publikum brugte Connolly en lidt grovere version: "Foreigners are out to screw us. Our job is to screw them first". (Det første citat er fra Paul Volcker og Toyoo Gyohten, *Changing Fortunes*. Times Books, 1992, side 81. Det andet citat er fra Harold James, *International Monetary Cooperation Since Bretton Woods*. IMF og Oxford University Press, 1996, side 210).

Flemming Larsen er cand. oecon. Han er Senior Advisor ved BRUEGEL, en Tænk tank i Bruxelles, og tidligere Vicedirektør i IMF's Forskningsafdeling. Fra 1992 til 2000 var han ansvarlig for IMF's World Economic Outlook.

Leave no Bush behind

Used with permission of About, Inc., www.about.com. All rights reserved

©2007 by Daniel Kurtzman

Tredje kvartal 2007

Efter lukningen af en række ambassader i 2002 – få måneder efter Per Stig Møllers (K) overtagelse af embedet som udenrigsminister efter Mogens Lykketoft (S) – er dagsordenen nu en anden. Siden begyndelsen af september i år er der nu danske ambassader i Australien, Jordan, Libanon og Marokko, og ambassaden i Afghanistan bliver styrket med udsendelsen af en ambassadør og en mindre stab af danske medarbejdere.

Det er ikke nogen hemmelighed, at lukningen af en stribe ambassader i 2002 efter dannelsen af VK-regeringen i 2001 mildt sagt ikke vakte begejstring i Udenrigsministeriet. Indskrænkningerne forstærkede en følelse af stadig stærkere konkurrence med Statsministeriet og flere fagministerier. Analysen i ministeriet var, at beslutningen var absurd på et tidspunkt, hvor nye udfordringer jævnlige fjøede sig til de eksisterende, der ikke var blevet mindre siden afslutningen af den kolde krig ti år tidligere. Demokratiseringen i Østeuropa gav Danmark nye politiske og kommercielle muligheder i lande, hvor man alligevel lukkede ambassader.

Nu er regeringen kommet til sam-

me konklusion. Åbningen af nye ambassader i Libanon, Jordan og Marokko afspejler det enkle forhold, at disse lande er helt centrale for udviklingen i Mellemøsten og Nordafrika, som Danmark gennem fx Det Arabiske Initiativ forsøger at påvirke sideløbende med initiativer fra flere af vores partnere i EU og NATO.

I en pressemeddelelse mindede udenrigsminister Per Stig Møller om det danske engagement i regionen: “Libanon er et af brændpunkterne i regionen og er i fokus for danske borgere”. Han tænkte sikkert på den vellykkede evakuering af hundredvis af danske borgere – overvejende af palæstinensisk oprindelse – i forbindelse med krigshandlingerne i Libanon i juli 2006. Billederne af de hjemvendte danskere mindede os pludselig ligesom Muhammedkrisen få måneder tidligere om, at varetagelsen af danske – og danske statsborgeres interesser – antager andre og ofte mere dramatiske former end i de seneste årtier.

Åbningen af den danske ambassade i Canberra, Australien, er en genåbning efter lukningen i 2002. Australien og Danmark har sammen deltaget i den amerikansk-ledede

koalition i Irak, landet er en vigtig aktør i Stillehavsområdet, og med en stærk økonomi er det et potentielt vigtigt marked for danske virksomheder.

Oprustning i Kabul

Styrkelsen af ambassaden i Afghanistans hovedstad Kabul hænger snævert sammen med det øgede danske engagement i landet som resultat af Folketingets beslutning i juni 2007 om at hæve antallet af danske soldater i den internationale ISAF-styrke og samtidig påtage sig nye civile opgaver, især i Helmand-provinsen i den sydlige del af landet.

Det er fx ikke tilfældigt, at forsvarsministeriet sender en forsvarsattaché til ambassaden, der nu får en ambassadør som leder, nemlig Franz-Michael Skjold Melbin. Sammen med danske medarbejdere og lokalt ansatte skal han ikke mindst få de civile projekter, der koncentrerer sig om uddannelse, på skinner i tæt samarbejde med især briterne, oplyser ministeriet.

Styrkelsen af ambassaden afspejler også det forhold, at det internationale engagement i Afghanistan ifølge NATOs politiske og militære ledelse risikerer at strække sig i op til ti år. I et interview i dagbladet *Politiken* 25-8-07 udtalte chefen for NATOs reaktionsstyrke, den britiske general David Richards, der ledede ISAF-styrken i Afghanistan frem til

februar 2007, at tidshorizonten er meget lang for at sikre den stabilitet, som er en forudsætning for at udviklingsprogrammerne reelt kan blive til noget.

Retning mod Latinamerika

I en helt anden og mere fredelig genre lancerede udenrigsministeren 13. september den første samlede strategi for samarbejde mellem Danmark og Latinamerika.

Den konkrete anledning var den brasilianske præsident Lula da Silvas officielle besøg i Danmark 12.-13. september. Men igen er der tale om at udnytte nye muligheder. Demokratiseringen af en række latinamerikanske lande med Brasilien, Chile og Argentina i spidsen skaber muligheder for et nyt politisk samarbejde.

Det forhold, at venstredrejede partier har vundet magten i flere latinamerikanske lande på samme udrådramatiske måde, som politiske omvæltninger finder sted på vores breddegrader, understreger kontinentets nye stabilitet. Den økonomiske udvikling er ligeså stabil, hvilket giver grobund for et økonomisk samarbejde.

Danmark forlod Irak – næsten

Det var oplagt at tage de symbolfarvede briller på, da forsvarsminister Søren Gade (V) måtte kaste sig fladt på maven, mens det danske flag blev strøget for sidste gang i den danske

lejr i Basra 31. juli. Midt under ceremonien ramte det tredje raketangreb på kun et døgn den danske lejr, og oprørerne, hvis stridende militser kontrollerede Iraks næststørste by Basra, valgte hermed at forstyrre den ceremoni, der skulle markere afslutningen af fire års dansk tilstedeværelse i det sydlige Irak i tæt samarbejde med Storbritannien.

Tilbage i Irak vil der frem til udgangen af 2007 være en helikopterenhed fra flyvevåbnet med fire helikoptere og godt 50 mand stationeret nær Basra, hvor de bl.a. skal bistå med at sikre de britiske og irakiske regeringsenheder mod angreb.

Under og efter tilbagetrækningen diskuterede politikere, militære eksperter og mediernes kommentatorer værdien af den danske indsats i Irak.

De politiske skillelinjer var blevet større i de forløbne fire år: socialdemokrater og radikale henviste til, at de havde taget stilling til den danske indsats i Irak på baggrund af den amerikanske regerings forkerte informationer om tilstedeværelsen af masseødelæggelsesvåben i Irak.

Venstrefløjens med SF i spidsen vurderede, at krigen i Irak er tabt, at situationen er kaotisk, og at de menneskelige omkostninger er enorme. Regeringen har med sin støtte til USA fjernet sig fra vigtige naboer og partnere i EU som Tyskland, Sverige og hovedparten af de 'gamle' EU-lande, vores forhold til den arabiske og muslimske verden er anstrengt,

og Danmark fremstår udenrigspolitisk svækket, hed det fra SF's formand Villy Søvndal.

Under ceremonien i lejren i det sydlige Irak lød der anderledes toner fra forsvarsminister Søren Gade: "Vi har oprigtigt gjort en forskel, og det er også det, jeg har sagt til soldaterne: De skal være stolte af deres indsats... Et af vores mål med at være her var at hjælpe irakerne med at blive herrer i eget hus. Vi har ikke defineret, hvornår de vil være herrer i eget hus. Det er irakerne, som siger, at det vil de nu", sagde han til DR.

Polemikken fortsatte efter tilbagetrækningen, da den irakiske viceudenrigsminister Labeed Abbawi under et besøg i Danmark i slutningen af august udtalte til *Nyhedsavisen*, at den irakiske regering ikke havde bedt Danmark om at trække tropperne tilbage.

Danmark satser på klimadiplomati

Frankrigs miljøminister Jean-Louis Borloo besøgte 11. september Grønland for at studere klimaforandringer. Han var blot den sidste i en lang række af toppolitikere som forbundskansler Angela Merkel og Europa-Kommissionsformand Barroso, der i de seneste måneder enten alene eller ledsaget af statsminister Anders Fogh Rasmussen (V) har besøgt Grønland.

Besøgene er et led i den danske regerings forberedelser til klimatop-

mødet i København i 2009. Statsministeren lægger så stor vægt på det, at han selv er formand for det ministerielle udvalg, der skal styre den politiske proces frem til topmødet. Samtidig har han gjort chefen for den udenrigspolitiske afdeling i Statsministeriet, Bo Lidegaard, til leder af et sekretariat af embedsmænd, der skal forberede topmødet.

“Jeg har ønsket, at klimaet nu har den allerhøjeste politiske prioritet. Det er højst tænkeligt, at en aftale vil blive indgået på stats- og regeringschefsniveau, og det er også derfor, jeg går så kraftigt ind i sagen”, udtalte statsministeren 9. juni i *Politiken*.

Målet med mødet i København er at få global opbakning til at enes om en klimaaftale, der skal afløse Kyoto-protokollen. Et første, beskedent skridt i den retning blev taget på G-8 mødet i foråret 2007 i Tyskland, hvor USA – CO₂-udleder nummer ét i verden foran Kina, Rusland, Japan, Indien og Tyskland – for første gang accepterede princippet om en aftale i FN-regi med konkrete mål for reduktion af CO₂-udledningen.

Men let bliver det ikke, for den amerikanske skepsis er stor, og den er ikke mindre blandt en række såkaldt nyindustrialiserede lande som Kina, Mexico, Indien, Brasilien og Sydafrika, der alene står for 30 pct. af verdens CO₂-udledning mod EU's 15 pct. og USA's 20.

Derfor holdt statsministeren i juni et møde med Mexicos præsident,

Felipe Calderon, i København, hvor klimatopmødet var på dagsordenen, og det har indtaget en vigtig plads under møderne med andre ledere i Grønland og andre steder. Et særligt uformelt klimatopmøde var planlagt i New York 24. september, hvor FN's generalsekretær Ban Ki-moon ville lægge op til en drøftelse af mulighederne for en ny aftale, når Kyoto-protokollen udløber i 2012. Statsminister Anders Fogh Rasmussen meldte sin tilstedeværelse

Nyt parti, nyt program

I mellemtiden har Danmarks nye parti – Ny Alliance – i august udstyret sig med et partiprogram. Al den stund partiet satser på at gøre kål på blokpolitikken og blive brobygger mellem højre og venstre, påkalder dets oplæg til udenrigs- og sikkerhedspolitik sig opmærksomhed:

Partiet er rendyrket tilhænger af det danske medlemskab af NATO og EU, hvor parlamentet ønskes styrkes. Ny Alliance vil have en folkeafstemning om en ophævelse af de danske forbehold og går stærkt ind for dansk deltagelse i EU's forsvarspolitiske samarbejde. “Tyrkiet, Ukraine og Balkanlandene skal være velkomne i EU, såfremt de opfylder alle de europæiske krav”. Landbrugsstøten skal ophæves. Ny Alliance vil “gøre Danmark til en demokratisk supermagt, der er kendt i hele verden for at fremme menneskerettigheder og for at hjælpe ver-

dens fattigste til et bedre liv” og øge den danske u-landsbistand til én pct. af BNI; ingen af pengene skal gå til gældslettelse, bekæmpelse af terror eller modtagelse af asylsøgere. Samtidig foreslår Ny Alliance en europæisk ‘Marshall-plan for Mellemøsten’ og oprettelsen af en klimafond med en halv milliard årligt til at hjælpe de fattigste lande med klimatilpasning og afhjælpe klimakatastrofer.

* Rusland har igen sendt bombefly på vingerne over Atlanterhavet, Stillehavet og det Arktiske Ocean, oplyste præsident Putin den 20. august. De strategiske bombefly-missioner blev ellers droppet efter Sovjetunionens sammenbrud i 1991. Genoptagelsen af flyvningerne, der blev mødt med tøvende stilhed i vestlige hovedstæder, er knyttet til den russiske vrede over USA’s opbygning af et missilforsvar i Østeuropa.

* Fem danske søfolk på det gode skib Danica White slap den 22. august fri efter 83 dage som gidsler hos somaliske pirater ud for Afrikas Horn. Deres rederi medgav at have betalt en betydelig løsesum. Hverken rederiet eller Udenrigsministeriet ville oplyse beløbets størrelse. En fælles arbejdsgruppe under Udenrigsministeriet, Søfartsstyrelsen, Justitsministeriet og Forsvarsministeriet vil efter kapringen analysere, hvordan man kan styrke interna-

tionalt samarbejde mod sørøvere, som ikke mindst i farvandet ud for Afrikas Horn har udvidet deres aktivitet.

* De første af de godt 250 irakiske tolke og deres familier, som er evakueret fra Irak i forbindelse med de danske styrkes tilbagetrækning fra Sydirak, fik sidst i august besked om, at de og deres familier – i alt 59 mennesker – havde fået asyl og dermed opholdstilladelse i Danmark. Otte tolke og deres familier bad om at blive hjulpet til et andet opholdssted i Mellemøsten.

* Udviklingsminister Ulla Tørnæs fremlagde den 14. september VK-regeringens plan for bistanden til udviklingslande. Bistanden, som sættes op til 0,8 pct. af BNI i 2008, fik samtidig betydelig ros i en evaluering af dansk bistand, foretaget af OECD’s udviklingskomité, DAC.

* Danmark har sammen med den grønlandske landsstyreformand, Hans Enoksen, inviteret Norge, USA, Canada og Rusland til i maj næste år at sætte sig sammen i Illusissat for at drøfte ejerskabet til Nordpolen og ressourcerne nedeunder iskappen.

Michael Seidelin er udenrigspolitisk journalist og analytiker på Politiken. Anders Jerichow er kronikredaktør på Politiken og redaktør af ‘udenrigs’.

EU-traktat og folkeafstemning?

Spm. nr. US 137

Martin Henriksen (DF):

Det, jeg godt kunne tænke mig at spørge ind til, er det uformelle møde om EU-forfatningen, som blev holdt mellem den nyvalgte franske præsident Sarkozy og det tyske formandskab ved Angela Merkel. Jeg kunne godt tænke mig at høre, om regeringen ved, hvad der kom ud af det uformelle møde i forbindelse med udarbejdelse af forfatningstraktaten. I den anledning kunne jeg også spørge, nu, hvor jeg forstår, at statsministeren har været nede hos det tyske formandskab, om man der har drøftet det videre forløb for EU-forfatningen, og hvad man eventuelt er nået frem til i de drøftelser.

Udenrigsministeren (Per Stig Møller):

Jeg har ikke nogen specielle meldinger om Sarkozy-Merkel-mødet, så det vil jeg ikke være i stand til at oplyse Folketinget om. Hr. Anders Fogh Rasmussen har ikke været hos Merkel, han er hos Merkel i dag, og derfor kan jeg jo heller ikke oplyse, hvad der er kommet ud af mødet, når mødet finder sted eller skal til at finde sted eller måske lige har fun-

det sted. I hvert fald er det i dag, mødet finder sted.? Sarkozys position kan hr. Martin Henriksen orientere sig om i aviserne, men den danske position er, at vi synes, at forfatningstraktaten er en god traktat. Hvis man kan få den igennem, synes vi, det er fint, men kan man ikke få den igennem, ønsker vi at få de væsentligste fornyelser bragt ind i en mindre traktat.

Martin Henriksen:

Så kunne man jo så problematisere det, at EU-forfatningen reelt er blevet forkastet ved to folkeafstemninger. Det ved jeg godt måske er en længere diskussion at gå ind i, og som vi ikke har tid til her. Men ministeren var sådan set lidt inde på det, og vi spurgte også ind til det i sidste uge, tror jeg, det var, da vi havde en debat på baggrund af et beslutningsforslag fra Dansk Folkeparti. Jeg kunne godt tænke mig at høre, hvad regeringen og statsministeren konkret siger til det tyske formandskab, altså hvilke overvejelser man har omkring EU-forfatningen. Kan ministeren ikke pege nogle ting ud, som man synes er mere væsentlige end andre, som man ønsker at

lægge vægt på i forhandlingerne om den her nye EU-forfatning? Jeg synes, det er relevant, og jeg synes også, at Folketinget og folk, der sidder og lytter, har krav på at vide det.

Udenrigsministeren (Per Stig Møller):
Det synes jeg da i høj grad er relevant. Jeg synes, det er et godt spørgsmål. Der er bare det ved det, at det jo er blevet besvaret utallige gange. Vi har haft en folketingsdebat om det, som hr. Martin Henriksen rigtigt siger. Vi har også en vedtagelse i Folketinget, hvori Folketinget præciserer, hvad den danske position er i forbindelse med forhandlingerne. Så der er såmænd ikke noget nyt, men jeg skal gerne rekapitulere. Som jeg sagde før: Vi synes, forfatningstraktaten er en god traktat. Hvis den kan komme igennem, er det godt for os, men kan den ikke komme igennem, fordi, som hr. Martin Henriksen siger, at to lande har stemt nej, og de fastholder deres nej til forfatningstraktaten, som den er, må vi jo finde en anden løsning. Der er nogle ting, som er en fordel: Der er det, at vi får en fast formand for Rådet, som skulle betyde, at vi kommer til at arbejde bedre og mere effektivt, der er det, at EU får en fast udenrigsrepræsentant, og at man søger at få mere enstemmighed omkring udenrigspolitikken, uden at det er et must, et krav, men man forsøger at gøre det. Stemmevægtene ændres, så de bliver mere retfærdige for nogle af de nye lande, den

slags ting er jo nødvendige. Og så kommer der flere flertalsafgørelser. Hvis det står til os, og vi skal have en mindre traktat, skal der også være flere flertalsafgørelser. Det betyder så også, at vi kan få effektiviseret arbejdet, og samtidig betyder det, at Europa-Parlamentet får en større indflydelse, for hvor der er flertalsafgørelser, skal Europa-Parlamentet også ind. Derved demokratiserer vi arbejdet mere. Så nogle af de ting, vi lægger vægt på, bliver revet over, hvis forfatningstraktaten ikke kan vedtages, som den er.

Martin Henriksen:
Netop i forlængelse af, at regeringen gerne ser flere flertalsafgørelser, er der jo nogle, der tolker det som værende suverænitetssafgivende. Nu ved jeg godt, at regeringen ikke gør det, men det er der i hvert fald nogle, der gør, bl.a. Dansk Folkeparti. I forbindelse med den udmelding, som kom i pressen fra SF og fra Dansk Folkeparti, som gik ud og sagde, at de to partier mener, at der skal være en folkeafstemning om den nye traktat, kunne jeg godt tænke mig at stille et spørgsmål. Jeg kender jo regeringens hidtidige position, som er, at man ikke vil tage stilling til det på nuværende tidspunkt, men i forlængelse af, at der netop er kommet det her – så vidt jeg husker, er det også noget nyt, at SF går ud og siger på linje med Dansk Folkeparti og Enhedslisten, at der er behov for en folkeafstem-

SPØRGETID

ning, når man har haft de her drøftelser om indholdet i traktaten - har regeringen så genovervejet sin holdning til en folkeafstemning, og går regeringen nu ind for en folkeafstemning? Det er trods alt relevant, at danskerne får mulighed for at sige ja eller nej til det grundlag, som det europæiske samarbejde fremover skal baseres på.

Udenrigsministeren (Per Stig Møller):
Det er jo også et spørgsmål, vi har haft mange gange. Jeg tror, hr. Morten Messerschmidt også har prøvet en hel del gange her fra pladsen. Det er egentlig ikke sket før, at man har taget stilling til en folkeafstemning, før man kendte traktaten, så SF og Dansk Folkeparti - jeg tror også, Enhedslisten er enig i det, men i hvert fald de to partier - beder om, at vi leverer en vare, vi ikke tidligere har leveret. Der har ikke ved de tidligere traktater på det her tidlige stadium i forhandlingsprocessen været nogen regering, som har sagt, at det skal vi have en folkeafstemning om. Det vil jeg heller ikke gøre. Det må afhænge af, hvad det er for en traktat, og så må vi jo se på traktaten i forhold til behovet for en folkeafstemning.

Formanden:

Så er det hr. Martin Henriksen for et afsluttende spørgsmål.

Martin Henriksen:

Men netop i forlængelse af, at rege-

ringen og, sådan som jeg har forstået det, mange andre medlemslande ønsker flere flertalsafgørelser, og netop i respekt for, at der bl.a. er nogle, der opfatter det som værende suverænitetsafgivende, kan man vel godt fristes til at tro, at det så rent faktisk også kommer igennem. Derfor ville det jo være rimeligt nok, at man sagde, at vi skulle have en folkeafstemning også på nuværende tidspunkt. Når nu ministeren og regeringen og de andre EU-positive partier taler om, at vi skal demokratisere EU, er det vel også meget rimeligt, hvis man så sagde, at vi har et princip om, at når der kommer et nyt traktatgrundlag, som vi skal tage stilling til, er det også et sundt princip, at det selvfølgelig så bliver lagt ud til folkeafstemning. Kan ministeren ikke se en vis logik i det, også når ministeren skal leve op til sine egne ord om, at vi skal have demokratiseret EU? Det synes jeg sådan set kan være meget fornuftigt. Så skal vi ikke have en folkeafstemning i forlængelse af ministerens fornuftige principper?

Udenrigsministeren (Per Stig Møller):

Jeg er glad for, at hr. Martin Henriksen synes, mine principper er fornuftige. Et af principperne er det, at man ikke tager stilling til en sag, før man kender sagens indhold. Ved Nicetraktaten havde man fx ikke nogen folkeafstemning. Så jeg vil sige, at vi må vente med afgørelsen, til vi ved, hvad det er for en traktat, lige-

som alle tidligere regeringer har gjort. Med hensyn til flertalsafgørelse er det rigtigt, at der kan der være suverænitetsafgivelse, og så giver det jo sig selv. Der skal være en folkeafstemning, hvis der er suverænitetsafgivelse. Men man kan godt have flertalsafgørelser, uden at der er en ny suverænitetsafgivelse. Det kan man inden for områder, hvor man har afgivet suverænitet. Så må vi jo også igen se på: Er det inden for områder, der er afgivet suverænitet på, el-

ler er det nye områder, der kommer ind? Det kan vi jo også først vide, når vi er færdige med forhandlingerne. Så skal vi nok også tage en diskussion om det. Jeg er sikker på, at vi tager mange her i salen, og vi tager også mange sammen. Lad os glæde os til de diskussioner til den tid, når vi har et bedre grundlag at diskutere på.

Folketinget, 22. maj 2007

Russisk statsopbygning

Anna Libak

Geir Hønneland og Jørgen Holten Jørgensen: **Moderne russisk politik – en indføring i Ruslands politiske system.** Forlaget Samfundslitteratur, København 2007, 168 s.

De fleste mennesker er klar over, at præsident Putin i sin otteårige regeringstid har gennemført en gevaldig masse reformer af statsapparatet – både på føderalt og regionalt niveau. Man kan måske vagt huske, at guvernørerne og præsidenterne for Ruslands 89 subjekter ikke længere sidder i parlamentets overhus Føderationsrådet, men hvem var det nu der erstattede dem? Og hvordan var det egentligt det gik til, at det russiske underhus, Dumaen, gik fra at være en obsternasig, overvejende rødbrun forsamling under Jeltsin og til at være et lydigt og dydigt instrument, der kappes om at klappe højt under Putin?

Svaret kan man finde i en let læst introduktion til moderne russisk politik, skrevet af to forskere ved Fritjof Nansen-instituttet – dr.polit. og leder af Ruslands- og nordområdeprogrammet Geir Hønneland samt cand.polit. Jørgen Holten Jørgensen. Den kom sidste år i Norge og er

nu oversat til dansk. Bogen rummer en faktuel gennemgang af forholdet mellem de øverste statsorganer, organiseringen af statsadministrationen samt forholdet mellem de føderale og regionale myndigheder; det sidste eksemplificeret i tre særskilte kapitler om russisk miljøbeskyttelse, fiskeriforvaltning og råstofudvinding, der hører til Fritjof Nansen-instituttets forskningsområder.

Endelig er der et overordnet kapitel om mediernes og civilsamfundets rolle. Hvert enkelt kapitel indledes med en gennemgang af den institutionelle opbygning af området i sovjettiden og følger udviklingen over Jeltsin og videre til Putin. Det er perspektivrigt: For det er lettere at forstå, hvordan præsidentadministrationen kunne blive så magtfuld, når man har det sovjetiske politbureau in mente.

Bogen er hurtigt læst og kan absolut anbefales – særlig i den kommende tid, hvor Rusland vil stå højt på nyhedsmediernes dagsorden i forbindelse med det forestående valg til det russiske underhus Dumaen den 2. december 2007 og præsidentvalget den 9. marts 2008.

Dansk udenrigspolitik i tegningernes tegn

Klaus Carsten Pedersen

Det lykkedes den muslimske verden at ryste dansk diplomati og sætte sig på en stor del af Danmarks udenrigspolitiske dagsorden i efteråret og vinteren 2005-2006. Halvandet år senere føles det en smule uvirkeligt; men emnet optager over halvdelen af *Danish Foreign Policy Yearbook 2007* fra DIIS

Nanna Hvidt og Hans Mouritzen (red.): **Danish Foreign Policy Yearbook 2007**. *Danish Institute for International Studies*. 2007. 197 s.

Denne halvofficielle udenrigspolitiske årbog udgives på engelsk for et internationalt publikum; men danskere må gerne læse med og hjælpes på gled af danske resuméer af bogens fire artikler. Artiklerne er skrevet af to diplomater og to forskere. De følges op af et dokumentationskapitel med udvalgte udenrigspolitiske taler: fire af statsministeren, seks af udenrigsministeren, en af miljøministeren og en af forsvarsministeren. Til slut følger fire sider med relevante statistikker, resultaterne af

seks udvalgte meningsmålinger og en bibliografi.

Udenrigsministeriets direktør Ulrik Federspiel står som forfatter af den indledende artikel om den internationale situation og dansk udenrigspolitik i 2006. Han påpeger, at globaliseringen opstiller nye udfordringer og nye rammebetingelser for dansk udenrigspolitik. Politiske, økonomiske, kulturelle og miljømæssige begivenheder påvirkede Danmarks udenrigspolitiske dagsorden, og her udpeger han 'karikaturkrisen' som det altoverskygende problem. Danmark befandt sig pludselig og uventet i centrum af en international krise, udsat for verbale, elektroniske, økonomiske og

LITTERATUR

fysiske overgreb fra en lang række muslimske lande og fra muslimer i andre lande. Han sondrer mellem et mere eller mindre stødt, men fredeligt flertal og det larmende og voldelige mindretal, som medierne fokuserede på. Han er så taktfuld ikke at nævne indsatsen fra 'rejseholdet' af imamer fra Danmark. Han siger derimod, at støtten til Danmark fra især USA og EU bidrog afgørende til at stabilisere situationen, og at forholdet til regeringerne i de muslimske lande stort set var retableret i slutningen af 2006.

En anden stor opgave for Udenrigsministeriet var en følge af konflikten i Libanon. Der blev på meget kort tid blev organiseret evakuering til Danmark af ikke færre end 6.000 danskere, som opholdt sig på ferie eller forretning i Libanon, de fleste formodentlig af palæstinensisk herkomst og åbenbart ikke så vrede på Danmark, at de ikke gerne lod sig transportere hjem på ministeriets regning.

Venerne til hjælp

Karikaturkrisen er også emnet for de to forskerbidrag til årbogen. Henrik Larsen, som er Jean Monnet professor ved Institut for Statskundskab på Københavns Universitet, undersøger Danmarks bestræbelser på at involvere EU og USA i løsningen af krisen. Han giver til indledning at glimrende rids af hele forløbet, som vil være en god hjælp for eventuelle

fremtidige læsere, der ikke selv har oplevet krisen. Han påpeger, at de modstående synspunkter i den offentlige diskussion kommer til at stå mellem 'respekt for ytringsfrihed' og 'respekt for religion'.

Reaktionen på krisen i EU og USA var indledningsvis tøvende, kritisk og – især fra amerikansk side – irriteret over at blive stillet over for et problem, man ikke havde bedt om. Men efter angrebene på ambassaderne var der hurtigt både politisk, diplomatisk og praktisk støtte fra såvel EU som USA, hvor man ganske vist fortsat fandt tegningerne usmagelige eller i det mindste unødvendige, men samtidig fandt voldsepisoderne i en række muslimske byer og særlig ambassadeangrebene og tabene af menneskeliv fuldkommen uacceptable. Hele denne udvikling er beskrevet grundigt og nuanceret.

Hovedkonklusionen på de 31 tilfredsstillende sider er, at forløbet ikke har medført nogen ændring i den officielle forståelse af henholdsvis EU's og USA's rolle i dansk udenrigspolitik, men at vægten på EU's betydning nok er øget. Trods krisens lektion i diplomatiets kunst i en globaliseret verden betragtes EU og USA fortsat som fundamentale allierede i forsvaret af danske interesser.

Det var (kun) vores skyld

Helle Rytgård er Ph.d. og underviser på Stanford University i Califor-

nien. Hun analyserer forløbet af karikaturkontroversen i henholdsvis USA og Europa med særlig vægt på Danmark. Hun påpeger mange forskelle i fx pressedækningen og, at der generelt i USA ses med større velvilje på (alle mulige former for) religion end i det overvejende sekulære Europa.

Hun beskriver USA som betydelig mere tolerant og rummeligt end Europa og især Danmark i forhold til muslimske indvandrere. Hun er, for at sige det kort, uforbeholdent kritisk over for Danmarks og danskerne håndtering af den bølge af indvandring, der har fundet sted i løbet af blot en generation.

Det forekommer i den forbindelse påfaldende, at der i hendes referenceliste ikke optræder en eneste af den lange række analyser fra Rockwool Fondens Forskningsenhed, analyser af indvandringens karakter og omfang, integrationens problemer og succeser, forholdene i sammenlignelige lande etc.

Hun citerer til gengæld bl.a. amerikanske muslimer, hvis kendskab til europæiske forhold synes yderst begrænset. Hun nævner de danske imamers 'rejsehold', men ikke at der i det materiale med hvilket de søgte at opildne til aktion mod Danmark var materiale, som ikke var dansk, og materiale, som ikke havde været offentliggjort.

Hun nævner, at ytringsfriheden i USA inkluderer friheden til ikke at fornærme folk (det lyder smart,

men piller i nogen grad glansen af begrebet). Det har i øvrigt også ofte været fremført i Danmark, dog mest i den mere meningsfulde version, der siger, at ytringsfriheden ikke er en pligt til at ytre sig fornærmende – at man kan overveje at lade være, hvis lødige argumenter skulle tale derfor. Hun hæfter sig ikke ved, at der i hele forløbet i Danmark ikke blev krummet et hår på nogens hoved, eller at den langstrakte debat i karikaturernes kølvand på mange måder har vist sig konstruktiv.

Hun konkluderer nærmest, at hovedproblemet er, at 'Vesten', USA og Europa, bygger barrierer op, hvor man burde bygge broer, fordi man vælger at definere islam og muslimernes kultur som tilbagestående og uforligelig med et moderne demokratisk samfund, og at Vesten svigter de værdier, som Vesten hævder at forsvare.

Man kan spørge, om hun ikke kommer til at nedvurdere muslimerne ved at lægge alt ansvar og al skyld på Vesten. Hendes artikel ligner mere et partsindlæg i en politisk debat end en akademisk undersøgelse; men læsere, der hænger på til enden, bliver dog belønnet med hendes fine analyse af en af de tolv tegninger, den der ikke fremstiller profeten Muhammed, men drengen Muhammed ved tavlen i 7. klasse i Valby.

Karikaturkrisen var en chokerende oplevelse for udenrigsministeriet, som netop havde lagt mange kræf-

LITTERATUR

ter i 'Det Arabiske Initiativ', og enkelte firmaer blev ramt på deres omsætning; men her halvandet år senere kan man konstatere, at "den værste krise for dansk udenrigspolitik siden Anden Verdenskrig" ikke satte sig synlige spor i dansk økonomi, og at forholdet til selv de mest aktive kritikere af Danmark er normaliseret.

Sikkerhedsrådet

Den fjerde artikel er meget driftsikre ambassadør Ellen Margrethe Løjs

gennemgang af de væsentligste af Sikkerhedsrådets sager i de to år, hun sad der som Danmarks repræsentant. Hun nævner Anti-terrorismekomitéen, hvis formand hun var, og hun gennemgår Liberia-krisen og udviklingen i Sudan og Darfur; men hun giver også en god beskrivelse af Sikkerhedsrådets sammensætning, arbejds måde og betydning mere generelt.

Årbogen anbefales til læsning.

Det Udenrigspolitiske Selskab

er en almennyttig, uafhængig for-
ening, grundlagt i oktober 1946.
Selskabets formål er at fremme kend-
skabet til og interessen for udenrigs-
politiske spørgsmål. Selskabet tager
ikke stilling til noget politisk pro-
blem. Kun redaktion og forfattere
hæfter for de i Selskabets publikatio-
ner offentliggjorte meninger.

Som medlem kan optages enhver
dansk statsborger, hvis medlemskab
skønnes gavnligt for Selskabets for-
mål.

Udlændinge med særlig tilknytning
til Danmark kan optages som associ-
erede medlemmer uden stemmeret.
Institutioner og virksomheder kan
optages som kollektive medlemmer.

Selskabets protektor

Hans Kongelige Højhed
Kronprins Frederik

Selskabets æresmedlemmer

Henrik Henriques
Johan Wilhjelm

Selskabets bestyrelse

Merete Ahnfeldt-Møllerup,
arkitekt, p.hd.
Bodil Nyboe Andersen,
præsident for Dansk Røde Kors
Suzanne Brøgger, *forfatter*
Arne Christiansen, *tidl. minister*
Michael Ehrenreich, *redaktør*
Uffe Ellemann-Jensen,
tidl. minister, Selskabets formand
Lykke Friis, *prorektor*

Troels Frøling, *generalsekretær*

Kjeld Hillingsø, *generalløjtnant*

Erik Hoffmeyer, *dr.polit.*

Anne E. Jensen, *cand.polit.*

Anders Jerichow, *journalist*

Anne Knudsen, *chefredaktør, dr.phil.*

Suzanne Lassen Kürstein

Steen Langebæk, *landsretssagfører*

Anna Libak, *journalist*

Mogens Lykketoft, MF,
tidligere minister

Finn Lyng, *seniorrådgiver*

Siegfried Matlok, *chefredaktør*

Ida Nicolaisen, *seniorforsker*

Herbert Pundik, *journalist*

Tøger Seidenfaden, *chefredaktør*

Vibeke Sperling, *journalist*

Niels Thygesen, *professor, dr.polit.*

Selskabets bibliotek

er et offentligt tilgængeligt special-
bibliotek inden for udenrigs- og
international politik i bred abon-
nement. Bibliotekets samlinger omfatter
– Danske og udenlandske tidsskrifter
– Diverse håndbøger og bibliografier.
– Elektroniske opslagsværker.

Biblioteket har ca. 100 danske og
udenlandske tidsskrifter i fast abon-
nement.

Biblioteket er åbent man.-fre. kl. 12-
16, eller efter aftale. Henvendelse
kan desuden ske på tlf. 3314 8886 i
samme tidsrum.

udenrigs

62. årgang

Grundlagt af Erik Seidenfaden og Steen Gudme

Udkommer marts, juni, september og december

Redaktionen af dette nummer sluttet 19.10.2007

Abonnementspris 250 kr., institutioner 400 kr.

Udgives med støtte fra Knud Højgaards Fond og Oticon Fonden

Udgiver

Det Udenrigspolitiske Selskab

Amaliegade 40 A, DK-1256 København K

Telefon 3314 8886, fax 3314 8520

E-mail udenrigs@udenrigs.dk

Redaktion

Anders Jerichow (ansvarshavende)

Brita Vibeke Andersen

Anna Libak

Redaktionskomité

Bodil Nyboe Andersen

Svend Aage Christensen

Ib Faurby

Nanna Hvidt

Anne Knudsen

Tøger Seidenfaden

Vibeke Sperling

Frede Vestergaard

Uffe Østergård

Direktion

Klaus Carsten Pedersen

Sekretariat

Brita Vibeke Andersen

Produktion

Skagen Bogtrykkeri og Rounborgs grafiske hus

Omslagsill.: Per Marquard Otzen

ISSN 1395-3818